

ДНЕВНИКЪ

(стенографически)

на

X^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа редовна сесия).

VII заседание, срѣда, 27-й октомврий 1899 год.

(Отворено въ 3¼ часътъ послѣ пладнѣ, подѣ прѣдсѣдателството на прѣдсѣдателя Жечо А. Бакаловъ.)

Прѣдсѣдателъ: (Звъни.) Засѣданието се отваря:

Г. секретарьтъ Макавѣевъ ще прочете списъка на г. г. прѣдставителитѣ, за да се види: кой присѣтствува и кой отсѣтствува отъ днешното засѣдание.

Секретарь Миланъ Макавѣевъ: (Прочита списъка.) Отсѣтствуватъ г. г. прѣдставителитѣ: Алекси Бояджиски, Апостолъ Сарж-Ивановъ, Атанасъ Ив. Ибишевъ, Владимиръ Недѣлевъ, Д-ръ Константинъ Стоиловъ, Д-ръ Хр. Йордановъ, Иванъ Мандиковъ, Иванъ Д. Зографъ, Йорданъ Ц. Нейовъ, Константинъ Апостоловъ, Константинъ х. Калчовъ, Младенъ Ивановъ, Никифоръ Влаевъ, Никола Странски, Никола Константиновъ, Османъ-Бей Сали-Бѣевъ, Стефанъ х. Калчовъ, Стефанъ Хр. Савовъ, Тодоръ Табаковъ, Тодоръ Мирковичъ, Христо Папазовъ и Христо Ив. Поповъ.

Прѣдсѣдателъ: Отъ цѣлото число на народнитѣ прѣдставители, въ днешното засѣдание отсѣтствуватъ 22 души; има, значи, законното число прѣдставители, за да се пристъпи къмъ разглеждане въпроситѣ, положени на дневния редъ.

Прѣди да се пристъпи къмъ дневния редъ, моля секретаря г. Д-ръ Дочевъ, да прочете съкращения протоколъ отъ миналото засѣдание.

Секретарь Д-ръ Василь Дочевъ: (Прочита съкращения протоколъ отъ VI-то засѣдание.)

Прѣдсѣдателъ: Има ли нѣкой да направи забѣлѣжка върху съдържанието на прочетения съкратенъ протоколъ? (Никой не се обажда.) Никой не иска думата; значи, прочетениятъ съкратенъ протоколъ се приема за вѣренъ и точенъ.

На дневния редъ за днешното засѣдание на първо мѣсто стои първо четение на законопроекта за имуществата, собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения.

Моля г. секретаря Ранкова да го прочете.

Секретарь Коста Ранковъ: (Чете.)

„Докладъ

до X-то Обикновено Народно Събрание.

Господа народни прѣдставители!

Наредбитѣ на дѣйствующия отомански законъ по собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения сж несъвършени, недостатъчни и не отговарятъ на днешнитѣ икономически и обществени нужди на страната. Тѣ, по всичкитѣ въпроси, които уреждатъ, сж много непълни и недостатъчни за опрѣдѣление правата на гражданитѣ върху вещитѣ, които могатъ да бждѣтъ прѣдметъ на частна или обществена собственост, и по много институти, които влизатъ въ областта на вещното право, или не исчерпватъ цѣлата материя, или не съдържатъ никакви постановления. Нѣкои отъ тия наредби сж досущъ несъвмѣстими съ конституционния принципъ за неприкосновеността на собствеността. Освѣнъ туй, тия непълни и несъвършени наредби на отоманския законъ по собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения не сж събрани въ систематически редъ, а сж разхвърлени и размѣсени съ други материи на гражданското право и сждопроизводство.

Прѣдъ видъ на тия недостатъци на дѣйствующитѣ сега наредби по собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения, повѣреното ми министерство своевременно е взело нужнитѣ мѣрки, за да се приготви единъ проектъ за новъ законъ по тоя прѣдметъ. Този законопроектъ, слѣдъ като

се испрати на всичките компетентни лица да го изучатъ и направятъ своите бѣлжки по него, прѣгледа се окончателно и се редактира въ формата, въ който днесъ го прѣдставямъ, господа прѣдставители, на ваше изучаване.

При изработването на тоя законопроектъ за главни източници сж служили гражданскитѣ закони на Италия и Франция, които не само по собствеността и нейните видоизмѣнения, но и по другитѣ институти на гражданското право съдържатъ най-рационалнитѣ, справедливитѣ и новитѣ наредби за разрѣшението на лични и имуществени правоотношения на гражданитѣ. Обаче, най-много сме се придържали о наредбитѣ на италианския граждански законъ, отъ който главно сж заимствувани и гласуванитѣ досега закони за наслѣдството, настояничеството, давността и задълженията и договоритѣ. Освѣтъ поменатитѣ два кодекса, при изработването на законопроекта, сме имали още прѣдъ видъ испанския граждански законъ, отъ 1889 год., най-новия германски граждански законъ отъ 1896 год., който почва да дѣйствува отъ 1900 год., и наредбитѣ на дѣйствующитѣ сега отомански закони по собствеността и нейните видоизмѣнения.

При изработването на законопроекта не се е испущало изъ видъ, че той трѣбва да съотвѣтствува на правитѣ и обичаитѣ на народа и да отговаря на днешнитѣ икономически нужди на страната.

Слѣднитѣ редове заключаватъ кратко изложение на системата на прѣдлагаемия законопроектъ, както и на нѣкои отъ неговитѣ основни положения.

Законопроектътъ за имуществата, собствеността и нейните видоизмѣнения има за прѣдметъ главно тѣ нарѣченитѣ *вещни права*, т. е. правата, които имаме *прѣко и непосредствено* върху вещь (*jus in re*). Той е раздѣленъ на петъ отдѣла: 1) за различieto на имуществата; 2) за собствеността; 3) за ограничението на собствеността или за личнитѣ и поземелнитѣ сервитути; 4) за съсобствеността, и 5) за владѣнието. Съдържа всичко 300 члена.

За различieto на имуществата. (Чл. 1—27). По чл. 1-й, всичкитѣ имущества сж *недвижими* или *движими*. Туй различие на имуществата прѣдставлява значителенъ интересъ въ много отношения:

1) недвижимитѣ имущества могатъ да бждатъ ипотекирани; движимитѣ — неподлежатъ на ипотека;

2) правилата за давността не сж сжитѣ за движимитѣ и за недвижимитѣ имущества;

3) законътъ позволява по-лесно отчуждаването на движимитѣ имущества, отколкото на недвижимитѣ;

4) отчуждаването на недвижимитѣ имущества, но не и на движимитѣ, е подчинено на извѣстни формалности (нотариаленъ или частенъ писменъ актъ — чл. 219-й Закона за задълж. и догов.);

5) исковетѣ, които се отнасятъ до недвижими имоти, се прѣдвяватъ въ мѣстото, гдѣто се намиратъ тия имоти (Чл. 158 гр. сждопр.). Напротивъ, исковетѣ, които се отнасятъ до движими имоти, се прѣдвяватъ по общо правило въ сѣда, въ който отвѣтникътъ има своето мѣстожителство — *actor sequitur forum rei* (Чл. 150 гр. сждопр.).

Раздѣлението на имуществата на движими и недвижими има своятъ *raison d'être*. Нѣ послѣдствията на туй раздѣление не трѣбва да се прѣувеличаватъ. Въ нѣкои отъ свършеннитѣ кодекси се стглежда едно явно прѣдпочтение на недвижимата собственостъ прѣдъ движимата. Туй е остатъкъ отъ древно врѣме, когато недвижимата собственостъ се е прѣввзняла до най-висока степенъ, а трудътъ и търговията сж се считали за унижителни — *mobiliū vilis et abjecta possessio*. Тая стара поговорка още тежи съ всичката си тежестъ върху нѣкои отъ свършеннитѣ правни институти, а особено върху наредбитѣ по управлението на имуществата на неспособнитѣ.

Съ развитието на цивилизацията, движимата собственостъ расте и то въ грамадни размѣри. Въ настоящето врѣме движимитѣ цѣнности съставляватъ народното богатство, тѣй щото явяватъ се напълно справедливи думитѣ на знаменития икономистъ *Horace Say*, който казва, че „богатството на новитѣ врѣмена състои въ движима собственостъ“¹⁾.

За недвижимитѣ имущества (Чл. 2—10). По начало, недвижими имущества сж ония, които не могатъ да се мѣстятъ отъ едно мѣсто на друго; напротивъ, движимитѣ имущества могатъ да се мѣстятъ (*quae moveri possunt*).

Имуществата сж недвижими или по природа, или по назначение, или по прѣдмета, до който тѣ се отнасятъ (Чл. 2).

Въ категорията на недвижимитѣ по природа сж поставени: **Земитѣ**. Но иманьето, което е скрито или закопано въ земята, е движимо имущество (Чл. 38).

Постройкитѣ. Зданията, ако и да сж построени съ материалъ, който по-напрѣдъ е билъ движимо имущество, сж всекога недвижими имущества по природа — *omne quod solo inaedificatur solo cedit*. Исклучаватъ се врѣменнитѣ постройки, напримѣръ дюкянъ, който е построенъ само докато трае панаиръ, не добива характеръ на недвижимъ имотъ (Чл. 3).

Мелницитѣ, когато сж привързани постоянно на единъ брѣгъ и когато върху този брѣгъ се намира постройка, отъ която тѣ съставляватъ частъ. Напротивъ, мелници, поставени върху *корабъ*, трѣба да се считатъ за движимо имущество, както и самиятъ *корабъ* (Чл. 4).

Земнитѣ произведения и плодетѣ на дърветата, които още не сж отдѣлени отъ земята или обрани — *fructus pendentes pars soli videntur*. Но щомъ се отдѣлжатъ отъ земята или се обертъ, тѣ ставатъ движимо имущество, макаръ и да не сж прѣнесени на друго мѣсто (Чл. 5 и 6).

Водопроводитѣ, които прѣкарватъ вода (Чл. 7).

Недвижими имущества *по назначение* сж: 1) всичкитѣ вещи, които собственикътъ на едно имѣние е турилъ за служението и експлоатацията на това имѣние — *instrumenta fundi* (Чл. 8). Между тия, на първо мѣсто се поставя: **добитъкътъ, прѣдначенъ за обработването**. Туй постановление е основано на съображението да се въспрѣпятъ на кредиторитѣ да секвестиратъ и продаватъ добитъка, който е нуженъ за експлоатацията на имѣнието. Добитъкътъ може да се продаде, но заедно съ имѣнието,

¹⁾ *Horace Say*. Dictionnaire d'économie politique. *Verbo*. Meubles et immeubles.

тъй като той съставлява недвижима собственост, както самото имѣние. 2) всичкиѣ движими по природата си прѣдмети, които собственикътъ е прикрѣпилъ къмъ земята или къмъ здаието завсѣкога — *vineta fixaque*. Тая категория недвижими имущества е създаване на новитѣ врѣмена. Въ древното право, недвижими имущества сж се считали само ония, които по природа сж били такива.

Чл. 10-й посочва една трета категория недвижими имущества. Считатъ се недвижими имущества по прѣдмета, до който се отнасятъ: плодopolзуването отъ недвижими имущества, поземелнитѣ сервитути и исковетѣ за недвижими имущества. Въ сжщностъ, плодopolзуването, сервитутитѣ и исковетѣ, *сами по себе си*, не сж нито движими, нито недвижими имущества, защото нѣматъ никакво физическо или материално сжществуване, нъ за да се подведжтъ подъ общото дѣление *summa divisio rerum*, формулирано е било правилото, че правата, които се отнасятъ до недвижимитѣ имоти, сж недвижими имущества, а правата, които се отнасятъ до движимитѣ имоти, сж движими имущества — *actio quae tendit ad immobile, est immobilis; actio quae tendit ad mobile, est mobilis*.

По чл. 13-й, движими имущества по опрѣдѣление на закона сж *акциитѣ* или *дѣловетѣ* въ търговски или промишлени дружества, макаръ тѣзи дружества и да сж собственици на недвижими имущества. Въ тоя случай, акциитѣ и дѣловетѣ се считатъ движими имущества въ отношение на всѣки съдружникъ, но за врѣмето само, прѣзъ което трае дружеството.

Това постановление се основава на слѣдното съображение. Въ търговскитѣ дружества, докато трае дружеството съдружницитѣ не сж собственици на дружественитѣ имущества. Дружеството образува отдѣлно морално или юридическо лице, което е досущъ различно отъ лицата, които го съставляватъ. Тѣй щото, докато дружеството трае, съдружницитѣ не можтъ да иматъ срѣщу него никакво *вещно право*. Тѣ сж кредитори на частъ отъ ползитѣ — на единъ дивидендъ, т. е. на извѣстна сума. Юридическото лице е единствениятъ собственикъ на дружествения капиталъ, както и на недвижимитѣ имущества, които съставляватъ тоя капиталъ. Но щомъ дружеството — юридическото лице — се растурия, то правото на съдружницитѣ върху прѣдметитѣ, които по-напрѣдъ сж съставлявали неговия активъ, веднага възниква, тѣй щото това право става движимо или недвижимо имущество, споредъ прѣдметитѣ, до които се отнася.

По сжщия чл. 13-й, пожизненитѣ или вѣчни ренти се считатъ тоже движими имущества.

Както е извѣстно, *рентата* състои въ правото на едно лице да иска периодическо плащане, въ пари или въ припаси, на доходитѣ на единъ отстъпенъ капиталъ, повръщането на който не може да иска (Чл. 523 Зак. за задълж. и догов.). Рентата може да бжде вѣчна или пожизнена.

Вѣчна рента е тая, която трае завсѣкога. *Пожизнена* рента е тая, която трае само за извѣстно врѣме; обикновено тя има за прѣдѣлъ живота на опрѣдѣлено лице.

Чл. чл. 16,² 17 и 18-й съдържатъ опрѣдѣления на нѣкои термини, които се срѣщатъ въ текста на закона или въ

частнитѣ актове (*движими вещи, движими цѣнности, мобили, мобилирана кжица* и пр.).

Чл. чл. 19—27-й прѣдставляватъ класификация на имуществата по отношение на лицата, на които тѣ принадлежатъ — държавата, окръжията, общинитѣ, юридическитѣ и частни лица.

За собственостъта (Чл. 28—34). Отъ всички други права, собственостъта е най-старото и най-общепризнатото. Тя не е, както сж претендирали нѣкои, резултатъ на общественъ договоръ, или на положителния законъ: нейниятъ принципъ се намира въ самата природа на чловѣка и въ потребноститѣ за неговото битие. Сжществуването на собственостъта е необходимо въ всѣко общество. Може да се каже, че безъ собственостъ, обществото е невъзможно. Или, както се изразява единъ знаменитъ съврѣменъ икономистъ: „правото на собственостъ е непоколебимата основа на обществото“¹⁾.

Между понятието за собственостъ и понятието за общество сжществува тѣсно съотношение, тѣй щото правилата, които сж нужни за правилното функциониране на обществото, ограничаватъ обема на собственостъта.

По чл. 28-й, собственостъта е правото на ползуване и на распореджане съ вещитѣ по най-безусловенъ начинъ, стига само да се не прави съ тѣхъ нѣкое употребление, което законитѣ или правилницитѣ забраняватъ.

Тоя членъ опрѣдѣля правото на собственостъ *in abstracto*, като право безусловно, което се ограничава само отъ законитѣ и правилницитѣ. Но правото на собственостъ не принадлежи само на едно лице. Като живѣемъ въ общество, ние сме длъжни да почитаме правата на другитѣ хора, както послѣднитѣ сж длъжни да почитатъ нашето право. Поговорката: *Qui jure suo utitur neminem laedit* е истинска само при условие, че онзи, който упражнява своето право, не нарушава равното и подобно право на другитѣ.

Собственостъта е *неприкосновена*: никой не може да бжде принуденъ да я отстъпи, освѣнъ за *припозната* и *законно обявена обществена полза* срѣщу *прѣдварително* заплащане на *справедливо* обезщетение²⁾ (Чл. 30).

Собственостъта на земята обема собственостъта на повърхностъта и на всичко това, което се намира надъ или подъ повърхностъта (Чл. 32).

Разграничението състои въ опрѣдѣление границитѣ на двѣ съседни едно до друго недвижими имущества. Всѣки собственикъ може да принуди своя съседъ да се установи на общи разности граници между съседнитѣ имѣ недвижими имущества (Чл. 33).

За завладѣването (Чл. 35—44). Собственостъта по нѣкога може да се придобива чрѣзъ завладѣване (*occupatio*). Завладѣването се прилага само на вещи, които не сж, но които можтъ да станжтъ собственост на нѣкого. Такива сж тѣй нарѣченитѣ *res nullius*. Примѣръ: животнитѣ, които сж прѣдметъ на ловъ или на риболовство, иманьето и другитѣ изоставени движими вещи (Чл. 35).

¹⁾ Alfred Jordan, Cours analytique d'Economie politique. Стр. 208.

²⁾ Чл. чл. 65 и 66-й отъ Конституцията.

Повѣтъ и риболовството се уреждатъ съ особени закони (Чл. 36).

Иманѣ се нарича всѣки цѣненъ движимъ прѣдметъ, скритъ или закопанъ, за който никой не може да докаже, че му принадлежи (Чл. 38).

Ако иманѣто (*donum fortunae*) е намѣрено отъ собственика въ негова земя, то принадлежи на тоя послѣдния. Ако е намѣрено *случайно* въ чужда земя, то половината принадлежи на собственика на земята, въ която е намѣрено, и половината на тогова, който го е намѣрилъ (Чл. 38.) Понеже иманѣто е *res nullius*, то отъ една страна, справедливо е щото тоя, който го е намѣрилъ, да стане собственикъ поне на една частъ отъ него. Отъ друга страна, собственикътъ на земята добива другата частъ на иманѣто не като *приращение*, а по силата на особено распорѣждане на закона, който прѣдполага, че иманѣто е било закопано или скрито по-рано отъ одного отъ собственицитѣ, отъ които настоящиятъ собственикъ държи своето право.

Захвърленитѣ или *изоставени* вещи (*res derelictae*), като дрипели и др. п., ставатъ собственостъ на този, който ги завладѣе; но прѣдметъ, който е хвърленъ по невнимание, не може да се счита *res derelicta*.

За приращението (Чл. 44—77). Собственикътъ на една вещь придобива не само всичкитѣ нейни плодове, но още всичко, каквото се приобщава и присъединява на вещьта, по правилото *accessorium sequitur principale* (Чл. 44 и 47).

Плодоветѣ на една вещь принадлежатъ по право на приращение на собственика на тая вещь (Чл. 45).

Плодоветѣ биватъ *естествени* (като: жито, дървета) и *граждански* (като: лихви, наемъ). *Quicquid ex re nasci et renasci solet*.

Справедливо е, щото този, който събира плодоветѣ, да заплати разносикъ на обработването, посѣването и работата, които сж извършени отъ трети лица (Чл. 46). Никой не трѣбва да се обогатява въ ущърбъ на друго.

По начало, собственикътъ на земя има право да направи отгорѣ и отдолу каквито постройки и раскопвания иска (Чл. 48).

Но туй правило търпи нѣкои ограничения, отъ които най-важното е туй, че собственикътъ на земята може да направи въ нея раскопвания само дотолкова, доколкото не врѣди другиму.

Посаждания и постройки. По общо правило всичкитѣ постройки, посаждания и работи, които сж направени надъ или подъ земята, се прѣдполага да сж направени отъ собственика съ негови срѣдства и принадлежатъ нему, догдѣто не се докаже противното (Чл. 49). *Superficies solo cedit*. Впрочемъ, туй прѣдположение въобще е съобразно съ дѣйствителността; но може да бжде и друго-яче.

Чл. чл. 50—52-й прѣдвиждатъ случаятъ: 1-о когато посажданията, постройкитѣ или работитѣ сж направени отъ собственика на земята съ чуждъ материалъ, и 2-о когато тѣ сж направени отъ трето лице съ неговъ или съ чуждъ материалъ. Въ туй отношение прави се разлика споредъ това: дѣйствувалъ ли е строителъ добросъвестно или не.

Чл. чл. 54 и 55-й съдържатъ наредби относително *наноситѣ* (*alluvion*) и *изоставенитѣ мѣста* отъ текуща вода. Нужно е да се забѣлѣжи, че тукъ се касае само за рѣчнитѣ наноси: морскитѣ наноси се уреждатъ отъ публичното право, а не отъ гражданския законъ; тѣ принадлежатъ на държавата.

Образуване на острови въ коритата на рѣкитѣ (*insula in flumine nata*). По принципъ, островитѣ и островчетата, които се образуватъ въ коритата на плавателнитѣ или на сплавнитѣ рѣки и потоци принадлежатъ на държавата (Чл. 58).

Чл. 62-й прѣдвижда случая, когато една рѣка си образува ново корито, като изостави старото (*alveus fluminis derelictus*).

Чл. чл. 64—76-й излагатъ правилата за приращение по отношение на движимитѣ вещи — сирѣчь за *присъединението* (*adjunction*), *спецификацията* и *смѣсането*.

За ограниченията на собствеността — сервитути. Сервитутътъ е право, по силата на което една вещь, принадлежаща на едно лице, служи на друго опрѣдѣлено лице или на другъ опрѣдѣленъ прѣдметъ.

Сервитутътъ е *вещно* право въ тая смисълъ, че е свързанъ съ самата вещь и я слѣдва въ рѣцѣтъ на всѣки държателъ. При туй, сервитутътъ е право върху вещь, която принадлежи другиму. *Res sua nemini servit. Nulli res sua servit*. Собственикътъ на вещьта нѣма нужда отъ сервитути, защото всичкитѣ ползи, които тая вещь може да му достави, той ги добива по силата на своето право на собственостъ.

Сервитутътъ дава право на извѣстна полза, и тази полза се дължи отъ вещьта, а не отъ собственикътъ. Ограничението на собствеността състои въ туй, че собственикътъ е длъженъ да *търпи* нѣщо (което би могълъ да въспрѣпятствува, ако сервитутътъ не би съществувалъ) или да *не прави* нѣщо (което би могълъ да направи въ случай на отсъствие на сервитутъ). Сервитутътъ никога не може да състои въ задължение за собственика на служащия имотъ да направи нѣщо. Само имотътъ е подложенъ на тежоба, самиятъ собственикъ не е. *Servitus in faciendo consistere nequit, sed tantummodo in patiendo aut in non faciendo*.

Сервитутитѣ се раздѣлятъ на лични сервитути и на вещи или поземелни сервитути.

Лични сервитути сж тия, които сж установени върху вещь въ полза на опрѣдѣлено лице. По същество тѣ сж *врътменни*. Тѣ могатъ да иматъ за прѣдметъ движими или недвижими имуществва. Сервитутътъ, който дава право на едно лице да се ползува отъ вещьта на друго, както би се ползувалъ самиятъ собственикъ, съ задължение да запази същността ѝ (*salva rerum substantiâ*), се нарича *плодоползуване* (Чл. 78). *Употрѣблението* и *обитаването* не сж нищо друго, освѣнъ разчленено или ограничено плодоползуване.

Вещни или поземелни сервитути сж тия, които сж установени върху единъ недвижимъ имотъ въ полза на другъ недвижимъ имотъ, който принадлежи не на същия

собственикъ (Чл. 129). *Nemini res sua servit*. Тъ прѣд-полагатъ два недвижими имота: единъ имотъ нареченъ *служачъ*, върху който сервитутътъ е установенъ, и другъ имотъ, нареченъ *господствующъ*, който има право на сервитутъ. Вещнитъ или поземелни сервитути сж по природата си *вѣчни*, както и самитъ недвижими имущества, които имъ служатъ за сѣдалище.

Сжществената разлика между личнитъ и вещи или поземелни сервитути състои въ това, че първитъ принадлежатъ на лице, вслѣдствие на което и се наричатъ лични сервитути, а вторитъ принадлежатъ на вещь (*res*) или земя, вслѣдствие на което се наричатъ поземелни сервитути. Но разбира се, че всички поземелни сервитути се упражняватъ чрѣзъ лице, защото земята, на която сервитутътъ принадлежи, не може да го упражнява сама, а чрѣзъ посредството на опрѣдѣлено лице — чрѣзъ собственика на тая земя, който и да бѣде той. Поземелниятъ сервитутъ е свързанъ съ господствующата земя въ тая смисълъ, че правото за упражнението му се добива съ собствеността на тая земя и се изгубва заедно съ нея.

За *плодоползуването* (Чл. чл. 78—118). Чл. 78-й дава опрѣдѣление на плодоползуването. То може да се установи върху всѣкакъвъ видъ движими или недвижими имущества (Чл. 79).

Плодоползуването е юридически институтъ, който примирява *эгоистическия* характеръ на собствеността съ *алтруистическия* стремежъ: собственикътъ се лишава отъ приходитъ на имѣнието безъ да лишава себе си или наследниците си отъ самото имѣние.

Чл. чл. 80—94-й излагатъ правата на плодоползувателя. По принципъ, плодоползувателятъ е собственикъ на плодoветъ, които може да произведе вещьта, на която има плодоползуването (Чл. 80).

Естественитъ плодове се придобиватъ съ отдѣлянето имъ отъ вещьта. Гражданскитъ плодове се придобиватъ на день (Чл. чл. 81 и 82).

Ако плодоползуването заключава вещи, които не могатъ да служатъ безъ да се потрѣбятъ *primo uso*, като пари, жито, плодоползувателятъ има право да ги употреби, съ задължение да заплати стойността имъ въ края на плодоползуването (Чл. 84). Тоя видъ плодоползуване носи название *почти-плодоползуване* (*quasi-ususfructus*).

Плодоползувателятъ може да продаде или да отстъпи безвъзмездно своето право (Чл. 92). Но въ тоя случай, новиятъ плодоползуватель има само правата на първия — *Nemo plus juris transferre potest quam ipse habet*.

Чл. чл. 95—112-й излагатъ задълженията на плодоползувателя. Плодоползувателятъ, прѣди да встъпи въ ползуването, длъженъ е да направи описъ и оцѣнение на движимитъ и недвижимитъ имущества, които сж прѣдметъ на плодоползуването (Чл. 95).

Той е длъженъ да даде поржчителство, че ще се ползува като *добъръ домакинъ*, ако актътъ, който установява плодоползуването, не го освобождава отъ това (Чл. 96).

Думата *домакинъ* е прѣводъ на латинската дума *paterfamilias*, която въ римското право означава лице *sui juris*, т. е. собственикъ.

Плодоползувателятъ е длъженъ да извършва малкитъ поправки. Голѣмитъ поправки сж тежоба не върху ползуването, а върху собствеността. Тъ оставатъ, слѣдователно въ тежестъ на собствеността, освѣнъ ако сж били причинени отъ неизвършването на малкитъ поправки, слѣдъ започването на плодоползуването (Чл. 100.)

Чл. 102-й опрѣдѣля значението на терминитъ *големи* и *малки поправки*.

Плодоползувателятъ плаща прѣзъ врѣме на плодоползуването всички обикновени тежоби, които се считатъ за тежоби върху плодoветъ (Чл. 104). Нъ и извънредни тежоби, като напримѣръ, воененъ налогъ, могатъ да бѣдѣтъ наложени върху собствеността. Въ тоя случай собственикътъ е длъженъ да плаща тежобитъ, но плодоползувателятъ е длъженъ да му плати лихвата на заплатената сума (Чл. 105).

Разноски по процеситъ. Процеситъ могатъ да се отнасятъ до плодоползуването. Тогава плодоползувателятъ е длъженъ да тегли разноскитъ. Ако процеситъ се отнасятъ само до собствеността, собственикътъ тегли разноскитъ. Най-сетнъ, ако процеситъ се отнасятъ до *нѣлната собственостъ*, то двамата теглятъ разноскитъ сѣразмѣрно съ интереситъ си въ процеситъ (Чл. 108).

При прѣкратаването на плодоползуването, плодоползувателятъ е длъженъ да даде на собственика смѣтка, да му повърне вещьта въ положението, въ което се намира, и да го обезщети за загубитъ, които сж произлѣзли по негова вина (Чл. чл. 110 и 111).

Чл. чл. 113—118-й излагатъ начинитъ, по които плодоползуването се прѣкратава.

Изгубването на вещьта. Когато цѣлата вещь, която е прѣдметъ на плодоползуването, погине, плодоползуването напълно се прѣкратава. Когато една частъ само отъ вещьта погине, плодоползуването се съхранява върху това, което остане (Чл. 117). Щомъ веднажъ плодоползуването се прѣкрати, то се не възобновява вече. Примѣръ: плодоползувателятъ на една къща, която по нѣкой начинъ се разруши, не може да иска да се ползува отъ къщата, ако тя отново се построи (Чл. 118).

За употреблението и обитаването (Чл. чл. 119 до 128). *Употреблението* е плодоползуване ограничено за нуждитъ на употребителя и на сѣмейството му (Чл. 119). Когато това право се отнася до къща, то се нарича *обитаване*.

Въ сѣмейството влизатъ и дѣцата, които сж родени подиръ започването на правото на употребление или на обитаване, макаръ въ врѣме на установяването на сервитута лицето, което се ползува отъ него, да не е било женено (Чл. 121).

Правата на употребление и на обитаване не могатъ да се отстъпватъ, нито да се даватъ подъ наемъ (Чл. 126). Тъ се прѣкратаватъ по сжщия начинъ, както плодоползуването (Чл. 127).

За поземелнитъ сервитути (Чл. 129—161). Поземелниятъ сервитутъ съставлява расчленение на собствеността на служащия недвижимъ имотъ въ полза на господствующия. Правото на собственика на господствующия имотъ се увеличава; онова на собственика на служащия имотъ се намалява.

Чл. 129-й дава опредѣление на поземелния сервитутъ.

Чл. чл. 134—142-й уреждатъ *сервитутитъ, които произтичатъ отъ положението на мѣстата*.

По-низкиѣ недвижими имоти сж подложени да приематъ водата, която *естествено* се истича отъ по-високитѣ недвижими имоти. Собственикътъ на по-низкия имотъ не може да прѣпятствува на това истичане (Чл. 134).

Собственикътъ, който има изворъ въ своя недвижимъ имотъ, може да се ползува, *както му е угодно* отъ водата на извора, но безъ да нарушава правото, което е придобилъ собственикътъ на единъ по-низкостоящъ недвижимъ имотъ (Чл. 138).

Собственикътъ на извора не може да измѣни неговото течение, ако той доставлява на жителитѣ отъ една община или частъ отъ община, водата, която имъ е нужна (Чл. 140).

За сервитутитъ, които сж установени отъ закона. За общитѣ стѣни, здания и окопи (Чл. чл. 143—165). Стѣнитѣ, които служатъ за раздѣла между здания, до по-пизката стрѣха, както и стѣнитѣ, които служатъ за раздѣла между дворове, градини, и даже между заградени мѣста въ полетата, се прѣдполагатъ общи на съседнитѣ собственици. Прѣдположението за общностъ прѣстава ако има актъ, който да отдава изключителната собственост на стѣната на одного отъ собственицитѣ, или пъкъ ако има външни признаци, които да указватъ тая изключителна собственост (Чл. 143).

Онази частъ на стѣната, която се издига надъ по-низкото здание, се прѣдполага да е построена *само* отъ собственика на зданието, което има по-голъма височина, защото тя ползува само него — *is fecit cui prodest*.

Всѣки собственикъ на обща стѣна може да допре постройкитѣ си на тази стѣна; но той не може, безъ съгласието на другия собственикъ, да направи въ нея никаква вѣдлжбина. Собственикътъ може да издигне общата стѣна на свои разноси, като постави повечето дебелина отъ своя страна. Разносикътъ за построяване или за поправяне на обща стѣна сж въ тежестъ на всички собственици съразмѣрно съ тѣхнитѣ права. Въ градоветѣ и прѣградиията, всѣки собственикъ може да принуди своятъ съседъ да вземе участие въ разносикътъ за построяване на прѣградитѣ, които раздѣлятъ тѣхнитѣ къщи, дворове и градини. Въ тия случаи, собственикътъ, който не иска да вземе участие въ разносикътъ, може да се освободи, като остави половината отъ мѣстото, върху което прѣградата трѣбва да бжде построена и като се откаже отъ правото на общностъ (Чл. чл. 148, 151, 152, 154, 155 и 156).

Всичкиѣ окопи между два недвижими имота се прѣдполагатъ общи, ако нѣма документи или признакъ за противното (Чл. 160). Но въ случай че нѣма документи, при-

знакъ има за противното, т. е. че окопътъ не е общъ, когато изхвърлената прѣстъ се намира само отъ едната страна. Тогава окопътъ се прѣдполага изключителна собственост на тогава, отъ страната на когото се намира насипътъ (Чл. 161). Туй прѣдположение почива на съображението, че понеже прѣстъта прѣдставлява извѣстна полза или прѣчка, то, ако окопътъ би билъ общъ, прѣстъта щѣше да бжде изхвърлена по наполовина отъ всѣка страна. Прѣдполага се, че собственикътъ, който е ископалъ окопа, е изхвърлилъ всичката прѣстъ върху своята земя, било за да извлѣче отъ нея пѣкоя полза, било за да не създава прѣчки на съседа си. И тѣй, до доказване на противното, окопътъ ще се счита за негова изключителна собственост.

За разстоянията, които трѣбва да се нажитъ за нѣкои посаждания и построявания (Чл. 165—177). Има нѣкои работи, които по природата си могатъ да бждатъ извършени само при съблюдаването на извѣстни разстояния, прѣдписани отъ мѣстнитѣ правилници и обичаи. Такива сж: 1-о ископаването на кладепци и ями близо до чужда или обща стѣна; 2-о построяването до подобна стѣна кумини, фурни, магазини за солъ и други подобни (Чл. чл. 167 и 168).

Не се позволява да се садятъ дървета покрай градиницѣ на собствеността на съседа, освѣнъ ако се остави извѣстна разстояние отъ пограничната черта. Туй разстояние се опредѣля отъ мѣстнитѣ правилници и обичаи, а въ случай на отсъствие на такива, пази се разстояние: 3 метра за високитѣ дървета, 1½ метъръ за невисокитѣ дървета, и ½ метъръ за живитѣ плетове и другитѣ растения (Чл. 173). Съседътъ може да иска да се искоренятъ дърветата и растенията, които би се посадили на по-малки разстояния (Чл. 175).

Собственикътъ, върху недвижия имотъ, на когото се простиратъ клоноветѣ на дърветата на съседа, може да принуди послѣдния да ги отсѣче; колкото се касае за коренитѣ, той може да ги отсѣче самъ (Чл. 176).

За свѣтлината и за изгледа (Чл. 177—185). Прозорцитѣ биватъ съ отваряемо стѣкло и съ неотваряемо стѣкло. Прозорци съ *неотваряемо* стѣкло сж тия, които сж затворени по начинъ, щото да не могатъ да се отварятъ. Прозорцитѣ съ отваряемо стѣкло се подраздѣлятъ на прозорци съ правъ изгледъ и прозорци съ полѣгатъ изгледъ. Прозорецътъ е съ *правъ изгледъ*, когато отъ него може да се гледа направо собствеността на съседа, т. е. когато посоката на гледането е перпендикулярна на раздѣлителната линия на имѣнията, или, което е все сжщото, когато прозорецътъ е направенъ въ една стѣна, която е паралелна съ раздѣлителната линия на имѣнията. Напротивъ, прозорецътъ е съ *полѣгатъ изгледъ*, когато е направенъ въ стѣна, която е перпендикулярна на раздѣлителната линия. Съ една дума, прозорецътъ е съ правъ изгледъ, когато позволява да гледаме съседното имѣние безъ да се навождаме на навънъ и безъ да се обръщаме нито на дѣсно, нито на лѣво; той е съ полѣгатъ изгледъ, когато не позволява да гледаме въ тия условия. При туй, нужно е да се забѣлѣжи, че думитѣ *паралелна* и *перпендикулярна* не

търбва да се взиматъ въ тѣхното строго геометрическо значение. Сждилищата ще оцѣняватъ, дали линията на стѣната се приближава повече къмъ перпендикулярната линия или обратно.

Очевидно е, че прозорцитѣ съ отваряемо стъкло сж по-стѣснителни за съсѣдитѣ, отколкото прозорцитѣ съ неотваряемо стъкло.

Единътъ отъ съсѣдитѣ не може безъ съгласието на другия да отвори въ общата стѣна никакъвъ прозорецъ, дори съ неотваряемо стъкло (Чл. 177).

Собственикътъ на една стѣна, която не е обща и която граничи съ чуждъ недвижимъ имотъ, може да отвори въ тази стѣна прозорци съ неотваряеми стъкла. Тия прозорци не могатъ да се отворятъ на една по-малка височина отъ 2½ метра отъ пода, ако прозорецътъ се отваря на първия катъ, и по-малка отъ два метра за по-горнитѣ катове. При туй прозорцитѣ трѣбва да бждатъ снабдени съ *желязни решетки*, на които размѣритѣ сж строго опрѣдѣлени. *Джукитѣ* на тия решетки не могатъ да бждатъ по-голѣми отъ 10 сантиметра. (Чл. чл. 178 и 179).

Не могатъ да се правятъ прозорци съ правъ изгледъ, нито балкони, нито други подобни испѣкналости надъ земята на съсѣда, била тя заградена или незаградена, ако между стѣната въ която се правятъ прозорцитѣ, и собствеността на съсѣда нѣма 1 метъръ и половина разстояние (Чл. 181). — Не могатъ да се правятъ прозорци съ полегатъ изгледъ надъ земята на съсѣда, ако нѣма половинъ метъръ разстояние (Чл. 182).

Това разстояние се мѣри, когато е въпросъ за прозорци съ правъ изгледъ, отъ външното лице на стѣната, и, ако има балконъ или други испѣкналости, отъ тѣхната външна линия до раздѣлителната линия на двѣтѣ собственности. Когато е въпросъ за прозорци съ полегатъ изгледъ, разстоянието се мѣри отъ най-ближната испѣкналост до раздѣлителната линия (Чл. 183).

Ако между съсѣдното имѣние и сградата, въ която се отварятъ прозорцитѣ, сжествува обща стѣна, то при исчисляване на разстоянията, счита се за раздѣлителна линия, или, по-точно, за раздѣление, вертикалната плоскостъ, която раздѣля на двѣ половини общата стѣна по цѣлата ѝ дължина.

За капчуцитѣ на покривитѣ (Чл. 185). Понеже по общо правило всичкитѣ недвижими имущества сж свободни отъ сервитути, то всѣки собственникъ е длъженъ да построи покривитѣ тѣй, щото дъждовната вода да се излива върху неговата земя или върху обществения пѣтъ; отъ не може да направи да се излива тая вода върху земята на съсѣда.

За правото на прѣминаване (Чл. чл. 186—308). Собственикътъ, на когото земята е заобиколенa отъ чужди земи и който нѣма изходъ на общественъ пѣтъ, може да иска проходъ прѣзъ съсѣднитѣ земи (Чл. 187). По принципъ, тоя проходъ се установява отъ тая страна, гдѣто разстоянието на заобиколената земя до обществения пѣтъ е най-късо. Но ако тоя правъ проходъ причинява врѣда на съсѣднитѣ земи, то може да се установи проходъ отъ

страната, гдѣто причинява най-малко врѣда (Чл. 187). Въ случай на споръ, проходътъ се установява отъ сждилището. Собственикътъ на заобиколената земя дължи обезщетение за причинената врѣда отъ прохода (Чл. 188).

Собственикътъ на заобиколената земя може въ всѣко врѣме да иска проходъ. Но ако проходътъ, който е даденъ на една заобиколена земя, прѣстане да бжде нуженъ, той може да бжде унищоженъ въ *всѣко врѣме* по искането на собственика на служащата земя (Чл. 190).

За сервитутитѣ, които сж установени отъ днѣшното на челоука (Чл. чл. 210—230). Освѣтъ *естественитѣ* и *законнитѣ* сервитути, има едно голѣмо число други сервитути, които се установяватъ отъ волята на челоука. По чл. 210-й собственицитѣ могатъ да установятъ въ тежестъ или въ полза на недвижимитѣ си имоти всѣкакъвъ сервитутъ, стига само 1) сервитутътъ да бжде наложенъ на недвижимъ имотъ, 2) за полза на другъ недвижимъ имотъ, и 3) да не бжде противенъ на обществения редъ.

Класификация на сервитутитѣ. Сервитутитѣ биватъ *непрѣкъсвани* или *прѣкъсвани*; *видими* или *невидими*. (Чл. чл. 211 и 212).

Непрѣкъснати сервитути сж онѣзи, които се упражняватъ (функциониратъ) безъ участието на челоука — *автоматически* (напр.: водопроводитѣ, капчуцитѣ, изгледитѣ).

Прѣкъснати сервитути сж онѣзи, за упражнението на които има нужда отъ участието на челоука (напримѣръ: сервитутитѣ за проходъ, за черпане вода, за пасене).

Видими сервитути сж онѣзи, които се проявяватъ чрѣзъ видими знаци (примѣри: водопроводъ, врата, прозорецъ).

Невидими сервитути сж онѣзи, които нѣматъ видими признаци за своето сжествуване. (напримѣръ: сервитутътъ да се не строи върху една земя, или да се не строи освѣтъ на известна височина).

Тия сервитути могатъ да се комбиниратъ. Тѣй, има сервитути *не прѣкъсвани видими*, *непрѣкъсвани невидими*; *прѣкъсвани видими* и *прѣкъсвани невидими*. Тия различия сж отъ голѣма важностъ за придобиването и прѣкратяването на сервитутитѣ.

Сервитутътъ се нарича *положителенъ*, когато позволява на собственика на господствующата земя да дѣйствува (напр. сервитутътъ за прѣминаване); той се нарича *отрицателенъ*, когато задѣлжава собственика на служащата земя да не дѣйствува (напр. сервитутътъ да не строи — *Servitus non aedificandi*).

За установяването на сервитутитѣ. Всичкитѣ сервитути могатъ да се придобиватъ чрѣзъ актъ, т. е. чрѣзъ продажба, замѣна, по наследство, дарение или завѣщание. Непрѣкъснатитѣ видими сервитути могатъ да се придобиватъ и чрѣзъ давностъ, т. е. чрѣзъ непрѣкъснато владѣние въ течение на 15 години (Чл. 221). Както е известно, правото на собственостъ и на съсобственостъ може да се придобива чрѣзъ тѣй нарѣчена приобрѣтателна давностъ (*usucapio*). Тоя начинъ на придобиване не е възможенъ освѣтъ по отношение на сервитутитѣ, които сж сжщеврѣменно и *непрѣкъснати* и *видими*. Непрѣкъснатитѣ

невидими сервитути и прѣжснатитѣ сервитути, били тѣ видими или не, не можѣтъ да се придобиватъ освѣнѣ чрѣзъ актъ. Владѣнието, даже отъ незапамятно врѣме, не е достатъчно за установяването имъ (Чл. 222). Това постановление се основава на туй съображение, че владѣнието, за да може да приведе къмъ давностъ, трѣба да бѣде сжщеврѣменно *явно и непрѣжснато*.

Назначение отъ домакина има, когато двѣ, сега раздѣлени, земи сж принадлежали по-рано на единъ и сжщъ собственикъ и този собственикъ е създакъ или оставилъ положението, отъ което произлиза сервитутътъ.

За начина, по който се упражняватъ сервитутитѣ (Чл. чл. 230—251). Правото на сервитутъ заключава всичко това, което е нужно за ползуването отъ него. (Чл. 230). Тѣй, сервитутътъ за черпане вода отъ чуждѣ изворъ заключава по необходимостъ правото за прѣминаване.

Ако сервитутътъ е установенъ съ актъ, който не урежда начина на ползуването, то собственикътъ на господствующата земя е длъженъ да извършва всичкитѣ работи, които сж нужни за ползуването отъ него и за запазването му; по тѣзи работи, по принципъ, се извършватъ на негови разноси (Чл. 231).

Собственикътъ може да се ползува отъ сервитута съгласно съ акта; той не може да направи нито въ служащата земя, нито въ господствующата земя никакво промѣнение, което би отегчило положението на първата (Чл. 236.)

Земята, въ полза на която е установенъ единъ сервитутъ, може да бѣде раздѣлена между мнозина. Тогава сервитутътъ се дължи на всѣки кжсъ земя, но безъ да се отеготи положението на служащата земя — *Res inter alios acta, aliis neque prodest, neque nocet* (Чл. 234). Ако на-примѣръ се касае за право на прѣминаване, всички собственици трѣбва да минаватъ прѣзъ сжщото мѣсто.

Когато собственикътъ на служащата земя е длъженъ на основание на акта, да тегли разноситѣ, които сж нужни за ползуването отъ сервитута или за неговото запазване, той може всѣкога да се освободи отъ тия задължения, като остави служащата земя на собственика на господствующата земя (Чл. 233).

Собственикътъ на служащата земя не може да направи нищо, което би могло да пачали ползуването отъ сервитута (Чл. 235). Тѣй, той не може да промѣни положението на земята, нито да прѣмѣсти упражнението на сервитута на друго мѣсто отъ онова, гдѣто първоначално е било установено. Ако, обаче, първоначалното упражнение е станало твърдѣ тегостно, то на собственика на господствующата земя може да се наложи друго мѣсто, еднакво удобно за упражнение на правото му.

За прѣкратяването на сервитутитѣ (Чл. чл. 251—261): — 1-о *невъзможностъ за упражнението имъ*. Сервитутитѣ прѣставатъ, когато вещитѣ се намиратъ въ такова положение, щото е невъзможно ползуването отъ тѣхъ (Чл. 251).

2-о *Прѣминаване на собствеността въ сжщото лице*. Всѣки сервитутъ се погасява, когато собстве-

ността на господствующата земя и собствеността на служащата се съединѣтъ въ едно лице (Чл. 253).

3-о *Изоставяне на ползуването*. Сервитутътъ се погасява, когато ползуването се изостави въ продължение на 15 години (Чл. 254). Петнадесетъ годишниятъ срокъ започва да тече: 1-о ако се касае за прѣжсванитѣ сервитути, отъ денѣтъ, въ който е прѣкратено ползуването, 2-о ако се касае за непрѣжсванитѣ сервитути, отъ денѣтъ, въ който се е направило едно дѣйствие противно на сервитута (Чл. 255).

За съсобствеността (Чл. чл. 262—273). Съсобствеността е правото на собственост на пѣколко лица върху една и сжща вещь, която имъ принадлежи нераздѣлно, т. е. въ която всѣки единъ отъ тѣхъ има идеална частъ (Чл. 262).

Всѣки съсобственикъ може да си служи свободно съ общата вещь съ условие: 1-о да я употребява съгласно съ обикновеното ѣ назначение, и 2-о да не прѣпятствува на другитѣ съсобственици да си служатъ съ нея съгласно съ правата си (Чл. 264).

Всѣки съсобственикъ може да принуди другитѣ да вземѣтъ участие въ разноситѣ за поддържане и запазване на общата вещь, но послѣднитѣ иматъ право да се освободѣтъ отъ туй задължение, като се откажѣтъ отъ правата си на съсобственостъ (Чл. 265).

Въобще, *нераздѣлянето* е врѣдно за общия интересъ и за свободното обращение на собствеността; то служи за источникъ на процеси между нераздѣленитѣ съсобственици, а и третитѣ лица можѣтъ да се измамѣтъ върху истинското положение на имуществата. Прѣдъ видъ на това, чл. 270-ѣ постановява, че *никой не може да бѣде принуденъ да стои недѣленъ*. Прѣкратяването на съсобствеността всѣкога може да се иска отъ всѣкиго одного отъ съсобственицитѣ.

Обаче, понѣкога може да бѣде полезно за съсобственицитѣ да останѣтъ за нѣколко врѣме нераздѣлени. На-примѣръ: тѣ прѣдпочитатъ да се подѣлѣтъ миролюбиво, но между тѣхъ има непълнолѣтенъ, на когото присѣйствието изисква подѣлбата да стане по сждебенъ редъ, т. е. съ съблюденіето на извѣстни формалности, които изискватъ врѣме и разноси. Въ тоя случай, тѣ можѣтъ да се съгласѣтъ помежду си да останѣтъ нераздѣлени въ продължение на едно опрѣдѣлено врѣме, което да не надминава петъ години. Подобно условие е дѣйствително, и то може да се подновява. Но и въ такъвъ случай, сждѣтъ може, ако важни и бързи обстоятелства изискватъ това, да заповѣда прѣкратяването на съсобствеността даже прѣди условеното врѣме (Чл. 270).

За владѣнието (Чл. чл. 274—300). *Владѣнието* трѣбва внимателно да се различава отъ *собствеността*. Собствеността е право. Владѣнието е фактъ. Правото, т. е. собствеността, и фактътъ, т. е. владѣнието, често биватъ съединени; нѣ често се срѣщатъ и отдѣлени. На-примѣръ, едно лице купува една кжща отъ друго, който не е неинъ собственикъ. Съ въдворяването си въ нея, то добива ней-

ното владѣние. Но дѣйствителниятъ собственикъ, който не е участвувалъ въ продажбата, остава си нейнъ собственикъ.

Владѣнието подразбира: 1-о материалното държане на една вещь, което едно лице упражнява само или чрезъ друго върху тая вещь (Чл. 274); 2-о волята, т. е. намерението да се държи вещьта като собствена — това, което римското право нарича *animus domini*. (Чл. 275).

Прочее, *владѣнието* е нѣщо повече отъ *държането*. За съществуването на владѣнието нужно е щото къмъ материалния фактъ на държането да се присъединява намерението за държане на вещьта като собствена.

Фактътъ на владѣнието, особено когато владѣлецътъ е добросъвѣстенъ, поражда важни послѣдствия. Добросъвѣстниятъ владѣлецъ, т. е. онзи, който счита себе си за истински собственикъ, или, както се изразява чл. 290-й, онзи, който владѣе като собственикъ на такова юридическо основание, което може да прѣхвърли собствеността и на което недостатъцитъ не сж му били извѣстни, придобива и запазва за себе си плодетъ, докато трае добросъвѣстното владѣние (Чл. 292). Той не е длъженъ да ги повърне. Той има право, което е почти сходно съ правото на плодоползвателя.

Напротивъ, недобросъвѣстниятъ владѣлецъ, т. е. онзи, който знае, че не е истински собственикъ на вещьта, не придобива плодетъ; той е длъженъ да повърне на собственика не само плодетъ, които дѣйствително е събралъ, но и ония, които е можалъ, а е прѣнебрѣгналъ да събере.

Тази разлика въ положението на добросъвѣстния и недобросъвѣстния владѣлецъ се основава на туй съображение, че добросъвѣстниятъ владѣлецъ, като мисли че плодетъ му принадлежатъ, понеже счита себе си за собственикъ, употребява тия плодове и приходи за да живѣе по-широко (*lautius vivendo*); той ги не икономисва: задължението да ги възвърне слѣдъ изминаването на много години, когато вече тѣ окончателно сж потрѣбени, би го поставило въ трудно положение. Напротивъ, положението на недобросъвѣстния владѣлецъ не заслужа подобно внимание.

Тия сж нѣкои отъ основнитѣ положения на прѣдлагаемия законопроектъ.

Както се вижда отъ съдържанието на цѣлия проектъ, въ основата му сж легнали нѣкои отъ вѣчнитѣ принципи на правото. Той има за задача главно да уреди по систематически начинъ правата на гражданитѣ по отношение на имуществата и да окаже надлежна защита на собствеността — тази първооснова на всѣка благоустроена държава.

Всичкитѣ негови наредби достатъчно удовлетворяватъ съврѣменнитѣ нужди на страната.

Въ туй състои, г. г. прѣдставители, същността на законопроекта, който прѣдставямъ на вашето просвѣтено внимание за разглеждане и приемане. Отъ васъ зависи да го поправите, допълните и усвършенствувате, за да отговаря напълно на гонимата съ него цѣль.

Ст. София, октомврий 1899 год.

Министъръ на Правосъдието: П. Пешевъ.

(Прѣдсѣдателското мѣсто заема подпрѣдсѣдателътъ Йовъ Титоровъ.)

Секретаръ Коста Ранковъ: (Продължава да чете.)

„Законопроектъ

за имуществата, собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения.

Отдѣлъ първи.

За различieto на имуществата.

Чл. 1. Всичкитѣ вещи, които могатъ да бждатъ прѣдметъ на обществената или частна собственостъ, сж недвижими или движими имущества. (Италиянски гражданскитъ законъ чл. 406, французскитъ законъ чл. 516.)

ГЛАВА ПЪРВА.

За недвижимитѣ имущества.

Чл. 2. Имуществата сж недвижими или по природа, или по назначение, или по прѣдмета, до който тѣ се отнасятъ. (Ит. 407, фр. 517.)

Чл. 3. Недвижими имущества по природа сж: земитѣ и сградитѣ, които сж укрѣпени върху основи въ земята, както и постройкитѣ, които съставляватъ часть отъ една сграда. (Ит. 408, фр. 518.)

Чл. 4. Недвижими имущества сжщо се считатъ мелницитѣ, банитѣ и всичкитѣ други плавающи постройки, когато сж и трѣбва да бждатъ привързани постоянно на единъ брѣгъ съ вѣжя или вериги и когато върху този брѣгъ се намира постройка, която е прѣдначена исклучително за тѣхно употребление.

Тѣзи мелници, бани и плавающи постройки се считатъ за едно цѣло съ постройката, прѣдначена за употреблението имъ, и съ правото, което има собственикътъ имъ да ги държи даже въ води, които му не принадлежатъ. (Ит. 409, фр. 519.)

Чл. 5. Дърветата сж недвижими имущества, докато не сж отдѣлени отъ земята. (Ит. 410.)

Чл. 6. Недвижими имущества сж сжщо земнитѣ произведения и плодетъ на дърветата, които още не сж отдѣлени отъ земята или обрани; тѣ ставатъ движими, когато законътъ друго-яче не распорежда, съ отдѣляването имъ отъ земята или обирването имъ, макаръ и да не сж прѣнесени на друго мѣсто. (Ит. 411, ср. тур. граж. зак. 206.)

Чл. 7. Изворитѣ, водохранилищата и текущитѣ води сж недвижими имущества.

Водопроводитѣ, които прѣкарватъ вода въ здание или въ нѣкоя земя, сж сжщо недвижими имущества и съставляватъ часть отъ зданието или земята, на които водата служи. (Ит. 412, фр. 523.)

Чл. 8. Недвижими имущества по назначение сж вещитѣ, които собственикътъ на едно имѣние е турилъ за служенето и експлоатацията на това имѣние. Такива сж: Добитъкътъ, прѣдначенъ за обработването; Земледѣлческитѣ орджия;

Съното и съмето, дадени на наемателитъ или на исполчителитъ на имъния;

Храната за добитъка;

Кошаритъ за пчели;

Рибитъ отъ искусствени езера;

Сгискалата за грозде, казанитъ, ламбицитъ, корабитъ за грозде и бъчвитъ.

Също така, недвижими имущества по назначение сж:

Орждията, които сж нужни за експлоатацията на ко-
вачници, фабрики, мелници и други промишлени заведения.

Недвижими имущества сж също всичкитъ други вещи, които собственикътъ е прѣдалъ на наемателя или на исполчара за служенето и експлоатацията на имънието.

Прѣдадениятъ добитъкъ отъ собственика на имънието на наемателя или исполчара за обработването, ако и да е билъ оцѣненъ, се числи между подвижимитъ имущества дотогава, докогато, по силата на съглашението, стои привързанъ къмъ имънието. Добитъкътъ обаче, който собственикътъ даде подъ наемъ на други лица, а не на наемателя или на исполчара на имънието, се счита за движимо имущество. (Ит. 413, фр. 524, ср. тур. зак. за зем. 131.)

Чл. 9. Недвижими имущества по назначение сж така също всичкитъ движими прѣдмети, които собственикътъ е прикрѣпилъ къмъ земята или къмъ зданието завсѣкога.

Такива сж прѣдметитъ, които сж прикрѣпени съ гвоздеи, съ гипсъ, съ варъ, съ циментъ и прочее, или които не могатъ да се извадятъ безъ да се счупятъ или поврѣдятъ, или безъ да се раскопае или поврѣди мѣстото на земята или частта на зданието, къмъ които сж прикрѣпени.

Огледалата, картинитъ, и другитъ украшения се считатъ завсѣкога прикрѣпени къмъ зданията, когато тѣ съставляватъ едно цѣло съ пода, съ стѣнитъ или съ дървената частъ на зданието.

Статутитъ се считатъ за недвижими имущества, когато тѣ сж поставени въ нарочно направени за това дѣлбини, или когато съставляватъ частъ отъ зданието по начинъ, показанъ по-горѣ. (Ит. 414, фр. 525, ср. тур. 232, 233.)

Чл. 10. Законътъ счита за недвижими имущества по прѣдмета, до който се отнасятъ:

Правата на ползуване и на употребление върху недвижими имущества, и правото на обитаване;

Поземелнитъ сервитути;

Исковетъ за недвижими имущества или за права, които се отнасятъ до тѣхъ. (Ит. 415, фр. 526, тур. 235.)

ГЛАВА II.

За движимитъ имущества.

Чл. 11. Имуществата сж движими по своята природа или по опрѣдѣленне на закона. (Ит. 416, фр. 527.)

Чл. 12. Движими имущества по своята природа сж тѣлата, които могатъ да се мѣстятъ отъ едно мѣсто на друго, било че сами се движатъ, като животнитъ, било че не могатъ да се движатъ освѣтъ чрѣзъ дѣйствието на чужда сила, като неодушевенитъ вещи. (Ит. 417 измѣн., фр. 528.)

Чл. 13. Движими имущества по опрѣдѣленне на закона сж правата, задълженията и всички искове, които иматъ за

прѣдметъ парични суми или движими имущества, акциитъ или дѣловетъ въ търговски или промишлени дружества, макаръ тѣзи дружества и да сж собственици на недвижими имущества. Въ послѣдния случай, акциитъ или дѣловетъ се считатъ движими имущества въ отношение на всѣки съдружникъ, но за врѣмето само, прѣзъ което трае дружеството.

Движими имущества се считатъ също пожизненитъ или вѣчни ренти. (Ит. 418 измѣн., фр. 529.)

Чл. 14. Ладитъ, саловетъ, корабитъ, мелницитъ, банитъ върху ладии и въобще плаваущитъ постройки, които не се споменаватъ въ чл. 4-й, сж движими имущества. (Ит. 419, фр. 531.)

Чл. 15. Материалътъ, който е добитъ отъ развалянето на едно здание, или който е събранъ за да се построи едно ново здание, е движимо имущество, докогато не е употребенъ за нѣкаква постройка. (Ит. 420, фр. 532.)

Чл. 16. Израженията: *движими вещи, движими имущества и движими цѣнности*, употребени сами въ распоряженията на закона или на частнитъ лица, безъ друго допълнение, нито пояснение, което да ограничава смисъла имъ, заключава въобще всичко, което се счита за движимо имущество споредъ установенитъ по-горѣ правила. (Ит. 421.)

Чл. 17. Подъ думата *мобили* се разбиратъ движимитъ вещи, които сж прѣдназначени за употребление въ статитъ за живѣяне и за украшението имъ, като постелки, одѣри, столове, огледала, маси, часовници за стѣна и други подобни прѣдмети.

Подъ тази дума се разбиратъ също картинитъ и статуитъ, които съставляватъ частъ отъ мобилитъ на едно жилище, но не сбиркитъ отъ картини и статуи. (Ит. 422, фр. 533.)

Чл. 18. Изражението *мобирирана кѣща* заключава само мобилитъ; а изражението *кѣща съ всичко, което се намира въ нея*, заключава поекщияната и всичкитъ движими прѣдмети, освѣтъ наличнитъ пари или цѣнни книжа, взиманията или другитъ права, за които документитъ се намиратъ въ кѣщата. (Ит. 424.)

ГЛАВА ТРЕТА.

За имуществата по отношение на лицата, на които тѣ принадлежатъ.

Чл. 19. Имуществата принадлежатъ или на държавата, или на окръжията, или на общинитъ, или на общественитъ учреждения и на другитъ юридически лица, или на частнитъ лица. (Ит. 425.)

Чл. 20. Имуществата на държавата се раздѣлятъ на обществени и на частни. (Ит. 426.)

Чл. 21. Държавнитъ кѣщица, морскитъ брѣгове, пристанищата, заливитъ, рѣкитъ, потоцитъ, както и вратитъ, стѣнитъ, оконитъ, насипитъ на военнитъ укрѣпления и на крѣпоститъ съставляватъ частъ отъ общественитъ имущества на държавата.

Всичкитъ други видове имущества, които принадлежатъ на държавата, влизатъ въ категорията на нейнитъ частни имущества. (Ит. 427, 428.)

Чл. 22. Мѣстата на крѣпоститѣ или на военнитѣ укрѣпленія, които нѣматъ вече таково прѣдзначеніе, и всичкитѣ други имущества, които прѣстанатъ да бѣдѣтъ прѣдзначени за обществено ползуване и за народна защита, минаватъ отъ общественитѣ въ частнитѣ имущества на държавата. (Ит. 429.)

Чл. 23. Обществениѣ имущества на държавата сж неотчуждаеми; ония, които влизатъ въ нейната частна собственостъ, могатъ да се отчуждаватъ съгласно съ законитѣ, които се отнасятъ до тѣхъ. (Ит. 430.)

Чл. 24. Минитѣ, кариеритѣ и солницитѣ се уреждатъ съ особени закони. (Ит. 431.)

Чл. 25. Имуществата на окръжията и на общинитѣ се раздѣлятъ на обществени имущества, които сж оставени за общо ползуване, и на частни имущества.

Обществениѣ имущества на окръжията и на общинитѣ сж неотчуждаеми, додѣто сж оставени за общо ползуване.

Прѣдзначеніето, способѣтъ и условията за общото ползуване отъ общественитѣ имущества, както и начинѣтъ на управленіето и отчуждаването на частнитѣ имущества, се опрѣдѣлятъ съ особни закони. (Ит. 432 измѣн.)

Чл. 26. Имуществата на гражданскитѣ и църковнитѣ учреждения и на другитѣ юридически лица принадлежатъ на тия учреждения и лица, ако само законитѣ на Княжеството имъ признаватъ право да придобиватъ и владѣятъ имущества. (Ит. 433 и 434 измѣн.)

Чл. 27. Имуществата, които не сж означени въ прѣдидущитѣ членове, принадлежатъ на частни лица. (Ит. 435 измѣн.)

Отдѣлъ втори.

За собственостъта.

ГЛАВА ПЪРВА.

Общи распорѣждания.

Чл. 28. Собственостъ е правото на ползуване и на распорѣждане съ вещитѣ по най-безусловенъ начинъ, стига само да се не прави съ тѣхъ нѣкое употрѣбление, което законитѣ или правилницитѣ забраняватъ. (Ит. 436, фр. 544.)

Чл. 29. Научнитѣ и художественитѣ произведения принадлежатъ на тѣхнитѣ автори, споредъ установенитѣ отъ особни закони правила. (Ит. 437 измѣн.)

Чл. 30. Никой не може да бѣде принуденъ да отстъпи своята собственостъ или да позволи на друго да се ползува отъ нея, освѣнъ за припозната и обявена по законенъ редъ обществена полза и срѣщу прѣдварително заплащане на справедливо обезщетение.

Правилата относително отчужданието за обществена полза се опрѣдѣлятъ отъ особни закони. (Ит. 438, фр. 545.)

Чл. 31. Собственикѣтъ на една вещь има право да иска повръщането ѝ отъ който владѣлецъ или държателъ и да бѣде, съ исклучение на случаитѣ въ които законѣтъ друго-яче распорѣжда.¹⁾

Ако владѣлецѣтъ или държателѣтъ, слѣдъ завеждането на иска, е прѣстаналъ по своя собственна вина да

владѣе вещьта, той е длъженъ да я вземе назадъ за истецъ на свои разноси и, ако не може да направи това, да заплати стойността ѝ, безъ да се лишава истецѣтъ отъ право да прѣдяви иска си срѣщу новия владѣлецъ или съдържателъ. (Ит. 439, тур. 910.)

Чл. 32. Собственостъта на земята обема собственостъта на повърхността и на всичко това, което се намира надъ или подъ повърхността. (Ит. 440, фр. 552 ал. 1.)

Чл. 33. Всѣки собственикѣ може да принуди своя съседъ за да се установятъ на общи разноси граници между съседнитѣ имъ едно до друго недвижими имущества. (Ит. 441.)

Чл. 34. Всѣки може да загради своята земя, но безъ да нарушава сервитутнитѣ права, които принадлежатъ на трети лица. (Ит. 442.)

ГЛАВА ВТОРА.

За завладѣването.

Чл. 35. Вещитѣ, които не сж, но които могатъ да станатъ собственостъ на едно лице, се придобиватъ чрѣзъ завладѣване. Такива сж: животнитѣ, които сж прѣдметъ на ловъ или на риболовство, иманѣто и другитѣ изоставени движими вещи. (Ит. 711, тур. 1248 и слѣд.)

Чл. 36. Ловѣтъ и риболовството се уреждатъ съ особни закони.

Никой, обаче, не може да влиза въ чужда земя за ловъ въпрѣки запрѣщението на владѣльца. (Ит. 712.)

Чл. 37. Всѣки собственикѣ на избѣгнали пчели има право да ги гони въ чужда земя, но е длъженъ да обезщети владѣльца на земята за причинената врѣда. Когато собственикѣтъ ги не подири въ течение на три дни отъ избѣгването имъ или прѣстане да ги гони въ продължение на три дни, владѣлецѣтъ на земята може да ги хване и задържи.

Сжщото право принадлежи на собственика на опитоменитѣ животни, съ исклучение на прѣдвидения случай въ чл. 63-й; тия животни, обаче, принадлежатъ на тогова, който ги е хваналъ и задържалъ, ако не се поискатъ въ продължение на тридесетъ дни. (Ит. 713, тур. 1307.)

Чл. 38. Иманѣто принадлежи на собственика на земята, въ която е намѣрено. Ако иманѣто е намѣрено случайно въ чужда земя, то половината принадлежи на собственика на земята, въ която е намѣрено, и половината на тогова, който го е намѣрилъ.

Иманѣ се счита всѣки цѣненъ движимъ прѣдметъ, скритъ или закопанъ, за който никой не може да докаже че му принадлежи. (Ит. 714, чл. 107 посл. ал. зак. за зем.)

Чл. 39. Този, който намѣри единъ движимъ прѣдметъ, който нѣма качество на иманѣ, е длъженъ да го повърне на прѣдидущия му владѣлецъ, а ако го не знае, длъженъ е да го прѣдаде незабавно на общинското управление въ това мѣсто, гдѣто го е намѣрилъ. (Ит. 715 измѣн.)

Чл. 40. Общинското управление съобщава за това прѣдаване съ обявление, което се повтаря, по приетия за това редъ, слѣдъ една седмица. (Ит. 716 измѣн.)

¹⁾ Чл. 296-й отъ проекта, чл. 283-й отъ Зак. за задѣлж. и договоритѣ.

Чл. 41. Двѣ години слѣдъ второто обявление, ако собственикътъ не се яви, вещъта или нейната цѣна, когато обстоятелствата сж изискали нейното продаване, принадлежи на тогова, който я е намѣрилъ.

Собственикътъ на изгубената вещь и този, който я е намѣрилъ, сж длѣжни, като придѣжатъ вещьта или нейната цѣна, да заплатятъ разносикътъ, който тя е причинила. (Ит. 717.)

Чл. 42. Собственикътъ на вещьта е длѣженъ да заплати за награда на тогова, който я е намѣрилъ, ако послѣдниятъ иска такава, петата частъ отъ обикновената цѣна на вещьта. Ако тази цѣна надминава двѣ хиляди лева, наградата за повечето цѣна е само една десета частъ. (Ит. 718 измѣн.)

За вещи, които иматъ стойностъ само за собственика, и за частнитѣ облигации и други цѣнни поименни книжа, възнаграждението се опредѣля отъ съда споредъ обстоятелствата.

Ако вещьта е била скрита, възнаграждение се дава само тогава, когато собственикътъ е забравилъ гдѣ е скрилъ вещьта.

Чл. 43. Правата върху хвърленитѣ въ морето вещи, върху ония, които исхвърля морето, или върху растенията и трѣвитѣ, които растятъ покрай брѣговетѣ на морето, се уреждатъ съ особни закони. (Ит. 719.)

ГЛАВА ТРЕТА.

За правото на приращение върху това, което вещьта произвежда.

Чл. 44. Собствеността на една вещь, движима или недвижима, дава право на всичко това, което тя произвежда, или което естествено или искусствено се присѣдини къмъ нея. Това право се нарича право на приращение. (Ит. 443, фр. 546.)

Чл. 45. Естественитѣ и гражданскитѣ плодове принадлежатъ по право на приращение на собственика на вещьта, която ги е произвела.

Естествени плодове сж тия, които прѣмо произхождатъ отъ вещьта, съ или безъ съдѣйствието на чловѣка, като житото, сѣното, дърветата, расплодѣтъ на животнитѣ и произведенията на рудницитѣ и кариеритѣ.

Граждански плодове сж тия, които се получаватъ по причина на вещьта, като напримѣръ доходитѣ на парични суми, арендитѣ, периодическитѣ платежи на пожизнена или вѣчна рента.

Наемитѣ на здания и полски имоти се сжщо причисляватъ къмъ категорията на гражданскитѣ плодове. (Ит. 444, фр. 547.)

Чл. 46. Този, който събира плодетѣ на вещьта, е длѣженъ да заплати разносикътъ на обработването, посѣването и работата, които сж извършени отъ трети лица. (Ит. 445, фр. 548.)

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

За правото на приращение върху това, което се приобща и присѣдини на вещьта.

Чл. 47. Всичко, каквото се приобщава и присѣдинява на вещьта, принадлежи на пейния собственикъ, споредъ установенитѣ по-долу правила. (Ит. 446, фр. 551.)

ОТДѢЛЕНИЕ ПЪРВО.

За правото на приращение по отношение на недвижимитѣ вещи.

Чл. 48. Собственикътъ на земя има право да направи отгорѣ каквито постройки и посаждания иска, съ исключениеме на ограниченията, които сж установени въ главата за *ограниченията на собствеността* и въ главата за *поземелнитѣ сервитути*.

Той има право така сжщо да направи отдолу каквито постройки и раскопавания иска, стига да се не нарушаватъ законитѣ и правилницитѣ за минитѣ, кариеритѣ, топлитѣ и студенитѣ минерални води и строенията. (Ит. 447, фр. 552.)

Чл. 49. Всичкитѣ постройки, посаждания и работи, които сж направени надъ или подъ земята, се прѣдполага да сж направени отъ собственика съ негови срѣдства и принадлежатъ нему, додѣто не се докаже противното, безъ обаче да се нарушаватъ правата, които законно сж придобити отъ трети лица. (Ит. 448, фр. 553.)

Чл. 50. Собственикътъ на земята, който е направилъ постройки, посаждания или работи съ чуждѣ материалъ, е длѣженъ да заплати стойността му. Той сжщо е длѣженъ, въ случай на недобросовѣстностъ или на голѣма небрѣжностъ, да заплати врѣди и загуби, но собственикътъ на материала нѣма право да го вдигне, освѣнъ ако може да направи това безъ да развали направената постройка или да унищожи посажданията. (Ит. 449, фр. 554.)

Чл. 51. Когато посажданията, постройкитѣ или работитѣ сж направени отъ друго лице съ неговъ материалъ, собственикътъ на земята има право или да ги задържи, или да принуди тогова, който ги е направилъ, да ги вдигне.

Ако собственикътъ на земята иска унищожението на посажданията и постройкитѣ, тогава то става за смѣтка на тогова, който ги е направилъ, безъ никакво обезщетение за него; послѣдниятъ може още да бжде осжденъ да заплати врѣдитѣ, които собственикътъ на земята е прѣтърпѣлъ.

Ако собственикътъ прѣдпочита да запази посажданията и постройкитѣ, той е длѣженъ да заплати, по изборъ, или стойността на материала и цѣната на работата, или увеличението на стойността, което е придобила земята му.

Собственикътъ, обаче, не може да иска унищожението на посаждания, постройки или работи, направени отъ друго лице, което е прѣтърпѣло съдебно отстранение и което за своята добросовѣстностъ е освободено отъ повръщането на доходитѣ; той е длѣженъ да заплати тѣхната стойностъ по единъ отъ показанитѣ по-горѣ два начина. (Ит. 450, фр. 555, тур. 906, зак. зем. 35, § 3.)

Чл. 52. Ако посажданията, постройкитѣ или другитѣ работи сж направени отъ друго лице съ чуждѣ материалъ, собственикътъ на този материалъ нѣма право да иска повръщането му, но може да иска обезщетение отъ другото лице, което си е послужило съ него и даже отъ собственика на земята, но само въ размѣръ на това, което послѣдниятъ още длѣжи на строителя. (Ит. 451.)

Чл. 53. Ако съ построяването на едно здание добросовѣстно се завземе една частъ отъ съсѣдната земя и постройка

ването е станало съ знанието на съсъда и безъ възражение отъ него, зданието и завзетата земя могатъ да бждатъ признати за собственостъ на строителя, който обаче е длъженъ да заплати на собственика на земята стойността на завзетата повърхностъ и още врѣди и загуби. (Ит. 452 измѣн.)

Чл. 54. Насипитѣ и нарастванията, които се образуватъ постепенно и неусѣтно по крайбрѣжнитѣ земи на рѣкитѣ или потоцитѣ, се наричатъ наносъ.

Наносътъ принадлежи на крайбрѣжния на рѣката или на потока собственикъ, били тѣ или не плавателни или сплавни, съ задължение, въ първия случай, да остави пътъ по брѣга на рѣката или на потока за тегление на ладитѣ, или за оправяне на саловетѣ, съгласно правилницитѣ за това.

Обаче, за урежуване на рѣката или въобще за защита на брѣговетѣ и за полицейския надзоръ надъ водитѣ, държавата или общината могатъ да употребятъ наноса безъ обезщетение за крайбрѣжния собственикъ. (Ит. 453, фр. 556, Цюрих. третя ал. тур. 1240.)

Чл. 55. Изоставеното мѣсто отъ текущата вода, която неусѣтно се е оттеглила отъ единия брѣгъ и е отишла къмъ другия, принадлежи на собственика на открития брѣгъ, безъ да може собственикътъ на противоположния брѣгъ да иска изгубеното тамъ мѣсто.

Това право не се простира върху изоставенитѣ мѣста отъ морето. (Ит. 454, фр. 557.)

Чл. 56. Правото на наносъ не се прилага на езерата и блатата, собственикътъ на които всѣкога си запазва правото върху земята, която се покрива отъ водата, когато тя е на височината на истичането на езерото или на блатото, макаръ обемътъ на водата да се намали.

Обаче, собственикътъ на езерото или на блатото не добива никакво право върху крайбрѣжната земя, която водата покрива въ извънреднитѣ разливи. (Ит. 455, фр. 558.)

Чл. 57. Ако една рѣка или единъ потокъ отекне съ внезапна сила една значителна и разпознаваема частъ отъ една крайбрѣжна земя и я занесе къмъ една по-долу стояща земя или къмъ противоположния брѣгъ, собственикътъ на отекнатата частъ може да изиска нейната собственостъ въ течение на една година. Слѣдъ истичането на този срокъ, искането му не се уважава, освѣнъ ако собственикътъ на земята, къмъ която отекнатата частъ се е присъединила, още не я е завладѣлъ. (Ит. 456, фр. 559, тур. 902.)

Чл. 58. Островитѣ и островчетата, които се образуватъ въ коритата на плавателнитѣ или на сплавнитѣ рѣки или потоци, принадлежатъ на държавата, ако съ документъ или съ давностъ не се установява противното. (Ит. 457, фр. 560.)

Чл. 59. Островитѣ и островчетата, които се образуватъ въ неплавателнитѣ и несплавни рѣки или потоци, принадлежатъ на крайбрѣжнитѣ собственици отъ страната на линията, която се прѣдполага теглена въ срѣдата на рѣката или на потока. Ако островитѣ и островчетата се простиратъ отъ двѣтъ страни на тази линия, то послѣдната разграничава собствеността на крайбрѣжнитѣ собственици отъ двѣтъ страни.

Частта на острова или островчето, която принадлежи на всѣкиго отъ собственицитѣ на единия брѣгъ, се опрѣдѣля отъ перпендикуляритѣ, които излизатъ отъ прѣдположено теглената линия въ срѣдата на рѣката или на потока и падатъ върху тѣхната собственостъ, която граничи съ рѣката. (Ит. 458, фр. 561.)

Чл. 60. Распорежданията на двата прѣдидущи члена не се прилагатъ, когато островътъ се образува отъ единъ отдѣленъ отъ брѣга кжсъ земя съ внезапна сила и завлеченъ въ рѣката.

Собственикътъ на земята, отъ която кжсътъ земя е отдѣленъ, запазва собствеността върху него; но ако рѣката е плавателна или сплавна, държавата има право да отнѣме собствеността върху него срѣщу заплащане на справедливо обезщетение. (Ит. 459.)

Чл. 61. Ако една рѣка, като образува повъ ржавъ, прѣминава и загражда по начинъ да образува островъ отъ земята на единъ крайбрѣженъ собственикъ, послѣдниятъ запазва собствеността върху земята, но това не нарушава установеното отъ прѣдидущия членъ правило. (Ит. 460, фр. 562.)

Чл. 62. Ако една рѣка си образува ново корито, като изостави старото, послѣдното принадлежи на пограничнитѣ собственици по двата брѣга. Тѣ си го раздѣлятъ до срѣдата, споредъ дължината на крайбрѣжната страна на всѣка земя. (Ит. 461, фр. 563, Зак. за зем. 123.)

Чл. 63. Гължбитѣ, питомнитѣ зайци и рибитѣ, които проминатъ въ другъ гължбарникъ, заграда или искусствени езера, се придобиватъ отъ собственицитѣ на тѣзи послѣднитѣ, ако не сж били привлѣчени тамъ съ хитростъ или измама. (Ит. 462, фр. 564.)

ОТДѢЛЕНИЕ ВТОРО.

За правото на приращение по отношение на движимитѣ вещи.

Чл. 64. Правото на приращение, когато има за прѣдметъ движими вещи, които принадлежатъ на разни собственици, се опрѣдѣля отъ началата на естествената справедливостъ.

Слѣдующитѣ распореждания служатъ за правило на съда, за да разрѣшава непрѣдвиденитѣ случаи, споредъ особнитѣ обстоятелства. (Ит. 463, фр. 565.)

Чл. 65. Когато двѣ вещи, които принадлежатъ на разни собственици, сж се съединили по начинъ за да образуватъ едно цѣло, но и двѣтъ могатъ да се отдѣлятъ безъ значително поврѣждане, всѣки единъ отъ собственицитѣ запазва собствеността на своята вещь и има право да иска отдѣляването ѝ отъ другата. Но ако двѣтъ вещи не могатъ да се отдѣлятъ безъ значително поврѣждане на едната отъ тѣхъ, цѣлото принадлежи на собственика на вещьта, която съставлява главната негова частъ, съ задължение да заплати на другия стойността на вещьта, която влиза въ цѣлото. (Ит. 464, фр. 566.)

Чл. 66. Главна частъ се счита оная, на която другата е присъединена за употребение, украшение или допълнение. (Ит. 465, фр. 567.)

Чл. 67. Ако присъединената вещь е много по-цѣнна отъ главната и е употребена безъ съгласието на собственика ѝ, послѣдниятъ има право или да присвои цѣлото, като заплати стойността на главната вещь на нейния собственикъ, или да иска отдѣляването на присъединената вещь, макаръ отъ това да може да произлезе поврѣда за другата. (Ит. 466, фр. 568.)

Чл. 68. Ако едната отъ двѣтъ вещи, съединени за образуването на едно цѣло, не може да се счита като принадлежност на другата, тази се счита главна, която има по-голям стойност или по-голям обемъ, ако стойноститѣ сж почти еднакви. (Ит. 467, фр. 569.)

Чл. 69. Ако художникъ или нѣкое друго лице е употребило чуждъ материалъ за да направи една вещь отъ другъ видъ, безъ да се гледа дали този материалъ може или не да завземе първия си видъ, собственикътъ на материала има право на собствеността върху вещьта, която е направена отъ неговия материалъ, като заплати на художника или на другото лице цѣната на работата. (Ит. 468, фр. 570, тур. 898, 899.)

Чл. 70. Когато едно лице е употребило частъ свой и частъ чуждъ материалъ за да направи една вещь отъ другъ видъ, безъ да е изгубилъ свършено нито единия нито другия материалъ своя пръвъ видъ, но ги е употребило така, щото да не могатъ да се отдѣлятъ безъ поврѣждане, вещьта е обща на двамата собственици съразмѣрно, за единия, съ материала, който му принадлежи, за другия, съразмѣрно съ материала, който му принадлежи, и съ цѣната на работата. (Ит. 469, фр. 572.)

Чл. 71. Ако работата, обаче, е толкова важна, щото да надминава много стойността на употребения материалъ, тогава художеството се счита главната частъ и художникътъ има право да задържи изработената вещь, като заплати на собственика цѣната на материала. (Ит. 470, фр. 571.)

Чл. 72. Когато една вещь е направена отъ размѣсването на нѣколко вещества, които принадлежатъ на разни собственици, ако веществата могатъ да се отдѣлятъ безъ поврѣждане, собственикътъ, който не е далъ съгласието си за размѣсването, има право да иска отдѣляването имъ.

Ако веществата не могатъ вече да се отдѣлятъ или пъкъ отдѣляването не може да стане безъ поврѣждане, собствеността имъ става обща, съразмѣрно съ стойността на веществото, което принадлежи на всѣкого едного. (Ит. 471, фр. 573, тур. 1060, ал. 4.)

Чл. 73. Ако веществото, което принадлежи на едного отъ собственицитѣ, може да се счита като главно или неговата стойностъ много прѣвншава стойността на другото, и ако двѣтъ вещества не могатъ да се отдѣлятъ или пъкъ отдѣляването имъ не може да стане безъ поврѣждане, собственикътъ на по-сжщното вещество има право на собствеността върху вещьта, която е произлѣзла отъ размѣсването, като заплати на другия стойността на неговото вещество. (Ит. 472, фр. 574.)

Чл. 74. Когато вещьта остава обща между собственицитѣ на веществата, отъ които тя е съставена, всѣкой единъ отъ тѣхъ може да иска да се продаде тя на публиченъ тръгъ за смѣтка на всичкитѣ собственици и на тѣхни общи разноси. (Ит. 473, фр. 575.)

Чл. 75. Въ всичкитѣ случаи, въ които собственикътъ на употребеното безъ негово съгласие вещество може да иска собствеността на вещьта, има право, вмѣсто това, да иска или поврѣщането на толкова вещество отъ сжщото качество или неговата стойностъ. (Ит. 474, фр. 576.)

Чл. 76. Тѣзи, които сж употребили чужди вещества безъ съгласието на собственицитѣ, могатъ още да бждатъ осждени на врѣди и загуби, независимо отъ углавната отговорностъ, на която могатъ да подлежатъ въ извѣстни случаи. (Ит. 475, фр. 577.)

Отдѣлъ трети.

За ограничения на собствеността.

ГЛАВА ПЪРВА.

За личнитѣ сервитути.

Чл. 77. Лични сервитути сж плодоползуването, употребението и обитаването.

Тѣ се уреждатъ отъ акта, отъ който произтичатъ. Законътъ допълнява само това, което не е прѣдвидено въ акта, освѣнъ ако той другояче распореджа. (Ит. 476, фр. 628, 629.)

ОТДѢЛЕНИЕ ПЪРВО.

За плодоползуването.

Чл. 78. Плодоползуването е право да се ползува едно лице отъ вещи, които принадлежатъ другиму, както би се ползувалъ самиятъ собственикъ, но съ задължение да имъ запази сжщността, както по съставъ, така и по форма. (Ит. 477, фр. 578, тур. зак. за зем. 12 и 25.)

Чл. 79. Плодоползуването се установява отъ закона или отъ волята на челоуѣка.

То може да се установи върху всѣкакъвъ видъ движими или недвижими имущества, върху всичкитѣ плодове на вещьта или върху частъ отъ тѣхъ, въ полза на едно лице или на нѣколко лица, едновременно или послѣдователно и въ всичкитѣ случаи за извѣстно врѣме, безъ условие или подъ условие. (Ит. 478, фр. 579, 580, 581.)

§ 1. За правата на плодоползувателя.

Чл. 80. Плодоползувателятъ има право на всичкитѣ естествени или граждански плодове, които може да произведе вещьта, на която има плодоползуването. (Ит. 479, фр. 582.)

Чл. 81. Естествениѣ плодове, които, при започването на плодоползуването, не сж още отдѣлени отъ вещьта, която ги е произвела, принадлежатъ на плодоползувателя; тѣзи, които не сж още отдѣлени, когато се свършва плодоползуването, принадлежатъ на собственика, безъ възнаграждение, въ единия и другия случай, за работата и за сѣмената, но не въ врѣда на оная частъ отъ плодоветѣ, която се пада на исполчара, ако е имало такъвъ въ началото или при свършването на плодоползуването. (Ит. 480, фр. 585.)

Чл. 82. Гражданскитѣ плодове се придобиватѣ на день и принадлежатѣ на плодоползувателя съразмѣрно съ продължителността на плодоползуването. (Ит. 481, фр. 586.)

Чл. 83. Плодоползуването отъ пожизнена рента дава право на плодоползувателя да събира периодическитѣ платѣжи, които настѣпватъ день по день прѣзъ неговото плодоползуване.

Той е длъженъ да повърне излишѣка, който е получилъ по прѣдплащане. (Ит. 482, фр. 588.)

Чл. 84. Ако плодоползуването заключава вещи, които не могатъ да служатъ безъ да се потрѣбятъ, като пари, жито, житкости, плодоползувателятъ има право да ги употреби, съ задължение да заплати стойността имъ въ край на плодоползуването, споредъ оцѣнението, което е направено въ началото на плодоползуването. Ако такова оцѣнение не е било направено, той има право или да повърне същото количество вещи и отъ същото качество, или да заплати текущата имъ цѣна въ врѣме когато се прѣкрати плодоползуването. (Ит. 483, фр. 587.)

Чл. 85. Ако плодоползуването заключава вещи, които, безъ да се унищожаватъ изведнажъ, се исхабяватъ малко по малко отъ употребението, като долни дрѣхы, мобили, плодоползувателятъ има право да си служи съ тѣхъ споредъ прѣдначението имъ; когато се прѣкрати плодоползуването, той е длъженъ да ги повърне въ положението, въ което се намиратъ, съ задължение, обаче, да обезщети собственика, ако умислено или по негова вина сж поврѣдени. (Ит. 484, фр. 589.)

Чл. 86. Ако плодоползуването заключава гори, които се сѣкятъ периодически, плодоползувателятъ е длъженъ да пази реда и количеството на сѣченията, съгласно съ разпрѣдѣлението или съ обичая на собственицитѣ, но нѣма право да иска обезщетение за онѣзи сѣчения, които не е могълъ да направи прѣзъ врѣме на плодоползуването. (Ит. 485, фр. 590.)

Чл. 87. Плодоползувателятъ се ползува още, като се съобразява съ сроковетѣ и съ обичая на собственицитѣ, отъ ония части на гората, които състоятъ отъ запазени стари и високи дървета и се сѣкятъ по опрѣдѣленъ редъ, било че сѣченията ставатъ периодически върху извѣстно пространство, било че тѣ ставатъ по на едно извѣстно количество дървета, взети безразлично върху цѣлата повърхност на имѣнието.

Въ всичкитѣ други случаи, плодоползувателятъ нѣма право върху горитѣ отъ стари и високи дървета, освѣнъ ако се касае за такива дървета, които сж распрѣснати въ имѣнието и които, по мѣстнитѣ обичай, сж прѣдначени да се сѣкятъ периодически. (Ит. 486, 487, фр. 591, 592.)

Чл. 88. Плодоползувателятъ може да употреби за правкитѣ, които сж въ негова тежестъ, дърветата, които сж случайно искъртени или строшени. Той може даже, за тая цѣль, да отсѣче отъ дърветата, ако е нужно, но подъ условие да докаже на собственика нуждата отъ това. (Ит. 488, фр. 592.)

Чл. 89. Плодоползувателятъ може да сѣче въ гората подпирачки за лозята, които влизатъ въ плодоползуването,

а така също да събира плодоветѣ на дърветата, като се съобразява всекога съ мѣстния обичай или съ заведения отъ собственицитѣ редъ. (Ит. 489, фр. 593.)

Чл. 90. Овоцнитѣ дървета, които погинатъ, и тѣзи, които се искъртятъ или строшатъ случайно, принадлежатъ на плодоползувателя, който е длъженъ да ги замѣсти съ други.

Ако, обаче, овоцнитѣ дървета случайно загинатъ въ такова голѣмо количество, щото засаждането имъ отново да бѣде невъзможно или да бѣде свързано съ голѣма загуба за плодоползувателя, послѣдниятъ може да остави искъртениитѣ или строшениитѣ дървета на расположението на собственика и да иска да се дигнатъ. (Ит. 490, фр. 594.)

Чл. 91. Плодоползувателятъ може да се ползува, да даде подъ аренда на другото, да продаде или да отстъпи безвъзмездно своето право. (Фр. 595, исп. 492.)

Чл. 92. Наемитѣ, които плодоползувателятъ е сключилъ за повече отъ три години, сж дѣйствителни, въ случай, че плодоползуването се прѣкрати, само за текущото трилѣтие въ врѣме на това прѣкратаване, като се смѣта първиятъ периодъ отъ деня, въ който е започналъ наемътъ, а другитѣ периоди отъ деня на свършването на прѣдшествующия.

Наемитѣ за три години или по-малко, които плодоползувателятъ е сключилъ или подновилъ повече отъ една година прѣди встѣпването имъ въ дѣйствие, ако е въпросъ за полски имоти, и повече отъ шесть мѣсеци прѣди, ако е въпросъ за кшци, нѣматъ никакво дѣйствие, когато тѣхното изпълнение не е започнало прѣди свършването на плодоползуването.

Ако плодоползуването трѣбва да се прѣкрати въ едно извѣстно и опрѣдѣлено врѣме, сключениитѣ отъ плодоползувателя наеми иматъ сила само за текущата година въ врѣме на прѣкратаването на плодоползуването; но ако е въпросъ за имоти, на които главната жѣтва става всеки двѣ или три години, наемътъ има сила за текущия двѣ или три-годишенъ периодъ въ врѣме на прѣкратаването на плодоползуването. (Ит. 493, фр. 595.)

Чл. 93. Плодоползувателятъ се ползува отъ сервитутнитѣ права, които принадлежатъ на имуществото, на което той има плодоползуването, и въобще отъ всичкитѣ права, отъ които собственикътъ би могълъ да се ползува.

Той се ползува също отъ минитѣ и кариеритѣ, които сж открити и се разработватъ, когато започва плодоползуването.

Той нѣма, обаче, никакво право върху още неоткрититѣ мини и кариери, нито върху имането, което се открие въ врѣме на плодоползуването, съ изключение на правата, които може да има катс откривателъ. (Ит. 494, фр. 597, 598.)

Чл. 94. Собственикътъ не може, по никакъвъ начинъ, да врѣди на правата на плодоползувателя, а послѣдниятъ или неговиятъ прѣдставителъ нѣма право, при свършването на плодоползуването, на никакво обезщетение за подобрѣнията, които е направилъ, макаръ стойността на вещьта и да се е увеличила отъ тѣхъ.

Увеличението на стойността може да бѣде, обаче, прихванато за поврѣжденията, които не произлизатъ отъ голѣма небрѣжност на плодоползувателя.

Когато не се прави прихващане, плодоползувателят може да вземе назад прибавеният от него вещи на имота, ако може да направи това с някаква полза за себе и без повреда за имота, освен ако собственикът предпочита да ги задържи, като заплати цъната, която плодоползувателят може да добие за тях, като ги отдели от имота.

Плодоползувателят може също да вдигне огледалата, картините и други украшения, които е турил в имота, с задължение, обаче, да възстанови всичко в първоначалното му състояние. (Ит. 494, фр. 599.)

§ 2. За задълженията на плодоползувателя.

Чл. 95. Плодоползувателят приема вещите в състоянието, в което се намират, но не може да влезе в ползуване преди да се направи, в присъствието на собственика или след призоваването му, опис и оценяване на движимите и недвижимите имущества, които са предмет на плодоползуването.

Разноските за опис са в тежест на плодоползувателя.

Ако плодоползувателят е бил освободен от правен опис, то описът може да се направи по искането на собственика и на неговите разноси. (Ит. 496, фр. 600.)

Чл. 96. Плодоползувателят е длъжен да даде поръчителство, че ще се ползува като добър домакин, ако актът, който установява плодоползуването, не го освобождава от това.

Бащата и майката, които по закона имат плодоползуването на имуществата на своите деца, продавачът или дарителят, който е продал или подарил едно имущество с запазване на плодоползуването, не са длъжни да дават поръчителство. (Ит. 497, фр. 601.)

Чл. 97. Ако плодоползувателят не може да даде достатъчно поръчителство, недвижимите имущества се дават под наем.

Паритът, който влизат в плодоползуването, се дават под лихва.

Цънният книга на пръдателя се обръщат в имени цъни книга на името на собственика с обозначение на плодоползуването.

Хранит се продават и получената сума от продажбата им така също се дава под лихва.

В тези случаи, лихвите от парит, рентит и доходит от наема принадлежат на плодоползувателя. (Ит. 498, фр. 602.)

Чл. 98. Ако плодоползувателят не даде поръчителство, собственикът може да иска, щото движимите вещи, които се повреждат от употребление, да се продаждат и получената сума от продажбата им да се даде под лихва, както получената сума от продажбата на хранит. В този случай, плодоползувателят се ползува също от лихвата. Плодоползувателят може, обаче, да иска и съдът може да определи, според обстоятелствата, щото една част от движимите вещи, които са нужни за негово лично употребление, да му се оставят, с задължение

да ги пръдаде при свършването на плодоползуването. (Ит. 499, фр. 603.)

Чл. 99. Ако плодоползувателят захъне да пръдстави поръчителство, не се лишава от плодовете, върху които има право; тъ му се дължат от деня, в който плодоползуването се е започнало. (Ит. 500, фр. 604.)

Чл. 100. Плодоползувателят е длъжен да извършва малките поправки, които са нужни за поддържането на имуществото, и ония голъми поправки, които са причинени от неизвършването на първите, след започването на плодоползуването.

В всичките други случаи, плодоползувателят, който е извършил голъми поправки, има право да иска без лихва повреждането стойността на извършените работи, стига тяхната полезност да съществува още при свършването на плодоползуването. (Ит. 501, 502, фр. 605, 607.)

Чл. 101. Ако плодоползувателят не иска да внесе нужната сума за голъмите поправки и ако собственикът се съгласи да ги извърши на свои разноси, плодоползувателят е длъжен да плаща на собственика лихвата на тази сума, догдето трае плодоползуването. (Ит. 503, фр. 607.)

Чл. 102. Голъми поправки се считат поправките на дебелите стъни и на сводове, промъняването на греди, подновяването в цълост или в значителна част на покриви, на подове, на язове, на водопроводи, на подпорни и оградителни стъни.

Всичките други са малки поправки. (Ит. 504, фр. 606.)

Чл. 103. Распоряжданията на чл. 100 ал. 2 и 101, се прилагат, когато една само част от зданието, което е било необходима принадлежност за плодоползуването от имота, падне по вехтост или случайно. (Ит. 505, фр. 607.)

Чл. 104. Плодоползувателят плаща пръз време на плодоползуването всичките годишни тегоби на имота, като даждия, налози и други такива, които се считат за тегоби върху плодовете. (Ит. 506, фр. 608.)

Чл. 105. Собственикът е длъжен да плаща тегобите, наложени върху собствеността пръз време на плодоползуването, но плодоползувателят е длъжен да му плати лихвата на заплатената сума.

Ако плодоползувателят ги плати, той има право да иска повреждането на заплатената сума при свършването на плодоползуването. (Ит. 507, фр. 609.)

Чл. 106. Дълговете, за които имотът е ипотекран, не са в тежест на лицето, което има плодоползуването на една или няколко вещи от този имот. Ако се принуди да ги заплати, той има право на обратен иск против собственика. (Ит. 508, фр. 611.)

Чл. 107. Плодоползувателят на една съвокупност или на една част от съвокупност на имоти е длъжен да плаща, в цълост или съразмерно съ своята част, всичките годишни платежи на въчните и пожизнените ренти и лихвите на всичките дългове или завети, съ които цълата съвокупност е обложена.

Когато е въпрос за плащането на капитала, ако плодоползувателят заплати сумата, за която имотът

трябва да вземе участие въ плащането, повръща му се сумата безъ лихва при свършването на плодоползуването. Ако плодоползувателят не иска да заплати тази сума, собственикът може, или да заплати сумата и, въ този случай, плодоползувателят е длъженъ да му плаща лихва да нея прѣзъ траенето на плодоползуването, или да пропаде една частъ отъ имуществата, които сж прѣдмѣтъ на злодоползуването, до покриването на дължимата сума. (Ит. 509, фр. 612.)

Чл. 108. Плодоползувателят е длъженъ да тегли разносикът по процеситѣ, които се отнасятъ до плодоползуването, и осажданията, които могатъ да послѣдватъ отъ тѣзи процеси.

Ако процеситѣ се отнасятъ до собствеността и до плодоползуването, собственикът и плодоползувателят теглятъ разносикът съразмѣрно съ интереситѣ си въ процеситѣ (Ит. 510, фр. 613.)

Чл. 109. Ако, прѣзъ траенето на плодоползуването, едно трето лице направи нѣкакво присвояване върху имота или другояче посѣгне на правата на собственика, плодоползувателят е длъженъ да му съобщи за това и, ако го не направи, той е отговоренъ за всичката загуба, която може да произлезе отъ това за собственика. (Ит. 511, фр. 614.)

Чл. 110. Ако прѣдметътъ на плодоползуването е животно и то погине не по вината на плодоползувателя, послѣдниятъ не е длъженъ да повърне вмѣсто него друго, нито да заплати стойността му. (Ит. 512, фр. 615.)

Чл. 111. Ако плодоползуването е върху едно стадо и това стадо погине свършено не по вината на плодоползувателя, послѣдниятъ е длъженъ да даде на собственика смѣтка само за кожата или за стойността имѣ.

Ако стадото не погине свършено, плодоползувателят е длъженъ да замѣсти животнитѣ, които сж погинали до размѣра на разплода, отъ деня, въ който първоначалното число на животнитѣ въ стадото е почнало да се намалява. (Ит. 513, фр. 616.)

Чл. 112. Когато е въпросъ за животни, които се намиратъ въ находящото се въ плодоползуване имѣние и които сж прѣдназначени за потрѣбление, прилагатъ се распорежданията на чл. 85-й. (Ит. 514.)

§ 3. За начинитѣ, по които се прѣкръпява плодоползуването.

Чл. 113. Плодоползуването се прѣкръпява:
сѣ смъртта на плодоползувателя;
сѣ изтичането на врѣмето, за което е било установено;
сѣ сливането въ едно лице качества на плодоползуватель и на собственикѣ;

сѣ неползуването отъ това право въ продължение на петнадесетъ години;

сѣ изгубването на цѣлата вещь, върху която то е било установено. (Ит. 515, фр. 617.)

Чл. 114. Плодоползуването може още да се прѣкрати съ злоупотрѣблението, което плодоползувателят би направилъ съ своето право, или като продаде имуществата, или като ги

поврѣди, или като ги остави да запустѣятъ по причина на неподдържане.

Сждѣтъ, обаче, може, споредъ обстоятелствата, да постанови, щото плодоползувателят да даде поръчителство, макаръ и да е освободенъ отъ такова, или имуществата да се даджтъ подъ наемъ, или най-послѣ ползуването отъ тѣхъ да се повърне на собственика съ задължение да плаща всѣка година на плодоползувателя или на неговитѣ имѣющи право една опредѣлена сума, догдѣто трае плодоползуването.

Кредиторитѣ на плодоползувателя могатъ да встѣпиктъ въ дѣлото за да запазятъ своитѣ права, да прѣдложатъ обезщетение за врѣдитѣ и да даджтъ обезпечение за нагрѣдѣ. (Ит. 516, фр. 618, тур. зак. зем. 9, 68.)

Чл. 115. Плодоползуването, което е отстѣпено за додѣто едно трето лице достигне една опрѣдѣлена възраст, трае до този срокъ, макаръ третото лице и да умре прѣди опрѣдѣлената възраст. (Ит. 517, фр. 620.)

Чл. 116. Плодоползуването, което е установено въ полза на общини или на други юридически лица чрѣзъ актъ приживѣ или по завѣщание, не може да се продължава повече отъ тридесетъ години. (Ит. 518, фр. 619.)

Чл. 117. Когато една частъ само отъ вещьта, която е прѣдмѣтъ на плодоползуването, погине, плодоползуването се прѣдсѣхранява върху това, което остане. (Ит. 519, фр. 623.)

Чл. 118. Ако плодоползуването е установено върху едно имѣние, въ което влиза здание, и това здание се разруши по каквѣто и да бжде начинъ, плодоползувателят има право да се ползува отъ мѣстото и отъ материала.

Това правило се пази и когато плодоползуването е установено само върху здание. Въ този случай, обаче, ако собственикътъ пожелае да построи друго здание, той има право да занеме мѣстото и да си послужи съ материала, като плаща на плодоползувателя прѣзъ траенето на плодоползуването, и въ замѣна на това плодоползуване лихвата отъ стойността на мѣстото и на материала. (Ит. 520, фр. 624.)

ОТДѢЛЕНИЕ ВТОРО.

За употрѣбението и за обитаването.

Чл. 119. Този, който има употрѣбението на единъ недвижимъ имотъ, може да събира произведенията му до колкото е нужно за неговитѣ и на сѣмейството му нужди. (Ит. 521, фр. 630.)

Чл. 120. Този, който има право на обитаване въ една кжща, може да живѣе въ нея съ своето сѣмейство. (Ит. 522, фр. 632.)

Чл. 121. Въ сѣмейството влизатъ и дѣцата, които сж родени подиръ започването на правото на употрѣбление или на обитаване, макаръ въ врѣмето, когато е започнало това право, лицето, което се ползува отъ него, и да не е било женено. (Ит. 523, фр. 630, 632.)

Чл. 122. Правото на обитаване се ограничава въ това, което е нужно за обитаването на тогава, на когото то е отстѣпено, и на неговото сѣмейство, споредъ положението му. (Ит. 524, фр. 633.)

Чл. 123. Правото на употребление или на обитаване не може да се упражнява прѣди да се даде поржчителство и направи описъ и оцѣнение на движимитѣ и недвижимитѣ имущества, както това е установено за плодopolзуването. Сждѣтъ, обаче, споредъ обстоятелствата, може да освободи отъ задължението за поржчителство. (Ит. 525, фр. 626.)

Чл. 124. Този, който има право на употребление или на обитаване, е длъженъ да се ползува отъ тѣхъ, като добъръ домакинъ. (Ит. 526, фр. 627.)

Чл. 125. Ако този, който има право на употребление, събира всичкитѣ произведения на недвижимия имотъ, или този, който има право на обитаване, заема цѣлата кѣща, той е длъженъ да тегли разноскитѣ за обработването, за поправкитѣ по поддържането и да плаща даждията, както плодopolзувателятъ.

Ако той събира една частъ отъ произведенията, или ако заема една частъ отъ кѣщата, той участвува въ разноскитѣ съразмѣрно съ това, отъ което се ползува. (Ит. 527, фр. 635.)

Чл. 126. Правата на употребление и на обитаване не могатъ да се отстъпватъ, нито да се даватъ подъ наемъ. (Ит. 528, фр. 634.)

Чл. 127. Правата на употребление и на обитаване се прѣкратяватъ по сѣщия начинъ, както плодopolзуването. (Ит. 529, фр. 625.)

Чл. 128. Употреблението на гори и лѣсове се урежда съ особни закони. (Ит. 530, фр. 636.)

ГЛАВА ВТОРА.

За поземелнитѣ сервитути.

Чл. 129. Поземелниятъ сервитутъ се състои въ теобата, която е наложена върху единъ недвижимъ имотъ за служенето и ползата на другъ недвижимъ имотъ, който принадлежи не на сѣщия собственикъ. (Ит. 531, фр. 637.)

Чл. 130. Поземелниятъ сервитутъ се установява отъ закона или отъ дѣйствието на челоуѣка. (Ит. 532, фр. 639.)

ОТДѢЛЕНИЕ ПЪРВО.

За сервитутитѣ, които сѣ установени отъ закона.

Чл. 131. Сервитутитѣ, които сѣ установени отъ закона, иматъ за прѣдметъ обществена или частна полза. (Ит. 533, фр. 649.)

Чл. 132. Сервитутитѣ, които сѣ установени за обществена полза, се отнасятъ до течението на водитѣ, пѣтьтъ по край плавателнитѣ и славни рѣки и канали, построяването и поправянето на рѣки и пѣтища и други обществени работи.

Всичко, което се отнася до този видъ сервитути, се опрѣдѣля съ особни закони или правилници. (Ит. 534, фр. 650.)

Чл. 133. Сервитутитѣ, които законътъ налага за частна полза, се опрѣдѣлятъ отъ законитѣ и правилницитѣ за полската полиция и отъ распореджанията на настоящето отдѣление. (Ит. 535, фр. 652.)

§ 1. За сервитутитѣ, които проистичатъ отъ положението на мѣстата.

Чл. 134. По-низкитѣ недвижими имоти сѣ подложени да приематъ водата, която естествено се истича отъ по-високитѣ недвижими имоти, безъ да е способствувало за това челоуѣческа рѣка.

Собственикътъ на по-низкия недвижимъ имотъ не може по никой начинъ да прѣпятствува на това истичане.

Собственикътъ на по-високия недвижимъ имотъ не може да направи нищо, което би могло да отегчи сервитута на по-низкия недвижимъ имотъ. (Ит. 536, фр. 640.)

Чл. 135. Ако брѣговетѣ или плотинитѣ въ единъ недвижимъ имотъ, които служатъ за задържане на водата, се разрушѣтъ или съборѣтъ, или ако се касае до отбранителни работи, които сѣ прѣдизвикани отъ промѣнението на течението на водата, и собственикътъ на недвижимия имотъ не иска да ги поправи, възстанови или построи, собственицитѣ, които търпѣтъ врѣда отъ това, или които се намиратъ въ голѣма опасностъ да прѣтърпѣтъ такава, могатъ да направѣтъ на свои разносики нужнитѣ поправки или построявания. Работитѣ, обаче, трѣбва да се извършѣтъ по такъвъ начинъ, щото собственикътъ да не прѣтърпи никаква врѣда и съ прѣдварително разрѣшение отъ сѣда, дадено слѣдъ изслушването на заинтересуванитѣ лица, и то като се пазѣтъ специалнитѣ правила по прѣдмета. (Ит. 537.)

Чл. 136. Горното правило се съблюдава, когато се касае да се очисти едно натрупване, което е образувано отъ вещества, спрѣни въ единъ недвижимъ имотъ или въ единъ околъ, потокъ, или гирѣзъ по такъвъ начинъ, че водата причинява или може да причини врѣда на съсѣднитѣ недвижими имоти. (Ит. 538.)

Чл. 137. Всичкитѣ собственици, които иматъ полза отъ запазването на брѣговетѣ и на плотинитѣ или отъ очистиването на показанитѣ въ прѣдидущитѣ два члена натрупвания, могатъ да бѣдѣтъ повикани и принудени да участвуватъ въ разноскитѣ, съразмѣрно съ ползата, която всѣкой отъ тѣхъ извлича, но въ всичкитѣ случаи тѣ иматъ право на искъ за врѣди и обезщетения противъ лицето, което е станало причина за развалянето на плотинитѣ или за образуването на казанитѣ натрупвания. (Ит. 539, Тур. 1322—1327.)

Чл. 138. Собственикътъ, който има изворъ въ своя недвижимъ имотъ, може да се ползува отъ него по свое усмотрѣние, но безъ да нарушава правото, което може да е придобилъ собственикътъ на единъ по-низко стоящъ недвижимъ имотъ по силата на актъ или на давностъ. (Ит. 540, фр. 641, тур. 1268.)

Чл. 139. Давността въ този случай се придобива съ владѣние въ продължение на петнадесетъ години отъ деня, въ който собственикътъ на по-низкия недвижимъ имотъ е направилъ и свършилъ върху по-високия недвижимъ имотъ видими и постоянни работи, прѣдначени да улеснѣтъ наклонението и течението на водата въ неговия недвижимъ имотъ и които сѣ служили за таа цѣль. (Ит. 541, фр. 642.)

Чл. 140. Собственикът на извора не може да измени неговото течение, ако той доставлява на жителите от една община или част от община водата, която им е нужна. (Ит. 542 измѣн., фр. 643, тур. 1268.)

Чл. 141. Собственикът, имотът на когото граничи съ вода, която, безъ помощта на човѣческа рѣка, има естествено течение, но която не е призната отъ чл. 21-й за държавнообществена и върху която не съществуватъ права въ полза на трети лица, може при прѣминаването ѝ да си служи съ нея за поенито на своите земи или за експлоатацията на своята промишленостъ, съ условие, обаче, да повърне останалото отъ нея въ обикновеното ѝ течение.

Този, прѣзъ земята на когото прѣминава тая вода, може така също да се ползува отъ нея въ разстоянието, което прѣминава тамъ, но съ задължение да я повърне при излизапето отъ неговата земя, въ нейното обиквено течение. (Ит. 543, фр. 644, тур. 1265—1266 и тур. зак. земитѣ 124.)

Чл. 142. Въ случай на споръ между собствениците, които могатъ да иматъ нужда отъ водата, съдътъ трѣбва да съгласи интереситѣ на земледѣлието и промишлеността съ дължимото уважение на правото на собственостъ, при което въ всѣкой случай се съблюдаютъ частнитѣ правилници и мѣстнитѣ обичаи върху течението и ползуването отъ водитѣ. (Ит. 544, фр. 645.)

§ 2. За общитѣ стѣни, здания и окопи.

Чл. 143. Всѣка стѣна, която служи за раздѣла между здания, до своя върхъ, или, въ случай на неравни височини, до тамъ, гдѣто едното отъ здания започва да се издига по-високо отъ нея, а така също и всѣка стѣна, която служи за раздѣла между дворове, градини и даже между заградени мѣста въ полетата, се прѣдполага обща на съседнитѣ собственици, ако нѣма актъ или признакъ за противното. (Ит. 546, фр. 653.)

Чл. 144. Собствеността на раздѣлителната стѣна между дворове, градини, бостани и полета се опрѣдѣля споредъ наклонността, която прѣдставлява стрѣхата отъ едната страна на тази стѣна.

Ако испѣкналоститѣ, като подпори, корниз и други такива и вдълбинитѣ, на които дълбочината надминава половината отъ дебелината на стѣната, сж били направени въ едно и също врѣме съ стѣната, тази послѣдната се прѣдполага да принадлежи на собственика отъ онази страна, отъ която се виждатъ тѣзи признаци, макаръ и да има само единъ отъ тѣзи признаци.

Когато единъ или нѣколко отъ тѣзи признаци сж отъ едната страна и единъ или нѣколко отъ противоположната страна, стѣната се прѣдполага обща. Въ всѣкой случай положението на наклонността на стрѣхата се прѣдпочита отъ всичкитѣ други признаци. (Ит. 547, фр. 654.)

Чл. 145. Нужнитѣ поправки и построявания отново на общата стѣна сж въ тежестъ на всички тѣзи, които иматъ право на нея, съразмѣрно съ правото на всѣкого едного отъ тѣхъ. (Ит. 548, фр. 655.)

Чл. 146. Всѣкой собственикъ на обща стѣна може да се освободи отъ задължението да участвува въ разносикитѣ за поправкитѣ и построяванията отново, като се откаже отъ правото си на общностъ, стига само общата стѣна да не поддържа здание, което му принадлежи.

Отказването, обаче, не освобождава отказавшия се отъ задължението за поправкитѣ и построяванията отново, които сж прѣдизвикани отъ негово дѣйствие. (Ит. 549, фр. 656.)

Чл. 147. Собственикът, който иска да развали здание, поддържано отъ обща стѣна, може да се откаже отъ общността на тази стѣна, но той е длъженъ за този пѣтъ само да направи върху нея поправкитѣ и работитѣ, които развалянето прѣдизвика, за да се избѣгне, каквато и да бѣде врѣда за съседа. (Ит. 550.)

Чл. 148. Всѣкой собственикъ може да гради, като допре постройкитѣ си на общата стѣна и да постави греди въ дебелината на тази стѣна, но по такъвъ начинъ, щото отъ другата страна да остане пѣтъ сантиметра отъ дебелината незаета, съ исключение на правото, което има другиятъ съсобственикъ да намали дължината на гредата до половината на стѣната, въ случай че и той би поискалъ да постави греда на същото мѣсто, да направи тамъ една вдълбина или да опре тамъ коминъ. (Ит. 551, фр. 657, тур. 1210, 1211.)

Чл. 149. Всѣки собственикъ на обща стѣна може така също да прокара прѣзъ цѣлата стѣна желѣзни слобии и да тури на противоположната страна бурми, за да укрѣпи своето здание, но испѣкналостта не трѣбва да надминава пѣтъ сантиметра отъ външното лице на стѣната откъмъ съседа; той е длъженъ, освѣнъ това, да направи нужнитѣ работи за да не се намали здравината на общата стѣна и да заплати врѣменнитѣ врѣди, причинени отъ поставянето на слобитѣ и бурмитѣ. (Ит. 552, фр. 657, тур. 1210.)

Чл. 150. Всѣкой собственикъ може да издигне общата стѣна, но той е длъженъ да плати разносикитѣ за издигането, за поправкитѣ по поддържането на издигнатата частъ, както и за работитѣ, които е нужно да се извършятъ, за да може стѣната да държи по-голѣмата тежестъ, която произлиза отъ издигането, безъ да изгуби нѣщо отъ своята здравина. (Ит. 553, фр. 658.)

Чл. 151. Ако общата стѣна не може да се издигне по-високо, този, който иска да я издигне, е длъженъ да я построи отново въ цѣлостъ на свои разносики и да постави повечето дебелина отъ своята страна.

Въ прѣдвиденитѣ случаи отъ настоящия и прѣдидущия членове, той е длъженъ, освѣнъ това, да обезщети съседа за врѣдитѣ, които чрѣзъ дѣйствието, даже врѣменно, на издигането или на новото построяване, може да е прѣтърпилъ. (Ит. 554, фр. 659.)

Чл. 152. Единиятъ съседъ не може да направи никаква вдълбина въ общата стѣна, нито да построи или допре нѣкаква нова постройка безъ съгласието на другия, и въ случай на отказъ, безъ да опрѣдѣли, чрѣзъ вѣщи лица, пужнитѣ срдства, които трѣбва да се взематъ, щото работата да не бѣде врѣдителна за правата на другия. (Ит. 557, фр. 662.)

Чл. 153. Не може да се допржтъ до една стѣна никакви купове торъ, дърва, прѣстъ или други подобни вещества, безъ да се вземжтъ нужнитѣ прѣдохранителни мѣрки, щото тѣзи купове да не можжтъ да врѣджжтъ нито съ своята влага, нито съ своето налягане, или съ своята твърдѣ голѣма възвишеностъ, нито по какъвъ и да бжде другъ начинъ. (Ит. 558.)

Чл. 154. Всѣкой може да принуди своя съсѣдъ да вземе участие въ разносжитѣ за построяване или за поправяне на прѣгради, които раздѣлятъ тѣхнитѣ кжщи, дворове и градини, находящи се въ градоветѣ и прѣградията. Височината на тия прѣгради се опрѣдѣля споредъ частнитѣ правилници, а ако нѣма правилници или съглашение, всѣка прѣграда, която ще се построи за въ бжджще на общи разноси, трѣбва да бжде висока най-малко два метра. (Ит. 559, фр. 663.)

Чл. 155. Когато въ градоветѣ или въ прѣградията една стѣна раздѣля два недвижими имота, отъ които единиятъ е по-високъ отъ другия, собственикътъ на по-високия недвижимъ имотъ тегли всичкитѣ разноси за построяването и за поправянето на стѣната до височината на своята земя; частта на стѣната, която се издига отъ земята на по-високия недвижимъ имотъ до показаната въ прѣдидущия членъ височина, се построява и поправа на общи разноси. (Ит. 560, фр. 663.)

Чл. 156. Въ прѣдвиденитѣ отъ двата прѣдидущи члена случаи, съсѣдътъ, който не иска да вземе участие въ разносжитѣ за построяването или за поправянето на прѣграда, може да се освободи отъ това, като остави половината отъ мѣстото, върху което прѣградата трѣбва да бжде построена и като се откаже отъ правото на общностъ. (Ит. 561.)

Чл. 157. Когато разнитѣ катове на една кжща принадлежжтъ на нѣколко собственици, ако документитѣ за собственостъ не прѣдвиждатъ способа за поправянето и построяването отново, тѣ се извършватъ по долуизложения начинъ:

Дебелитѣ стѣни и покривитѣ сж въ тежестъ на всичкитѣ собственици, съразмѣрно съ стойността на ката, който принадлежи на всѣкого едного. Сжщото правило се прилага за входоветѣ, вратитѣ, кладенцитѣ, щернитѣ, водопроводитѣ и другитѣ общи нѣща на всичкитѣ собственици. Траповетѣ за нечистотиитѣ сж въ обща тежестъ, съразмѣрно съ числото на направенитѣ дупки за всѣкой катъ.

Собственикътъ на всѣкой катъ прави и поддържа пода, върху който ходи, сводоветѣ, стѣнитѣ и таванитѣ, които покриватъ принадлежащи нему части.

Стѣлбитѣ се построяватъ и поддържатъ отъ собственицитѣ на разнитѣ катове, на които тѣ служжтъ съразмѣрно съ стойността на всѣкой катъ.

За катове се считатъ и зимницитѣ и таванитѣ, които иматъ стаи. (Ит. 562, фр. 664, тур. 1192, 1193.)

Чл. 158. Установенитѣ правила за участието въ разносжитѣ по поправянето или построяването отново покривитѣ на една кжща, която принадлежи на нѣколко собственици,

се пазжтъ така сжщо въ случай на поправяне плоски покриви или тераси.

Ако ползуването отъ тѣзи плоски покриви не е общо на разнитѣ собственици на кжщата, тѣзи, които иматъ тѣхното исключително ползуване, сж длѣжни, въ това качество, да участвуватъ съ една четвъртъ въ разносжитѣ за поправянето и за поддържането; другитѣ три четвърти се теглжтъ отъ тѣхъ и отъ другитѣ собственици на кжщата въ опрѣдѣления отъ прѣдидущия членъ размѣръ, освѣнъ ако има други частни съглашения по между имъ (Ит. 563.)

Чл. 159. Собственикътъ на послѣдния катъ на една кжща не може, безъ съгласието на собственицитѣ на другитѣ катове, да издигне нови катове, нито нови постройки, които сж отъ естество да намалжтъ стойността на другитѣ, съ исклучение, обаче, на това, което се отнася до заградата на плоскитѣ покриви. (Ит. 564.)

Чл. 160. Всичкитѣ окопи между два недвижими имота се прѣдполагатъ общи, ако нѣма документи или признакъ за противното и ако тѣ се поддържатъ на общи разноси. (Ит. 565, фр. 666.)

Чл. 161. Признакъ има, че окопътъ не е общъ, когато насипътъ или изхвърлената прѣстъ се намира само отъ едната страна, или когато изхвърлената за чистенето на окопа прѣстъ е събрана тамъ отъ три години.

Окопътъ се прѣдполага исключителна собственостъ на тогова, отъ страната на когото се намира насипътъ или изхвърлената тамъ въ продължение на три години прѣстъ за чистенето на окопа. (Ит. 566, фр. 667, 668.)

Чл. 162. Признакъ има, че окопътъ не е общъ, когато той служи за истичането на водата отъ земята на единъ само собственикъ. (Ит. 567.)

Чл. 163. Всѣки плетъ между два недвижими имота се прѣдполага общъ и се поддържа на общи разноси, освѣтъ, ако само единиятъ недвижимъ имотъ е заграденъ, или има признаци, като колове, подпорки или други доказателства за противното. (Ит. 568 измѣн., фр. 670.)

Чл. 164. Дърветата, които растжтъ въ общия плетъ, сж общи и всѣкой единъ отъ двамата собственици има право да иска отсичането имъ.

Дърветата, които се намиратъ върху раздѣлителната линия между два имота, се прѣдполагатъ общи, когато нѣма доказателство за противното.

Дърветата, които служжтъ за граница, не можжтъ да бжджтъ отсѣчени освѣнъ по общо съгласие, или когато сжджтъ признае нуждата за отсичането. (Ит. 569, фр. 671, 673.)

§ 3. За разстоянието и за пограничните работи, които се изискватъ за нѣкои построявания, разкопвания и посаждания. (Фр. 674 прѣдоставя това на правилницитѣ и обичаитѣ. Тур. чл. 1197 и слѣд.)

Чл. 165. Този, който иска да построи кжща или само прѣградителна стѣна, може да направи това само върху границата на своята земя.

Когато постройката не се постави върху границата ако не се остави най-малко единъ и половина метъръ раз-

стояние, съсѣдътъ може да иска да застрои останалото празно мѣсто, като заплати стойността му, освѣнъ ако собственикътъ на земята прѣдпочита да продължи въ сжщото врѣме своето здание до границата.

Ако съсѣдътъ не иска да се ползува отъ това право, той е длъженъ да строи по такъвъ начинъ, щото да има три метра разстояние отъ едната стѣна до другата.

Сжщото правило се пази въ всичкитѣ други случаи, въ които зданието на съсѣда се намира на по-малко разстояние отъ раздѣлителната линия.

Нова постройка се счита сжщо самото издигане на една кѣща или на една стѣна вече сжществующа. (Ит. 570, 571.)

Чл. 166. Распорежданията на прѣдидущия членъ не се прилагатъ на зданията, назначени за обществено ползуване, нито на стѣни, които граничатъ съ площади, улици или обществени пѣтища, за които се пазятъ особенитѣ закони и правилници, които се отнасятъ до тѣхъ. (Ит. 572.)

Чл. 167. Този, който иска да ископае кладенецъ, щерна, помиенна яма, нужникъ или дупка за торъ близо до чужда или обща стѣна, е длъженъ, ако нѣма противни распореждания въ мѣстнитѣ правилници, да пази, щото разстоянието да бѣде най-малко два метра между границитѣ на допирателния се съсѣденъ имотъ и най-ближната точка отъ вътрѣшната окръжностъ на стѣната на кладенеца, на щерната, на помиенната яма и на нужника или на дупката за торъ.

Колкото за трѣбитѣ на нужникъ, на водникъ или за тѣзи, които сж прѣдначени да събиратъ дъждовната вода отъ покривитѣ, или които искачатъ вода съ тулумба или всѣка друга машина, разстоянието трѣбва да бѣде най-малко единъ метъръ отъ раздѣлителната линия.

Сжщото разстояние се пази за расклонението на тѣзи трѣби и се мѣри отъ раздѣлителната линия до най-ближната точка отъ вънкашната окръжностъ на трѣбата.

Ако, обаче, и при спазването на тѣзи разстояния, произлиза врѣда за съсѣда, разстоянията се уголѣмяватъ и се извършватъ нужнитѣ работи за поправянето и въстановяването въ добро положение имотътъ на съсѣда. (Ит. 573.)

Чл. 168. Този, който иска да гради до обща или раздѣлителна стѣна, макаръ и да му принадлежи, комини, фурни, ковачници, яхжи, магазини за солъ или прояждающи вещества, да постави близо до чуждата собственостъ машини, които се движатъ съ пара, или други фабрики, които прѣдставляватъ опасностъ отъ пожаръ, отъ взривъ (експлозия) или врѣдителни испарения, е длъженъ да извърши работитѣ и да запази разстоянията, които, споредъ случайтѣ, сж установени отъ правилницитѣ, а въ отсъствие на такива, отъ сѣда, за да се избѣгне всѣка врѣда на съсѣда (Ит. 574, фр. 674).

Чл. 169. Не може да се ископаватъ скопи или вади, освѣнъ ако се остави отъ границата на чуждия недвижимъ имотъ едно разстояние равно на тѣхната дълбочина, съ исключение на по-голѣмитѣ разстояния, които би опрѣдѣляли мѣстнитѣ правилници. (Ит. 575.)

Чл. 170. Разстоянието се мѣри отъ най-близостоящия до раздѣлителната линия горенъ брѣгъ на окопа или водата. Този брѣгъ трѣбва освѣнъ това да бѣде наклоненъ по всѣката своя височина и, въ отсъствие на такова наклонение, да бѣде запазенъ отъ подпорни стѣни.

Ако границата на чуждия недвижимъ имотъ се намира въ единъ общъ окопъ или въ единъ частенъ пѣтъ, който е така сжщо общъ или подчиненъ на сервитутъ за прѣминаване, разстоянието се мѣри отъ по-горѣ показания горенъ брѣгъ до горния брѣгъ на общия окопъ, или до вънкашната линия на най-ближното мѣсто на пѣтя до новия окопъ или вода, като се пазятъ распорежданията относително наклонението. (Ит. 576.)

Чл. 171. Ако окопътъ или водата сж ископани близо до обща стѣна, не е нужно да се пази по-горѣ прѣдписаното разстояние, но трѣбва да се направятъ нужнитѣ работи, които могатъ да възпрѣпятъ всѣка поврѣда. (Ит. 577.)

Чл. 172. Този, който иска да ископае извори, да направи водоскоци, вади или водопроводи, да ископае, да задълбочи или разшири леглото имъ, да увеличи или да намали наклонението имъ, да измѣни формата имъ, трѣбва, освѣнъ прѣдписанитѣ разстояния, да пази, въ случай на нужда, по-голѣми разстояния и да извърши нужнитѣ работи, за да не врѣди на чуждитѣ недвижими имоти, нито на изворитѣ, водоскоцитѣ, вадитѣ или водопроводитѣ, които сжществуватъ вече и които сж прѣдначени за поливане на имотитѣ.

Ако се повдигне прѣспирня между двама собственици, сѣдътъ трѣбва да съгласи по справедливъ начинъ дължимото уважение на правото на собственостъ съ по-голѣмитѣ ползи, които могатъ да произлезатъ за земледѣлието или за промишлеността отъ употреблението, за което водата е прѣдначена или за което се иска да се прѣдначи, като опрѣдѣли, въ случай на нужда, на единия или на другия отъ собственицитѣ слѣдующето обезщетение. (Ит. 578.)

Чл. 173. Не се позволява да се садятъ дървета покрай границитѣ на собствеността на съсѣда, освѣнъ ако се оставятъ прѣдписанитѣ отъ мѣстнитѣ правилници и обичаи разстояния. Въ отсъствие на мѣстни правилници и обичаи, пазятъ се слѣдующитѣ разстояния:

1) Три метра за високитѣ дървета.

Считатъ се, по отношение на разстоянията, високи дървета, тѣзи, на които стѣблото, цѣло или раздѣлено на клонове, се издига до една значителна височина, като орѣхитѣ, кестенитѣ, джбоветѣ, бороветѣ, тополитѣ и други подобни;

2) Единъ метъръ и половина за не високитѣ дървета.

За не високи дървета се считатъ дърветата, на които стѣблото, издигнато до една незначителна височина, се раздѣля на клонове, като крушитѣ, ябълкитѣ, черешитѣ и въобще овицнитѣ дървета, които не сж показани въ п. 1.

3) Половинъ метъръ за лозитѣ, за дървчетата, живитѣ плетове, както и за овицнитѣ дървета съ ниско стѣбло и на които височината не надминава два и половина метра.

Опрѣдѣленитѣ по-горѣ разстояния не е нужно да се пазѣтъ, когато недвижимииятѣ имотъ е отдѣленъ отъ съседния съ частна или обща стѣна, стига само разстоянията да се държатъ по такъвъ начинъ, щото да не надминатъ височината на стѣната. (Ит. 579.)

Чл. 174. За растенията, които никнатъ, и за посажданията, които се правятъ, било въ лѣсоветѣ близо до съседнитѣ граници, било по брѣговетѣ на вадитѣ, или покрай общитѣ пѣтища, безъ да прѣкътъ на течението на водата, нито на движението, нито на съобщенията, пазѣтъ се, въ отсъствие на правилници, мѣстнитѣ обичаи и само въ отсъствието на послѣднитѣ, опрѣдѣленитѣ по-горѣ разстояния. (Ит. 580.)

Чл. 175. Съседътъ може да иска да се искоренятъ дърветата и растенията, които би се посадили или които би израстнали на по-малки разстояния отъ опрѣдѣленитѣ въ прѣдидущитѣ членове. (Ит. 581.)

Чл. 176. Този, върху недвижимиия имотъ на когото се простиратъ клоноветѣ на дърветата на съседа, може да го принуди да ги отсѣче и самъ може да отсѣче коренитѣ, които влизатъ въ неговата собственостъ. Плодоветѣ, които сами падатъ отъ тѣзи клонове, принадлежатъ на собственика на имота, върху който се простиратъ клоноветѣ. (Ит. 582, тур. 1196.)

§ 4. За свѣтлината и за изгледа.

Чл. 177. Единиятъ отъ съседитѣ не може безъ съгласието на другия да отвори въ общата стѣна никакъвъ прозорецъ или друго отворение, дори съ неотваряемо стъкло. (Ит. 583, фр. 675.)

Чл. 178. Собственикътъ на една стѣна, която не е обща и която граничи съ чуждъ недвижимъ имотъ, може да отвори въ тази стѣна прозорци съ желѣзни рѣшетки и съ неотваряеми стъкла.

Тѣзи прозорци трѣбва да бѣдѣтъ снабдени съ желѣзни рѣшетки, на които дупкитѣ да не бѣдѣтъ по-голъми отъ десетъ сантиметра, и съ неотваряеми стъкла. Такива прозорци не прѣпятствуватъ на съседа да придобие общността на стѣната, когато такова право му се дава отъ закона, но той може да ги затвори само когато допрѣ тамъ своето здание. (Ит. 584, фр. 686.)

Чл. 179. Тѣзи прозорци не могатъ да се отворятъ на една по-малка височина отъ два метра и половина отъ пода или повърхността на мѣстото, което се иска да се освѣтли, ако прозорецътъ се отваря въ първия катъ, и по-малка отъ два метра, ако това става въ единъ отъ по-горнитѣ катове.

Височината отъ два метра и половина отъ земята трѣбва да се пазѣ даже и отъ страната на съседния недвижимъ имотъ. (Ит. 585, фр. 677 ал. 1.)

Чл. 180. Този, който е издигналъ общата стѣна, не може да отвори прозорци въ издигнатата частъ, за която съседътъ не е искалъ да съдѣйствува. (Ит. 586.)

Чл. 181. Не може да се правятъ прозорци съ правъ изгледъ, балкони или други подобни испѣкналости надъ заградената или незаграденa земя на съседа, нито даже

надъ покрива на послѣдния, ако между собствеността на съседа и стѣната, гдѣто се правятъ прозорцитѣ, нѣма единъ метъръ и половина разстояние.

Това запрѣщение прѣстава, когато между двѣтъ собствености има общественъ пѣтъ. (Ит. 587, фр. 678.)

Чл. 182. Не може така също да се отварятъ прозорци съ полѣгатъ изгледъ надъ земята на съседа, ако нѣма половинъ метъръ разстояние.

Това запрѣщение прѣстава, обаче, когато такъвъ прозорецъ надъ земята на съседа е въ същото врѣме и прозорецъ съ правъ изгледъ надъ общественъ пѣтъ. (Ит. 588, фр. 679.)

Чл. 183. Когато е въпросъ за прозорци съ правъ изгледъ, разстоянието се мѣри отъ външната лице на стѣната и, ако има балкони или други испѣкналости, отъ тѣхната външна линия до раздѣлителната линия на двѣтъ собственности.

Когато е въпросъ за прозорци съ полѣгатъ изгледъ, разстоянието се мѣри отъ най-ближната страна на прозореца, или отъ най-ближната испѣкналостъ до раздѣлителната линия. (Ит. 589, фр. 680.)

Чл. 184. Когато, по съглашение или другояче, едно лице е придобило право да има прозорци за изгледъ надъ земята на съседа, собственикътъ на тази земя не може да строи на по-малко стъ три метра разстояние, мѣрено по показанія въ прѣдидущия членъ начинъ. (Ит. 590, фр. 680, тур. 1208.)

§ 5. За капучитѣ на покривитѣ.

Чл. 185. Всѣкой собственикъ е длъженъ да построи покривитѣ така, щото дъждовната вода да се излива върху неговата земя или върху обществения пѣтъ, съгласно съ правилницитѣ, и не може да направи да се излива тази вода върху земята на съседа. (Ит. 591, фр. 681, тур. 1231.)

§ 6. За правото на прѣминаване и на водопрѣкарване.

Чл. 186. Всѣкой собственикъ е длъженъ да позволи достѣпътъ и прѣминаването върху своята собственостъ всекога, когато това е нужно да се построи или поправи стѣна или друга работа, която е въ интереса на съседа или въ общия интересъ и на двамата. (Ит. 592, тур. 1224, 1225, 1228.)

Чл. 187. Собственикътъ, на когото земята е заобиколена отъ чужди земи и който нѣма изходъ на общественъ пѣтъ и не може да добие такъвъ изходъ безъ извънредно голѣми разноси или неудобства, има право да иска проходъ прѣзъ съседнитѣ земи за стодното обработване на своята земя и за ползуване отъ нея.

Този проходъ се установява отъ тая страна, гдѣто разстоянието отъ заобиколена земя до обществения пѣтъ е най-късо и гдѣто причинява най-малко врѣда на земята, върху която е позволено прѣминаването.

Същото распорѣждане може да се приложи на тогова, който, като има проходъ върху чужда земя, има нужда, за показанитѣ горѣ цѣли, да разшири пѣтя за прѣми-

наване на кола. (Ит. 593, фр. 682, 683, тур. 1224, 1225, тур. зак. земитъ 13.)

Чл. 188. За причинената вреда отъ достъпа или отъ прохода, за които се говори въ двата прѣдидущи члена, се дължи обезщетение съразмѣрно съ тая вреда. (Ит. 594, фр. 682.)

Чл. 189. Ако земята се заобиколи отъ всичкитъ страни вслѣдствие на продажба, на замѣна или на дѣлба, продавачитъ, замѣнвачитъ или съдѣлителитъ сж длъжни да дадѣтъ проходъ безъ никакво обезщетение. (Ит. 595, фр. 684.)

Чл. 190. Ако проходътъ, който е даденъ на една заобиколена земя, прѣстане да бѣде нуженъ, по причина че тая земя се е съединила съ друга, която граничи съ обществень пѣть, проходътъ може да бѣде унищоженъ въ всѣко врѣме по искането на собственика на служащата земя, съ повързането на полученото обезщетение или съ спиране плащането на годишнитъ платежи, които сж били условени. По сѣкия начинъ се постигва, ако се отвори новъ пѣть, който служи на заобиколена по-напрѣдъ земя. (Ит. 596.)

Чл. 191. Искътъ за обезщетението, показано въ чл. 188, подлежи на давностъ и правото на проходъ остава, макаръ искътъ за обезщетение и да не се приема вече. (Ит. 597, фр. 685.)

Чл. 192. Всѣкой собственикъ е длъженъ да даде срѣщу надлежно обезщетение проходъ прѣзъ своята земя на водата, която иска въ прѣкарать тѣзи, които иматъ постоянно или само врѣменно право да си служатъ съ нея, било за нуждитъ на живота, било за земеделчески или промишлени потребности.

Отъ този сервитутъ сж освободени къщитъ, двороветъ, градинитъ и зависащитъ отъ тѣхъ мѣста. (Ит. 598.)

Чл. 193. Този, който иска прохода, е длъженъ да отвори нужната за това вада, безъ да може да проведе своята вода прѣзъ вадитъ, които вече сжществувать и които сж прѣдзначени за течението на друга вода. Но собственикътъ на земята, който е сжщо собственикъ на една сжществующа тамъ вада и на водата, която тече въ нея, може да въспрѣпятствува да се отвори нова вада прѣзъ земята му, като прѣдложи да даде проходъ на водата въ своята вада, когато това може да стане безъ значителна вреда за тогава, който иска прохода. Въ този случай на собственика на вадата се дължи обезщетение, което се опрѣдѣля като се има прѣдъ видъ количеството на прѣкараната вода, стойността на вадата, работитъ, които ще прѣдизвика новиятъ проходъ и по-големитъ разноси за поддържане. (Ит. 599.)

Чл. 194. Прѣминаването на водата прѣзъ вадитъ и водопроводитъ трѣбва да се позволява по начинъ, който е най-съотвѣтствующъ и най-удобенъ за мѣстността и за положението на вадитъ, стига само течението или обемътъ на водата, която тече въ тѣзи вадитъ, да не се въспрѣпятствува, забавя или ускорява, нито измѣнява по какъвто и да бѣде начинъ. (Ит. 600.)

Чл. 195. Когато е нужно за прѣкарване на водата да се прѣминѣтъ обществени пѣтища, рѣки или потоци,

пѣтищъ, се особнитъ закони и правилници за пѣтищата и водитъ. (Ит. 601.)

Чл. 196. Този, който иска да прѣкара вода прѣзъ чужда земя, трѣбва да докаже, че може да располага съ водата прѣзъ времето, за което иска прохода, че тая вода е достатѣчна за употребението, за което тя е прѣдзначена, че исканиятъ проходъ е най-удобенъ и най-малко вредителенъ за служащата земя, прѣдъ видъ на особното положение на съседнитъ земи, на наклонението и на другитъ условия, нужни за прѣкарването, течението и изливането на водата. (Ит. 602.)

Чл. 197. Прѣди да се започне построяването на водопровода, този, който иска да прѣкара водата прѣзъ чужда земя, е длъженъ да заплати стойността на мѣстото, което ще се завземе отъ него, както и прѣмитъ вреди, включително тѣзи, които произлизать отъ раздѣлението на дѣл или повече части земята, прѣзъ която трѣбва да прѣмине водопроводътъ, или другитъ поврѣждания.

За мѣстото, обаче, което ще се завземе само за събиране на ископанитъ вещества или на произходящитъ нечистотии отъ чистенето, се заплаща половината отъ стойността на земята; но върху това сжщо мѣсто собственикътъ на служащата земя може да посади дървета или други растения, да вдигне и прѣнесе другадъ събранитъ вещества, стига само да се извърши всичко безъ вреда за вадата, за нейното чистене и поправяне. (Ит. 603.)

Чл. 198. Ако проходътъ на водата се иска за не повече отъ петъ години, заплащането стойността и обезщетенията, за които се говори въ прѣдидущия членъ, се намаляватъ на половина само, но съ задължение, слѣдъ истичането на срока, да се възстановѣтъ нѣщата въ първоначалното имъ положение.

Този, който е добилъ този врѣмененъ проходъ, може, прѣди истичането на срока, да го направи вѣченъ, като заплати другата половина съ законнитъ лихви отъ деньтъ, въ който проходътъ е билъ направенъ. (Ит. 604.)

Чл. 199. Този, който има вада върху чужда земя, не може да пусне въ нея по-големо количество вода, ако вадата не може да я побере и ако водата може да причини вреда на служащата земя.

Ако пушането на по-големо количество вода изисква нови работи, тѣ не могатъ да се започнатъ, освѣнтъ слѣдъ като прѣдварително се опрѣдѣли тѣхното естество и качество и се заплати дължимата сума за земята, която ще се завземе, и за вредитъ, по установения отъ чл. 198-й начинъ. (Ит. 605.)

Чл. 200. Распореденията за прохода на вода, които сж изложени въ прѣдидущитъ членове, се прилагать и когато проходътъ се иска за да се истича излишната вода, която съседътъ не се съгласява да приеме въ своята земя. (Ит. 606.)

Чл. 201. Собственикътъ на служащата земя всѣкога има право да иска да се опрѣдѣли леглото на вадата съ поставяне на постоянни граници, които съотвѣтствувать на поставенитъ бѣлѣзи. Ако, обаче, собственикътъ не се е възползувалъ отъ това право при отстъпването на водо-

провода, той е длъжен да тегли половината от нужните за това разноси. (Ит. 607.)

Чл. 202. Ако едно течение на вода прѣпятствува на събѣднитѣ собственици за достъпа до недвижимитѣ имъ имоти, или за продължаването на поенето или за истичането на водата, тѣзи, които си служатъ съ това течение, сж длъжни, съразмѣрно съ ползата, която извличатъ отъ него, да построжатъ и поддържатъ мостове и други подобни направи, достатѣчни за единъ безопасенъ и удобенъ проходъ, както подземнитѣ водопроводи, улеитѣ или други подобни работи за продължаването и поенето или на истичането. Но съ това не се нарушаватъ правата, които произтичатъ отъ съглашение или отъ давностъ. (Ит. 608.)

Чл. 203. Собственикътъ, който иска да изсуши или подобри своята земя чрѣзъ раскопавания, насипи или други срѣдства, има право, слѣдъ като заплати обезщетение и съ причиняване на колкото е възможно по-малко врѣда, да прѣкара чрѣзъ вади или трапове водата за истичане прѣзъ земитѣ, които раздѣлятъ неговата земя отъ една текуща вода или всѣки другъ истокъ. (Ит. 609.)

Чл. 204. Собственикътъ на земитѣ, прѣзъ които прѣминаватъ чужди вади, иматъ право да си служатъ съ тѣхъ, за да изсушатъ своитѣ земи, съ условие само да не произлѣзе отъ това никаква вреда за изсушенитѣ вече земи и да теглятъ слѣдующитѣ разноси:

1) разноситѣ, които сж нужни за измѣнението на вече съществуващитѣ работи, за да могатъ да служатъ и на земитѣ, прѣзъ които прѣминаватъ вадитѣ;

2) една съразмѣрна частъ отъ направенитѣ вече разноси и отъ разноситѣ, които сж нужни за поддържането на работитѣ, станали общи. (Ит. 610.)

Чл. 205. При извършването на показанитѣ въ прѣдидущитѣ членове работи се прилагатъ распорѣжданията на послѣдната алинея на чл. 192 и чл. чл. 194 и 195-й. (Ит. 611.)

Чл. 206. Ако за изсушаването на блатиста земя се противи нѣкое лице, което има право върху водата, която се истича отъ тамъ, и ако съ извършване на съотвѣтствующи работи, които изискватъ разноси, съразмѣрни съ пѣлътъ, не може да се съгласятъ противоположнитѣ интереси, изсушването се разрѣшава срѣщу едно прилично обезщетение на съпротивляющия се. (Ит. 612.)

Чл. 207. Тѣзи, които иматъ право да отклонятъ вода отъ рѣкитѣ, потоцитѣ, вадитѣ, каналитѣ и езерата могатъ, ако това е нужно, да туржатъ или установятъ прѣграда до брѣговетѣ, съ задължение, обаче, да заплатятъ обезщетение и да направятъ и поддържатъ работитѣ, които могатъ да прѣдпазятъ земитѣ отъ всѣка врѣда. (Ит. 613.)

Чл. 208. Тѣзи, които иматъ право да отклонятъ вода и да се ползватъ отъ нея, както е казано въ прѣдидущия членъ, сж длъжни да избѣгватъ всѣка поврѣда, която може да произлѣзе отъ спирането, отъ повръщането или отъ прѣливането на тая вода, която поврѣда може да постигне по-горнитѣ и по-долнитѣ ползватели.

Тѣзи, които станатъ причина за такава поврѣда, сж длъжни да заплатятъ врѣдитѣ и подлежатъ на наказа-

нията, които сж установени отъ правилата за селската полиция. (Ит. 614.)

Чл. 209. Отстъпванията на ползуване отъ вода отъ страна на държавата се считатъ всѣкога направени съ заглаване на по-прѣдидущитѣ права на ползуване, които сж били законно придобити върху тази сѣща вода (Ит. 615.)

ОТДѢЛЕНИЕ ВТОРО.

За сервитутитѣ, които сж установени отъ дѣйствието на чловѣка.

§ 1. За разнитѣ видове сервитути, които могатъ да бждатъ установени върху недвижимитѣ имущества.

Чл. 210. Собственикътъ могатъ да установяватъ въ тежестъ или въ полза на недвижимитѣ си имоти всѣкакъвъ сервитутъ стига само той да бжде наложенъ на единъ недвижимъ имотъ за полза на другъ недвижимъ имотъ и да не бжде по никакъвъ начинъ противенъ на общественния редъ.

Упражнението и обемътъ на сервитутитѣ се опрѣдѣлятъ отъ акта, който ги установява, а ако нѣма актъ, отъ слѣдующитѣ распорѣждания. (Ит. 616, фр. 686.)

Чл. 211. Сервитутитѣ биватъ непрѣкжсвани или прѣкжсвани.

Непрѣкжсвани сервитути сж онѣзи, на които упражнението е или може да бжде непрѣкжснато, безъ да е нужно за това участието на чловѣка; такива сж: водопроводитѣ, капчуцитѣ, изгледитѣ и други подобни.

Прѣкжсвани сервитути сж онѣзи, за упражнението на които има нужда отъ участието на чловѣка; такива сж: сервитутитѣ за проходъ, за черпане вода, за пасене и други подобни. (Ит. 617, фр. 688.)

Чл. 212. Сервитутитѣ биватъ видими или невидими.

Видими сервитути сж онѣзи, които се проявяватъ чрѣзъ видими признаци, като врата, прозорецъ, водопроводъ.

Невидими сервитути, сж онѣзи, които нѣматъ видими признаци за своето съществуване, като запрѣщението да се строи върху една земя, или да не се строи освѣтъ до извѣстна височина. (Ит. 618, фр. 689.)

Чл. 213. Сервитутътъ за взимане вода чрѣзъ вада или друга видима и постоянна направа, за каквото употребление и да е прѣдзначена водата, се причислява между непрѣкжсванитѣ и видими сервитути, макаръ вземането вода и да става отъ врѣме на врѣме или слѣдъ изминаването на извѣстно число дни или часове. (Ит. 619.)

Чл. 214. Когато, за отдѣляването на едно постоянно и опрѣдѣлено количество текуща вода, формата на отверстието и на направата за отдѣляването е опрѣдѣлена по съглашение, тая форма трѣбва да се пази и странитѣ не се допускатъ да искатъ измѣнението ѝ подъ прѣдлогъ на излишъкъ или на недостатъкъ отъ вода, освѣтъ ако излишъкътъ или недостатъкътъ отъ вода произлиза отъ станжли промѣнени въ водопровода, който доставлява водата, или въ течението на водата, която тече въ него.

Ако формата не е условена, по отверстието и на правата за отделяването се направят и владятъ спокойно въ продължение на пет години, следъ истичането на този срокъ не се приематъ така същъ никакви домогвания на странитъ подъ прѣдлогъ на излишъкъ или на недостатъкъ отъ вода, освѣнъ когато сж станали промѣнения въ водопровода или въ течението на водата, както се каза по-горѣ.

Въ отсъствие на съглашение и на показаното по-горѣ владѣние, формата се опрѣдѣля отъ съда. (Ит. 620.)

Чл. 215. Въ отстъпванията на вода, направени за едно опрѣдѣлено употрѣбление, безъ да е точно означено количеството на водата, прѣдполага се да е отстъпено нужното количество за това употрѣбление. Заинтересуваниятъ може въ всѣко врѣме да иска да се опрѣдѣли формата на отделяването по начинъ, щото да се обезпечи казаното нужно употрѣбление и да се въспрѣпятствува въ същото врѣме излишното употрѣбление.

Ако, обаче, формата на отверстието и на направата за отделяването е условена, или ако, въ отсъствието на съглашение, отделяването се е упражнявало спокойно въ продължение на пет години въ една опрѣдѣлена форма, домогванията на странитъ не се уважаватъ, освѣнъ въ показания въ прѣдидущия членъ случай. (Ит. 621.)

Чл. 216. Въ отстъпванията, въ които едно постоянно количество вода е условено, постоянното количество трѣбва да бѣде показано въ актоветъ въ мѣрката, споредъ която е измѣрва текущата вода. (Ит. 622.)

Чл. 217. Правото за непрѣкъснато вземане вода може да се упражнява въ всѣка минута.

Това право се упражнява за лѣтната вода отъ пролѣтното равноденствие до есенното; за зимната вода отъ есенното равноденствие до пролѣтното, и за водата, която е разпрѣдѣлена по часове, дни, недѣли, мѣсеци или друго-яче, въ опрѣдѣленитъ врѣмена отъ съглашението или отъ владѣнието.

При разпрѣдѣлението на водата по дни и по ноци се подразумѣватъ обикновенитъ дни и ноци. (Ит. 623, 624.)

Чл. 218. Въ разпрѣдѣленията, отъ които се ползватъ нѣколко лица по редъ, врѣмето, което е нужно за да дойде водата до отверстието на ползвателя, се изминава въ негова тежестъ и истичането на остатъка отъ водата принадлежи на тогова, чийто редъ се свършва. (Ит. 625.)

Чл. 219. Въ вадитъ, водата на които се разпрѣдѣля по редъ, водата, която прилива или която избѣгва, по която остава въ леглото на вадата, може да се спира или отдѣля само отъ този ползвателъ, редътъ на когото настѣпва.

Ползвателитъ отъ прѣдвиденитъ въ прѣдидущия членъ вадитъ могатъ да измѣняватъ или замѣняватъ своя редъ помежду си стига само това промѣняване да не причинява вреда на другитъ. (Ит. 626 и 627.)

Чл. 220. Този, който има право да употрѣблява водата за двигателна сила, не може, ако това изрично не му е прѣдоставено отъ акта, да спира или да намалява течението, като я стѣснява или запушва. (Ит. 628.)

§ 2. За начина, по който се установяватъ сервитутитъ чрезъ дѣйствието на челоуѣка.

Чл. 221. Непрѣкъснатитъ видими сервитути се установяватъ чрезъ актъ, чрезъ давностъ отъ петнадесетъ години или чрезъ назначението отъ домакина. (Ит. 629, фр. 690.)

Чл. 222. Непрѣкъснатитъ невидими сервитути и прѣкъсванитъ сервитути, били тѣ видими или не, не могатъ да се установяватъ освѣнъ чрезъ актъ. Владѣнието даже отъ незапамятно врѣме не е достатъчно за установлението на тия сервитути; това, обаче, правило не се отнася до придобититъ вече чрезъ давностъ, такива сервитути. (Ит. 630, фр. 691.)

Чл. 223. За положителнитъ сервитути, владѣнието, което е нужно за давността, се смѣта отъ деньтъ, въ който собственикътъ на господствующата земя е започналъ да ги упражнява върху служащата земя.

За отрицателнитъ сервитути владѣнието започва отъ деньтъ на запрѣщението, което е направено чрезъ формаленъ актъ отъ собственика на господствующата земя на собственика на служащата, за да му оспори свободното распорѣждане съ нея. (Ит. 631.)

Чл. 224. Назначение отъ домакина има, когато по какъвто и да бѣде начинъ се докаже, че двѣ, сега раздѣлени, земи сж принадлежали по-рано на единъ и същъ собственикъ и че този собственикъ е създакъ или оставилъ положението, отъ което произлиза сервитутътъ. (Ит. 632, фр. 693.)

Чл. 225. Ако двѣтъ земи прѣстанжтъ да принадлежатъ на същия собственикъ, безъ никакво распорѣждане относително сервитута, той се счита установенъ дѣйствително и страдателно въ полза и въ тежестъ на всѣка една отъ отдѣлнитъ земи. (Ит. 633, фр. 694.)

Чл. 226. Относително сервитутитъ, за придобиването на които е нуженъ актъ, този актъ не може да се замѣсти, освѣнъ съ документъ, който съдържа признание на сервитута и който произлиза отъ собственика на служащата земя. (Ит. 634, фр. 695.)

Чл. 227. Собственикътъ може, безъ съгласието на ползвателя, да установи върху земята сервитути, които не нарушаватъ правото на ползуване, а сервитути, които намаляватъ правото на ползуване, той може да установява само съ съгласието на ползвателя. (Ит. 635.)

Чл. 228. Сервитутътъ, който е отстъпенъ отъ едного отъ съсобственицитъ на една нераздѣлена земя, се счита установенъ и дѣйствителенъ, само когато и другитъ, заедно или отдѣлно, го отстъпятъ.

Отстъпванията на първитъ съсобственици, на каквото основание и да сж направени, нѣматъ сила додѣто послѣдниятъ съсобственикъ не се съгласи за своето отстъпване.

Отстъпването, обаче, което е направено отъ едного отъ съсобственицитъ, независимо отъ другитъ, задѣлжава не само отстъпвача, но още и неговитъ наслѣдници, даже частни, и неговитъ имѣющи право да не прѣпятствуватъ на упражнението на отстъпеното право. (Ит. 636.)

Чл. 229. Водата, която истича отъ чужда земя, може да установи единъ дѣйствителенъ сервитутъ въ полза на земята, която я приема, за да се прѣпятствува на отвежданieto водата другагѣ.

Давността, когато прѣзъ нея се придобива тоя сервитутъ, започва отъ деньтъ, въ който собственикътъ на господствующата земя е направилъ върху служащата земя видими и постоянни работи за събирането и завеждането на водата въ свои полза, или отъ деньтъ, въ който собственикътъ на господствующата земя е започналъ или продължилъ ползуването си отъ водата, макаръ и да е имало формаленъ протестъ отъ страна на собственика на служащата земя. (Ит. 637, фр. 642.)

ОТДѢЛЕНИЕ ТРЕТО.

За начина, по който се упражняватъ сервитутитѣ.

Чл. 230. Правото на сервитутъ заключава всичко това, което е нужно за ползуването отъ него.

Така, сервитутътъ за черпане вода отъ чуждъ изворъ заключава право на прѣминаване прѣзъ земята, въ която изворътъ се намира.

Сжщо така правото на прѣкарване вода прѣзъ чужда земя заключава правото на прѣминаване покрай водата за надзираване течението на водата, за чистене и за извършване на нужнитѣ поправки.

Когато една земя е заградена, собственикътъ е длъженъ да остави за горѣпоказаната цѣль свободенъ и удобенъ входъ на лицето, което упражнява правото на сервитутъ. (Ит. 639, фр. 696.)

Чл. 231. Този, който има сервитутъ, е длъженъ, за извършването на работитѣ, които сж нужни за ползуването отъ него, и за запазването му, да избере такова врѣме и таквъ способъ, щото да причини най-малко неудобство на собственика на служащата земя.

Тѣзи работи се извършватъ на негови разноси, освѣнъ ако актътъ другояче распорежда.

Когато, обаче, ползуването отъ тази частъ на вещьта, която е подчинена на сервитутъ, е общо между собственика на господствующата земя и собственика на служащата земя, казанитѣ работи се извършватъ на общи разноси, съразмѣрно съ ползата за всѣкого едного, освѣнъ ако актътъ другояче распорежда. (Ит. 640 и 641, фр. 697 и 698.)

Чл. 232. При сервитутътъ за черпане и за прѣкарване вода, ако актътъ не съдържа противно распореждане, собственикътъ на служащата земя всѣкога може да иска отъ собственика на господствующата земя, щото да държи на свои разноси водохранилището достатъчно чисто и брѣговетѣ да бѣдѣтъ въ добро положение. (Ит. 642.)

Чл. 233. Когато собственикътъ на служащата земя е длъженъ, на основание акта, да тегли разносикитѣ, които сж нужни за ползуването отъ сервитута или за неговото запазване, той може всѣкога да се освободи отъ това, като остави служащата земя на собственика на господствующата земя. (Ит. 643, фр. 699.)

Чл. 234. Ако земята, въ полза на която е установенъ единъ сервитутъ, се раздѣли, сервитутътъ се дължи на всѣки кжсъ, но безъ да се утѣготи положението на служащата земя. Така, ако е въпросъ за право на прѣминаване, всѣкой собственикъ на кжсъ отъ господствующата земя е длъженъ да го упражнява на сжщото мѣсто. (Ит. 644, фр. 700.)

Чл. 235. Собственикътъ на служащата земя не може да направи нищо, което може да намали ползуването отъ сервитута или да го направи по-неудобно.

Той не може напримѣръ да промѣни положението на земята, нито да прѣмѣсти упражнението на сервитута на друго мѣсто отъ онова, гдѣто първоначално е било установено.

Ако, обаче, първоначалното упражнение е станало по-тегостно за собственика на служащата земя, или ако то му прѣпятствува да направи тамъ работи, поправки или подобрѣния, той може да прѣдложи на собственика на господствующата земя едно мѣсто еднакво удобно за упражнението на правото му, и послѣдниятъ не може да откаже да го приеме.

Промѣнението на мѣстото за упражнението на сервитута може така сжщо да се допусне по искането на собственика на господствующата земя, ако той докаже, че промѣнението ще му бѣде отъ по-голъма полза и че не ще да причини никаква поврѣда на служащата земя. (Ит. 645, фр. 701.)

Чл. 236. Този, който има право на сервитутъ, не може да се ползува отъ него освѣнъ съгласно съ акта или съ своето владѣние и не може да направи нито въ служащата земя, нито въ господствующата земя никакво промѣнение, което утѣгчава положението на първата. (Ит. 646, фр. 702.)

Чл. 237. Въ случай на съмѣние върху обема на сервитута, неговото упражнение се ограничава съ това, което е нужно за назначението на господствующата земя и за удобното ѣ ползуване съ най-малка врѣда за служащата земя. (Ит. 647.)

Чл. 238. Правото на водопроводъ не дава на тогова, който го упражнява, нито собственостъта на брѣговетѣ на вадата, нито собственостъта на земята, която се намира подъ извора или подъ вадата.

Поземелнитѣ даждия и другитѣ налози сж въ тежестъ на собственика на земята. (Ит. 648, тур. 1290.)

Чл. 239. Въ отѣтствие на особено съглашение, собственикътъ или другъ отѣтчивачъ на вода отъ извора или вада е длъженъ спрѣмо ползувателитѣ да извършва всѣкитѣ обикновени и извънредни работи за отдѣляването и закарването на водата до тамъ, гдѣто я прѣдава, да поддържа работитѣ въ добро положение, да пази леглото и брѣговетѣ на извора или на вадата, да извършва обикновенитѣ чистения и въобще да има грижата, пазенето и наблюдението, които сж нужни, щото отдѣляването и закарването на водата да ставатъ своевременно. (Ит. 649.)

Чл. 240. Ако обаче отѣтчивачътъ на водата докаже, че намалението ѣ станало естествено или по вина на друго лице, безъ да може, посредствено или непосредствено, нему да се вмѣни това въ вина, той не отговаря

за никакви врѣди, но само е длъженъ да направи едно съразмѣрно намаление върху наема или условената цѣна, било че тя е заплатена, било че още не е, съ запазване правото на искъ, както за неговитѣ (на отстъпвача) врѣди, така и за врѣдитѣ на ползующия се отъ отстъпването противъ виновнитѣ за намалението на водата.

Ползвателитѣ, които сж прѣдвали искъ срѣщу виновнитѣ, могатъ да привлѣкжтъ отстъпвача къмъ дѣлото да имъ помага съ всичкитѣ срѣдства, които се намиратъ въ негова властъ, за да получатъ обезщетение за врѣдитѣ отъ тѣзи, които сж причинили намалението на водата, (Ит. 650.)

Чл. 241. Намалението на водата е въ тежестъ на тогава, който има право да я взема и да се ползува отъ нея въ врѣмето, въ което липсува, съ запазване правото за врѣди или за намаление на цѣната на наема или на отстъпването, както е казано въ прѣдидущия членъ (Ит. 651.)

Чл. 242. Между нѣколко ползватели, намалението на водата е въ тежестъ първо на тѣзи, на които актътъ или владѣнието е отъ по-скорошно врѣме и, при еднакви условия, въ тежестъ на послѣдния, по редътъ на ползуването.

Правото за заплащане на врѣдитѣ е всѣкога запазено противъ оногава, който е причинилъ намалението на водата. (Ит. 652.)

Чл. 243. Когато водата е отстъпена, запазена или се намира въ владѣние за опрѣдѣлено ползуване, съ задължение да се повърне на отстъпившия или на друго това, което остава отъ нея, това ползуване не може да се промѣни въ врѣда на земята, въ която трѣбва да се повърне останалата вода. (Ит. 653.)

Чл. 244. Собственикътъ на земята, която е задължена да повръща истичането или повечето вода, не може да отдѣли каквато и да бжде частъ отъ нея подъ прѣдлогъ, че е вкаралъ по-големо количество вода или нова вода, но той е длъженъ да я остави да отиде всичката въ полза на господствующата земя. (Ит. 654.)

Чл. 245. Сервитутътъ за истичането на вода не отнема на собственика на служащата земя правото да употребява свободно водата въ полза на своята земя, да промѣни обработването на тази земя и даже да изостави въ цѣлостъ или отчасти нейното поение. (Ит. 655.)

Чл. 246. Собственикътъ на служащата земя може всѣкога да се освободи отъ сервитута за истичането или за повечето вода, като отстъпи и обезпечи на господствующата земя едно количество текуща вода, което се опрѣдѣля отъ сжда, като се взематъ прѣдъ видъ всичкитѣ обстоятелства. (Ит. 656.)

Чл. 247. Тѣзи, които иматъ общъ интересъ да прѣкаратъ вода и да се ползватъ отъ нея или да подобржтъ или изсушатъ земи, могатъ да се сдружаватъ, за да се грижжтъ за упражнението, за запазването и за защищаването на своитѣ права.

Сдружаването на заинтересуванитѣ и условията на дружеството трѣбва всѣкога да се излагатъ подъ страхъ на недѣйствителностъ писмено.

Слѣдъ учреждаването на дружеството, постановленията, които взема болшинството въ границитѣ и споредъ

установенитѣ за това правила въ писменитѣ условия иматъ сила съгласно чл. 267-й. (Ит. 657 и 658.)

Чл. 248. Учреждението на това дружество може така сжко да се заповѣда отъ сжда, по искането на повечето отъ заинтересуванитѣ, слѣдъ изслушване на другитѣ заинтересувани, когато се касае за упражнението, за запазването и за защищаването на общи права, на които раздѣлението е невъзможно безъ значителна поврѣда. Въ този случай, прѣдложенитѣ и приетитѣ отъ болшинството условия на сдружаването се утвърждаватъ отъ сжда. (Ит. 659.)

Чл. 249. Прѣкрятването на дружеството не се допуща, освѣнъ когато повече отъ три четвърти на членоветѣ го искатъ, или когато раздѣлението може да стане безъ значителна поврѣда и се поиска отъ когото и да бжде отъ заинтересуванитѣ. (Ит. 660.)

Чл. 250. Въ всичко друго се съблюдаватъ за тѣзи дружества установенитѣ правила за съсобствеността, за дружеството и за дѣлата. (Ит. 661.)

ОТДѢЛЕНИЕ ЧЕТВЪРТО.

За начина, по който се прѣкрятватъ сервитутитѣ.

Чл. 251. Сервитутитѣ прѣставатъ, когато вещитѣ се намиратъ въ такова положение, щото е невъзможно вече ползуването отъ тѣхъ. (Ит. 662, фр. 703.)

Чл. 252. Сервитутитѣ се възобновяватъ, ако положението на вещитѣ се възстанови по начинъ, щото ползуването отъ тѣхъ да стане отново възможно, освѣнъ ако се е изминало нужното врѣме за погасяването на сервитута чрѣзъ давностъ. (Ит. 663, фр. 704.)

Чл. 253. Всѣкой сервитутъ се погасява, когато собствеността на господствующата земя и собствеността на служащата, се съединжтъ въ едно лице. (Ит. 664, фр. 705.)

Чл. 254. Сервитутътъ се погасява, когато се изостави ползуването отъ него въ продължение на петнадесетъ години. (Ит. 666, фр. 706.)

Чл. 255. Петнадесетъ-годишниятъ срокъ започва да тече за прѣживанитѣ сервитути отъ деньтъ, въ който е прѣкратено ползуването, а за непрѣживанитѣ сервитути отъ деньтъ, въ който се е направило едно дѣйствие противно на сервитута. (Ит. 667, фр. 707.)

Чл. 256. Способътъ за ползуване отъ сервитута се погасява чрѣзъ давностъ по сжщия начинъ, както и самиятъ сервитутъ. (Ит. 668, фр. 708.)

Чл. 257. Сжществуването на остатъци отъ направи, които сж служили за черпане на вода, не прѣпятствува на течението на давността; за прѣпятствието е потрѣбно сжществуването и запазването въ добро състояние на самата направа за черпане на вода или на водата за отдѣляване. (Ит. 669.)

Чл. 258. Упражнението на единъ сервитутъ не въ опрѣдѣленото отъ съглашението или отъ владѣнието врѣме не прѣпятствува на течението на давността. (Ит. 670.)

Чл. 259. Ако господствующата земя е обща на нѣколко лица, упражнението на сервитута, което е направилъ единъ отъ тѣхъ, прѣпятствува на течението на давността по отношение на всичкитѣ. (Ит. 671, фр. 709.)

Чл. 260. Спирането или прѣкъсването на давността въ полза на едного отъ съсобственицитѣ ползува така сжщо и другитѣ. (Ит. 672, фр. 710.)

Чл. 261. Сервитутитѣ се погасяватъ още:

- 1) съ истичането на врѣмето или съ изпълнението на условието, ако сж установени за извѣстно врѣме или подъ условие;

- 2) съ отказването на собственика на господствующата земя;

- 3) съ откупуването, станало между собственика на господствующата земя и онзи на служащата. (Испан. 546 видоизмѣн., тур. 1227.)

Отдѣлъ четвърти.

За съсобствеността.

Чл. 262. Съсобственостъ има когато собствеността на една вещь или на едно право принадлежи нераздѣлно на нѣколко лица.

Въ отсъствие на съглашения или на особени распоряждания, съсобствеността се урежда отъ слѣдующитѣ правила. (Испан. 392, ит. 673.)

Чл. 263. Частитѣ на участвующитѣ въ съсобствеността се прѣдполагатъ равни, додѣто не се докаже противното.

Дѣловетѣ на съсобственицитѣ, както въ ползитѣ, така и въ тежеститѣ на собствеността, сж съразмѣрни съ тѣхнитѣ части. (Ит. 674.)

Чл. 264. Всѣкой съсобственикъ може да си служи съ общитѣ вещи, стига само да ги употребява съгласно обикновеното имъ назначение и да не си служи съ тѣхъ въ вреда на съсобствеността или по начинъ да прѣпятствува на другитѣ съсобственици да си служатъ съ тѣхъ съгласно съ правата си. (Ит. 675, фр. 1859.)

Чл. 265. Всѣкой съсобственикъ има право да принуди другитѣ да вземжтъ участие съ него въ нужнитѣ разности за запазване на общата вещь, но послѣднитѣ иматъ право да се освободжтъ отъ това, като се откажжтъ отъ правата си на собственостъ. (Ит. 676, фр. 1859.)

Чл. 266. Никой съсобственикъ не може, безъ съгласието на другитѣ, да направи нововъведения въ общата вещь, макаръ и да поддържа, че тѣ сж полезни за всичкитѣ. (Испан. 397.)

Чл. 267. Само относително управлението и по-доброто ползуване отъ общата вещь, постановленията на болшинството отъ съсобственицитѣ сж задължителни и за меншеството, което е на друго мнѣние.

Болшинство има, когато гласоветѣ, съ които е взето постановлението, прѣдставляватъ по-голѣмата частъ отъ общата вещь.

Ако болшинство не може да се образува, или ако отъ неговитѣ постановления произлиза тежка врѣда за общата вещь, сждѣтъ може да вземе нужнитѣ мѣрки и даже да назначи единъ управитель на общата вещь. (Ит. 678.)

Чл. 268. Всѣкой съсобственикъ има пълна собственост на своята часть и на нейнитѣ приходи или плодове. Той може свободно да отчужди, отстъжи и ипотекира тази часть и

даже да се замѣсти отъ други лица въ ползуването отъ казаната часть, ако не се касае до лични права. Но дѣйствието на отчуждението или на ипотека се ограничава върху частта, която може да се падне на участвующия въ дѣлбата. (Ит. 679.)

Чл. 269. Кредиторитѣ или правоприменицитѣ на единъ съсобственикъ можжтъ да се въспротивжжтъ на дѣлбата, която се извършва безъ тѣхно участие и да се намѣсжжтъ въ нея; тѣ, обаче, не можжтъ да оборватъ една направена дѣлба, освѣнъ въ случай на измама или когато тя е извършена въпрѣки формаленъ протестъ, като си запазватъ правото да искатъ смѣтка за правата на своя дѣлжникъ или прѣхвърлячъ. (Ит. 680, фр. 882.)

Чл. 270. Никой не може да бжде принуденъ да стои недѣленъ и прѣкрятването на съсобствеността всѣкога може да се иска отъ всѣкого едного отъ съсобственицитѣ.

Дѣйствително е, обаче, условието, че съсобствеността трѣбва да сжществува въ продължение на едно опрѣдѣлено врѣме, което да не надминава петъ години.

Но въ такъвъ случай, сждѣтъ може, ако важни и бързи обстоятелства изискватъ това, да заповѣда прѣкрятването на съсобствеността даже прѣди условеното врѣме. (Ит. 681.)

Чл. 271. Прѣкрятването на съсобствеността не може да се иска отъ съсобственицитѣ на вещи, които чрезъ раздѣляването можжтъ да прѣстанжтъ да служатъ за употреблението, за което сж прѣдначинени. Такива сж: общата стѣна, общиятъ кладенецъ, и други подобни. (Ит. 683.)

Чл. 272. На дѣлбата между участвующитѣ въ съсобствеността се прилагатъ правилата, които се отнасятъ до дѣлбата на наслѣдство. (Ит. 684.)

Чл. 273. Относително управлението, ползуването и дѣлбата на общата вещь въ сѣмейнитѣ общини пазжтъ се сжществуящитѣ мѣстни обичаи.

Отдѣлъ пети.

За владѣнието.

Чл. 274. Владѣнието е държане на една вещь или ползуване отъ едно право, което едно лице упражнява само или чрезъ друго, който държи вещьта или упражнява правото въ негово име. (Ит. 685, фр. 2228.)

Чл. 275. Владѣнието е законно, когато то е постоянно, непрѣкъсвано, спокойно, явно, несъмнително и съ намѣрение да се държи вещьта като своя собствена.¹⁾ (Ит. 686, фр. 2229.)

Чл. 276. Всѣкога се прѣдполага, че всѣкой владѣе самъ за себе си и като собственикъ, до като не е доказано, че той е започналъ да владѣе въ името на друго.

Когато нѣкой е започналъ да владѣе въ името на друго, прѣдполага се всѣкога, че владѣнието се е продължило на сжщото основание, когато противното не е доказано. (Ит. 687, фр. 2230—31.)

¹⁾ Чл. 2-й отъ Закона за давността.

Чл. 277. Случайният и само търпимите дѣйствия не могат да служат за основание да се придобие законно владѣние.

Насилственит и скришнит дѣйствия така сжщо не могат да служат за основание да се придобие законно владѣние, но то може да започне, когато насилието и скришността прѣстанят. (Ит. 688 и 689, фр. 2232 и 2233.)

Чл. 278. Владѣнието на вещи, на които собствеността не може да се придобива, нѣма юридическо дѣйствие. (Ит. 690, фр. 2229.)

Чл. 279. Настоящият владѣлец на една вещь, който докаже, че е владѣл тая вещь по-напредъ, прѣдполага се да я е владѣл, така сжщо и прѣз врѣмето между тия владѣния, ако не се докаже противното. (Ит. 691, фр. 2234.)

Чл. 280. Настоящото владѣние не дава да се прѣдполага сжществуване на по-старо владѣние, освѣн ако владѣлецът има документъ; въ този случай се прѣдполага, че той владѣе отъ датата на своя документъ, ако противното не е доказано. (Ит. 692.)

Чл. 281. Владѣнието се продължава по право въ лицето на общия наследникъ.

Частният наследникъ и всѣки другъ правопреемникъ може къмъ своето владѣние да присъедини владѣнието на лицето, отъ което е получилъ имота, за да се основава на него и да се ползува отъ неговит дѣйствия. (Ит. 693, фр. 2235.)

Чл. 282. Владѣнието се придобива чрѣзъ фактическото завладѣване на вещьта или на правото, или чрѣзъ поставянето на тѣзи имущества подъ дѣйствието на чловѣческата воля и, най-послѣ, чрѣзъ особнит дѣйствия и установенит отъ закона формалности за придобиването на това право. (Испан. 438.)

Чл. 283. Този, който повече отъ шесть мѣсеци има законно владѣние на едно недвижимо имущество или на едно вещно право или на една съвокупност отъ движими вещи, ако му се наруши това владѣние, може, въ продължение на шесть мѣсеци отъ нарушението, да иска запазването на нарушеното владѣние. (Ит. 694.)

Чл. 284. Ищецъ, който не може да докаже придобиването на собствеността върху отнетата вещь, но установява законното основание на владѣнието си, счита се за истински собственикъ спрѣмо всѣки другъ владѣлецъ, който не може да установи никакво или установява по-слабо основание на владѣнието си. (Австр. 372, Сакс. 325.)

Чл. 285. Всѣки, който насилствено или по единъ скритъ начинъ е лишенъ отъ владѣнието, каквото и да бжде то, на една движима или недвижима вещь, може въ течение на шесть мѣсеци отъ прѣтърпѣното лишение, да иска отъ сжда да го възстанови въ това владѣние. (Ит. 695.)

Чл. 286. Възстановяването на владѣнието въ случай на насилствено отнѣмане не изключавя упражнението на другит искове за владѣние отъ страна на всѣкой законенъ владѣлецъ. (Ит. 697.)

Чл. 287. Този, който има основание да се страхува, че една новозапочната работа отъ едно друго лице, било върху собствената си земя, било върху чужда земя, може да причини поврѣда на едно недвижимо имущество, на едно вещно право или на единъ другъ владѣанъ отъ него прѣдметъ, може да заяви на сжда за тази нова работа, стига само тя да не е свършена или да не сж се изминали шесть мѣсеца отъ когато е била започната.

Сждътъ може, като разгледа по съкратенъ редъ дѣлото да забрани продължаването на новата работа, или да разрѣши това продължаване, като постанови да се вземжт нужнитъ обеспечения, въ първия случай, за плащането на врѣдата, която би била причинена отъ спирането на работата, ако се признажт за неоснователни възраженията за нейното довършване, а въ втория случай да се вземе обеспечение за плащането на врѣдитъ, които заявившиятъ може да прѣтърпи отъ продължаването на работата, ако добие окончателно въ негова полза рѣшение за развалянето на работата. (Ит. 698.)

Чл. 288. Този, който има основателна причина да се страхува, че едно каквото и да е здание, дърво или другъ прѣдметъ застрашава съ сериозна и близка опасност да поврѣди една земя или единъ прѣдметъ, който той владѣе, има право да заяви за това на сжда и да моли, споредъ обстоятелствата, да се вземжт мѣрки за да се избѣгне опасността, или да се задължи съсждътъ да даде поржчителство за възможнитъ врѣди. (Ит. 699.)

Чл. 289. Въ всикитъ въпроси, относително владѣнието на сервитутитъ, това, което се е вършило прѣзъ прѣдидущата година и, ако се касае до сервитути, които се упражняватъ прѣзъ по дълги промежутци отъ една година, това, което се е вършило прѣзъ послѣдния периодъ на ползуването, опрѣдѣля правата и задълженията, както на тогова, който се ползува отъ сервитута, така и на оногова, който го дължи, и на всѣко друго заинтересувано лице. (Ит. 700.)

Чл. 290. Добросъвѣстенъ владѣлецъ е този, който владѣе, като собственикъ, на такова юридическо основание, което може да прѣхвърли собствеността и на което недостатъцитъ не сж му били извѣстни¹⁾. (Ит. 701.)

Чл. 291. Добросъвѣстността всѣкога се прѣдполага и този, който указва на недобросъвѣстностъ, е длъженъ да я докаже²⁾.

Достатъчно е добросъвѣстността да е сжществувала въ врѣме на придобиването на владѣнието. (Ит. 702.)

Чл. 292. Добросъвѣстниятъ владѣлецъ придобива плодоветъ и не е длъженъ да повърне освѣн онѣзи, които е събралъ слѣдъ завежданието на иска. (Ит. 703.)

Чл. 293. Владѣлецътъ, даже и да е добросъвѣстенъ, не може да иска каквото и да бжде обещание за подобрѣния, които не сжществуватъ вече въ врѣме на сждебното отстранение. (Ит. 704.)

Чл. 294. Добросъвѣстниятъ или недобросъвѣстниятъ владѣлецъ не може да иска за подобрѣнията, освѣн по-малката

¹⁾ Чл. 30-й отъ Закона за давността.

²⁾ Чл. 31-й отъ Закона за давността.

сума измежду сумата на разносикът и увеличената стойност. (Ит. 705.)

Чл. 295. Само на добросъвестния владеец принадлежи правото да задържи имуществото до исплащането разносикът за подобренията, които действително са направени и които съществуват още, стига само да е поискал тези разноси додъто се разглежда искът за повръщането на имуществото и да има някакво доказателство за съществуването на подобрения въобще. (Ит. 706.)

Чл. 296. По отношение на движимите по своето естество вещи и на цънните книжа на прѣдвѣителя, владѣнието произвежда въ полза на трети добросъвестни лица същото дѣйствие, като юридическо основание. Това правило не се прилага на съвкупности отъ движими вещи. (Ит. 707, фр. 2279.)

Чл. 297. Този, обаче, който е изгубилъ една вещь или отъ когото е открадната тя, може въ продължение на двѣ години отъ изгубването или кражбата да я иска отъ тогози, въ рѣцѣтъ на когото се намира, съ запазване на послѣдния правото на искъ за обезщетение противъ оногова, отъ когото той я е получилъ. (Ит. 708, фр. 2279.)

Чл. 298. Ако, обаче, настоящиятъ владѣлецъ на откраднатата или загубената вещь, е купилъ тази вещь на панаиръ, на пазаръ или на публична продажба или отъ търговецъ, който продава подобни вещи, собственикътъ не може да изиска повръщането ѝ, освѣнъ като заплати на владѣльца цъната, която той е заплатилъ за нея. (Ит. 709.)

Чл. 299. Владѣлецътъ може да изгуби своето владѣние:

- 1) съ изоставянето на вещьта;
- 2) съ отстъпването на вещьта на другото възмездно или безвъзмездно;
- 3) съ разрушаването или свършеното изгубване на вещьта, или съ излизането на вещьта отъ гражданското обръщение;
- 4) съ владѣнието на вещьта отъ друго лице даже противъ волята на стария владѣлецъ, ако новото владѣние се продължава повече отъ шест мѣсеца. (Испан. 460.)

Особено распорѣждане.

Чл. 300. Настоящиятъ законъ отмѣнява всичкитѣ досега съществуващи наредби по прѣдметитѣ прѣдвидени въ него.

Петко Каравеловъ: Нѣма съмнѣние, г-да прѣдставители, че този законъ, който е внесълъ г. Министерътъ на Правосъдието е единъ отъ не малко важнитѣ закони и, може да се каже, че ще бѣде най-важниятъ въ тази сесия. Съжالياвамъ, че ни го раздадохъ толкова късничко и не сме успѣли да го прочетемъ. Азъ поне за себе си казвамъ, че не съмъ го още челъ. Прочете го сега г. докладчикътъ и по докладването му можахъ да си съставя понятие за него. Прѣди всичко, ще обърнѣ внимание на послѣдния членъ въ проекта, който казва, че този законъ отмѣнява всичкитѣ досега съществуващи наредби по прѣдвиденитѣ

въ него прѣдмети. Значи, той отмѣнява и турския законъ за земитѣ. Прѣдсловието пъкъ говори, че той е заеменъ прѣимуществено отъ италианския кодексъ, както сж вземени по-рано и други закони отъ него. Г-да! Отъ всички страни въ Европа ни една не е наслѣдила толкова тъй нарѣченото римско право, както Италия. Законитѣ, които сж издадени отъ Юстиниана, сж издадени прѣимуществено за италианскитѣ провинции, а не за грѣцкитѣ. Въ Италия е римското право, а пакъ у насъ е тъй нарѣченото мюсюлманско право, турското право. Помежду двата закона, между тоя, който съществува у насъ, и между римското право, всички юристи и разумни икономисти прѣдпочитатъ турския законъ. Колкото и да има остарѣли членове въ него, не можемъ да го размѣнимъ така лесно, не можемъ да унищожимъ така скоро единъ законъ, съ който цѣли 500 години се е свикнало нашето население. Азъ не съмъ противъ да се внесе тоя законъ въ комисията, но бихъ желалъ тя да обърне сериозно внимание на него. Тукъ, въ закона, нищо нѣма казано: какво ще правимъ съ меритѣ и защо се споменува тамъ непрѣмѣнно Конституцията? Когато се пишеше Конституцията, пакъ се появи този въпросъ — г. Грековъ го възбуди. Но се рѣши нашата форма на владѣние на земитѣ, която е съществувала, да остане за България. Тя не е пълна римска собственост; тя не е нито *possessio*, нито *ususfructus*; тя е нѣщо посредствено между *possessio* и *ususfructus*. Азъ бихъ желалъ този принципъ да се задържи; правата на селянитѣ сж достатъчно защитени, а пъкъ държавата си запазва правото на собствеността. Този принципъ трѣбва да се запази. Собственостъ пълна може да бѣде върху прѣдметъ, който е създаденъ отъ човѣшки рѣцѣ; отъ Бога ли е създаденъ, върху него пълна собственостъ може да има само държавата. Турскиятъ законъ доушча мюлкове — пълна собственостъ — върху недвижимитѣ имоти въ градоветѣ и селата. Защо да замѣняваме оная форма на владѣние, която имаме, съ оная, която е заемена отъ римското право, която е неправилна и която се е указала като врагъ на дребнитѣ земледѣлци? Ако иматъ грамадни недвижими имоти европейцитѣ, то тѣ сж произлѣзли отъ римскитѣ закони: имало е алоди на веѣкадѣ, имало е общински земи, послѣ нѣкои по-силни завладѣли меритѣ и недопушчали на тѣхъ добитѣка на дребнитѣ земледѣлци. Отъ завладяване на общинскитѣ мери се и създали грамаднитѣ имоти на европейцитѣ. Нѣма нужда да поддържаеме това нѣщо. Защо въ тоя законъ непрѣмѣнно да поддържаеме всичко онова, което съществува въ европейскитѣ закони? Г-нъ Тончевъ издаде Законъ за наслѣдството. Ако има зло за общинитѣ и земледѣлцитѣ, то е този законъ. Какво стана? Станахъ паракендета почти въ всички села: раздѣлихъ си земитѣ на повече части, които съставляватъ парчета распрѣснати по разни землища и не могатъ да се орѣтѣ. Това принесе Законътъ за наслѣдството: принуди селянитѣ да се дѣлѣтъ прѣди врѣме; веѣки разбра, че може да се дѣли и нито единъ синъ въ едно селско сѣмейство не можеше да остане при баща си. Туй разнебити окончателно селскитѣ земи. Сега, съ тоя законъ, се нанася другъ ударъ: въвежда се у насъ ита-

лиянското право, едно прѣобразование, безъ да се помисли, че тъй лесно не могатъ да се разрѣшаватъ въпроси, които сж свързани съ бита на народа ни. Всичко е замѣнено съ италианското право! Слава Богу, че го имало, че нѣкой знаелъ италиански, прѣвелъ го, заплатили му добръ и сега го внасятъ и — хайде да го приемемъ. Нѣма съмнѣние, много хубави работи може да има въ него, но законътъ за земитѣ да се измѣни у насъ, ще се нанесе най-голъмото зло на нашето отечество. Азъ нѣмамъ нищо да се внесе този законъ въ комисията, но бихъ желалъ да обърна внимание, че не само комисията по правосъдието, която състои само отъ юристи, трѣбва да изучава тоя законъ, а трѣбва да се присѣдини и финансовата комисия, защото Законътъ за земитѣ е повече финансовъ законъ. Не е законътъ за форма, а е законъ за измѣнение въ сѣщность едно досегашно положение. Отъ своя страна, азъ нѣмамъ нищо противъ; законътъ се чете, но никой сериозно не го изучилъ: да го изучимъ, тогава ще видимъ, какво ще правимъ. Но, при внасянето му, трѣбва да има комисията всичко това прѣдъ видъ. Даже азъ бихъ желалъ да се отложи приемането на закона за друга сесия, за да го проучи комисията, да го изучимъ и ние прѣдставителитѣ, на тогава да го разгледаме, защото ще знаемъ по-добръ въпроситѣ отколкото сега ги знаемъ.

Константинъ Панайотовъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Законопроектътъ за имуществата, собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения е вече внесенъ. Никой не може да спори, че този законопроектъ, когато бѣде приетъ като законъ, ще урежда единъ отъ най-важнитѣ отдѣли на гражданското право, именно вещното право. Вещното право е онзи отдѣлъ на гражданското право, който, почти у всичкитѣ народи, се основава главнообразомъ на бита на този народъ, на неговия многовѣковенъ животъ. Ето защо, когато се прѣглежда единъ законъ, който урежда вещното право, вие ще видите въ него, до извѣстна степенъ, отражение на историческото развитие и на сегашната физиономия на единъ народъ. Като е така, г-да народни прѣдставители, менѣ ми се струва, че когато ще вземемъ да приемемъ, веднажъ за винаги, единъ законъ, който урежда този отдѣлъ на гражданското право; тогава, когато ние вече ще създадемъ, така да кажъ, кодекса на вещното право, нѣма съмнѣние, трѣбва да бждемъ усмотрителни въ всѣко отношение. Щомъ е така, г-да народни прѣдставители, ако ние трѣбва да бждемъ усмотрителни, менѣ ми се струва, всѣки ще признае, че намъ не бѣше дадено достатъчно врѣме, зарадъ да можемъ ние всестранно да обсъдимъ настоящия законопроектъ. Може да ни се каже, че имаме още цѣлъ мѣсець, или повече, за да можемъ да го обсъдимъ и приемемъ; но нека ви го заявжъ, че и това врѣме е малко, и твърдѣ малко. Може да ми се каже, че прѣди нѣколко години, въ една сесия на VIII-то Обикновено Народно Собрание настоящиятъ законопроектъ е билъ внесенъ и не се разгледалъ, слѣдователно, могли сме досега да го изучимъ. Азъ пакъ ще заявжъ, първо, че и това врѣме е било малко, и, второ, че ние не знаехме, какво тоя законопроектъ, слѣдъ като заглѣхна въ коми-

сията, въ VIII-то Обикновено Народно Собрание, ще бѣде внесенъ въ настоящата сесия на Народното Собрание. Ето защо, първото неудобство, което има при разглеждането на този законопроектъ, е, че нѣмаме достатъчно врѣме, за да го обсъдимъ всестранно.

Г-да народни прѣдставители! Ако се заинтересувате малко нѣщо отъ чуждитѣ законодателства и отъ начина, по който тѣ се обработватъ и създаватъ, вие вредъ ще намѣрите, че такива закони, какъвто е тоя за вещното право, сж работени не съ мѣсець и два, а съ десетки години. Така се работи на вредъ, така се работи, до колкото ми е извѣстно, и въ Русия кодексътъ по вещното право. Заради това, нека да не мислимъ ние, че ако сме по-малка страна, трѣбва да работимъ по-бързо. Напротивъ, въ това отношение ние трѣбва да бждемъ още повече усмотрителни. Нека да не мислимъ, че ние, като страна по-малка, може да работимъ по-бързо, понеже имаме чужди законодателства отъ където може да заимствуваме закони. И това не е вѣрно, колкото се отнася да вещното право, защото вещното право е, което най-малко трѣбва да се заимствува отъ чужди законодателства; напротивъ, то е едно право, което трѣбва да се основава на нашия юридически битъ и на нашето многовѣковно историческо развитие. Ето защо, менѣ ми се струва, че и тукъ трѣбва да признаемъ, че врѣмето, което ни остава да работимъ по този законопроектъ, е малко, е недостатъчно. А че това е така, г-да прѣдставители, че наистина съставителитѣ на настоящия законопроектъ никакъ не сж се погрижили да го съобразжтъ съ нашия юридически битъ, съ нашитѣ обичаи и съ нашитѣ досега дѣйствующи закони по прѣдмета, вие ще забѣлжите това, когато пръвъ погледъ хвърлите на настоящия законопроектъ. Само отъ единъ повърхностенъ прѣгледъ вие ще видите, че подъ всѣки единъ членъ се привежда респективниятъ членъ отъ френското и италианското право, отъ които е заетъ нашиятъ законопроектъ, а само на 25 мѣста ще видите, че се привождаатъ, като истинници турскитѣ граждански закони или по-право Законътъ за земитѣ. Само 25 члена се привеждатъ, като заимствуващи отъ турския законъ, а всички други сж заимствувани отъ италианското и френското право. Значи, съставителитѣ на настоящия законопроектъ сж извършили чисто и просто това, което сж извършвали всички досегашни съставители на нашитѣ закони. Прѣвеждали сж отъ италианскитѣ и френскитѣ закони, твърдѣ рѣдко сж се обръщали къмъ нашитѣ закони, а свършено не сж се обръщали къмъ нашитѣ мѣстни обичаи, къмъ нашия юридически битъ. Менѣ ми се струва, че тукъ е именно мѣстото, когато се говори по принципъ по този законъ, да се каже именно по принципъ още, че настоящиятъ законъ трѣбва да се остави негласуванъ, неразгледанъ дотогава, докогато по-сериозно се подготви и съобрази съ нашитѣ источни закони и съ нашитѣ мѣстни обичаи.

Менѣ ми се струва, г-да народни прѣдставители, че колкото се касае до вещното право, досега никакво голѣмо неудобство нашиятъ народъ не е чувствувалъ. Това го

знайтъ всички съдии и адвокати. Ето защо, ние може да не бързаме съ този откъс на нашето гражданско право, защото законитъ, които се отнасятъ до вещното право бѣхъ сега-засега, по моето мнѣние, достатъчни и можемъ дълго време да се ползуваме по тѣхъ, дотогава, докогато все-странно се обсъди нашето вещно право и се внесе и прѣдложи законъ, основанъ на единъ по-обширенъ кръгъ источники, въ които источники да влѣзатъ повечето отъ досега дѣйствующитъ у насъ турски закони и нашето обичайно право. Нѣма да отрѣче, г-да прѣдставители, никой отъ васъ, какво неудобство прѣдставляватъ законитъ, които сж заимствувани отъ иностранны законодателства. Справедливо обърна внимание г. Каравеловъ на Закона за наслѣдството. Законътъ за наслѣдството бѣше заимствуванъ отъ италианското право и всѣки знае, каква пертурбация направи той въ наслѣдственитъ отношения на нашитъ граждани: създаде нѣкои нови принципи, които не отговарятъ на нашия сѣмѣенъ битъ и които, въ резултатъ, освѣнъ многото злини, докарахъ раздробление на поземелната собственостъ. Така сжщо е извѣстно, колко неудобства създаде нашиятъ новъ Наказателенъ законъ, който, намѣсто да бѣде изработенъ възъ основа на дѣйствующия дотогазъ у насъ Отомански наказателенъ законъ и възъ основа Устава за наказанията, които мировитъ съдии могатъ да налагатъ, които закони бѣхъ вплѣтени въ нашия народъ и бѣхъ разбирали отъ всички, бѣ единъ съвършено новъ Наказателенъ законъ, който въ началото мировитъ съдии не разбирахъ, по-малко гражданитъ, които се съдѣхъ. Сжщото стана и съ Закона за усыновението на незаконороденитъ дѣца и пр. Въ дадения случай не може да се прѣдстави за примѣръ Законътъ за задълженията и договоритъ. Наистина, че и този законъ е заимствуванъ отъ френското, отъ швейцарското, имаше и отъ холандското право; но въ всѣки случай не създаде особени прѣчки за нашия юридически битъ. Трѣбва да се забѣлѣжи, че обязательственото право е онзи откъс отъ гражданското право, който е общъ за всички народи; защото това право се основава повече на здравия разумъ и общечовѣшкитъ понятия за задълженията, а пъкъ вещното право и наслѣдственото, сѣмейното право сж тия откъси отъ гражданското право, които обикновено се основаватъ на мѣстнитъ обичаи, на юридическия битъ и на историческото развитие на единъ народъ. Ето защо, менъ ми се струва, че не трѣбва да взимаме ние въ паралелъ Закона за задълженията и договоритъ и да казваме, че като той не е направилъ никаква пертурбация, то и този законъ нѣма да направи такава. Това не е вѣрно. Менъ ми се струва, че този законъ, който трѣбва да бѣде основанъ на нашия юридически битъ, а е заимствуванъ само отъ френското и италианското право, ще направи голѣма пертурбация въ нашия юридически битъ и може да се окаже вѣрденъ за страната. Не отричамъ, че въ подробноститъ му има хубави нѣща, но азъ намирамъ, понеже е основанъ повече на френското и италианското право, ако е възможно, да помолимъ г. Министра на Правосъдието сега засега да го оттегли и да го внесе въ една отъ идущитъ сесии, докогато имаме повече време и възможность да го изучимъ.

Още на едно малко нѣщо ще обърнѣмъ вашето внимание. Ако би трѣбвало да заимствуваме отъ нѣкои чужди законодателства, за да уреждаме своя юридически битъ, то ние по-скоро би трѣбвало да се обърнемъ къмъ ония народи, които сж по-родствени съ насъ по происхождение, които, може да се каже, съставляватъ съ насъ единъ културенъ исторически типъ. Когато виждаме, че $\frac{9}{10}$ отъ тоя законъ е основанъ на френцуското и италианското право и само $\frac{1}{10}$ — на нашитъ закони, а пъкъ не виждаме нито единъ членъ да е заимствуванъ отъ руското право, всѣки ще се пита: защо да игнорираме такова едно законодателство, каквото е руското, и да заимствуваме това, което е въ италианското право, въ френцуското и т. п.? Не сме ли ние по-близо до руския народъ, до руския юридически битъ? Юридическиятъ битъ на руския народъ несотвѣтствува ли на нашия и не е ли по-рационално да заимствуваме отъ тамъ, отколкото да заимствуваме отъ италианското и френцуското законодателство? Всичкитъ тия въпроси могли би да се обсъждатъ по-сериозно и ние могли бихме да дадемъ малко по другъ типъ на нашето вещно право, ако бѣхме обърнали заимствуването си и отъ по-родственитъ намъ народи, а по-малко отъ ония народи, които происхождатъ отъ латинския коренъ. Тукъ вие виждате, че е извлѣчено цѣлото италианско право, а нѣмаме нито $\frac{1}{10}$ часть отъ славянското право. Ето защо, азъ пакъ настоявамъ, че най-хубавото е, г. Министърътъ на Правосъдието да оттегли този си законопроектъ и да го остави за идущата сесия.

Г-да народни прѣдставители! Никой не може да ме обвини, поне колкото се касае до този законопроектъ, че азъ дѣйствувамъ партизански. Ако има да разглеждаме нѣкой въпросъ, по които не трѣбва да има партизанство, то сж именно такива закони, които се касатъ до кодекса на вещното право. Ето защо, макаръ това прѣдложение да исхожда отъ одного отъ членоветъ на опозицията, менъ ми се струва, че пакъ може да бѣде прието отъ болшинството на Народното Събрание.

Д-ръ Стоянъ Даневъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Въпросътъ, който се повдигна отъ г. Каравелова, заслужава, ми се струва, да спре малко нашето внимание, защото работата се касае за единъ законопроектъ, който ще засѣгне доста дълбоко нашия юридически битъ. Азъ още отсега ще ви кажъ, че не съмъ отъ ония, които проповѣдватъ, че ние трѣбва да излѣземъ въ областта на законодателството съ нѣщо наше, съ нѣщо оригинално. Азъ дори виждамъ една опасность въ това желание на нѣкои благонамѣрени патриоти, да лѣснемъ и ние съ нѣщо оригинално, когато силитъ не ни стигатъ да създадемъ нѣщо подобно, когато оригиналността на оригиналното се състои въ една несмѣлна, въ една недобрѣ стѣкмена компилация, която мжчно може да разберешъ, когато настѣпи моментътъ да я тълкувашъ. Въ скобки казано, ще бѣде на много отъ г. г. прѣдставителитъ, които боравятъ съ сждебната часть, извѣстно какви мжнотии срѣщатъ, когато тълкуватъ Наказателния законъ. И въ него именно — Наказателния законъ, който има претенцията на оригиналъ, има

толкозъ несмѣлни работи, щото мѣчно може човѣкъ да се ориентира по него и да подведе подъ неговитѣ норми нѣкой практически случай. И така, азъ казвамъ, че ако е работата да уформимъ въ параграфна форма извѣстни постановления, извѣстни правила, по сжщността на които ние сме съгласни, най-хубаво е да вземемъ да ги прѣведемъ точно, т. е. да повѣримъ законодателната мисия на единъ, който толкозъ добръ владѣе чуждия языкъ, на който е написанъ даденъ законъ, колкото и нашия. Такъвъ единъ начинъ на законодателствуване ще има това прѣимущество, че ако се намираме въ мѣнотии при тълкуването на нѣкой законъ, то ще имаме поне една богата литература на ози языкъ, на който първично сж писани тия закони. Това казано, обаче, не изключаваше задължението за народното прѣдставителство да се замисли, когато се касае да приеме постановления, които дълбоко засѣгатъ въ нашия юридически битъ, постановления, които въ много отношения стоѣтъ въ разрѣзъ съ усвоенитѣ, съ установенитѣ вече отъ толкова време у насъ обичаи. Ми се чини, че отъ тази точка зрѣние бихме могли да раздѣлимъ законопроектитѣ на двѣ категории: такива отъ чисто технически характеръ, гдѣто заимствуването може да бѣде безъ повече позволено. Тамъ прочее, прѣвеждайте добръ и по-нататѣкъ недѣйте се грижи. Но ако вие заимствувате работи, които очевидно стоѣтъ въ разрѣзъ съ мѣстнитѣ обичаи, тамъ по необходимостъ ще трѣбва да се върнете въ значението на тия мѣстни обичаи и да изхвърлите всичко чуждо, което не хармонира съ мѣстнитѣ обичаи, ако спазването имъ се явява необходимо. Ако искате да си послужимъ съ единъ примѣръ, ще кажж, че колкото за Закона за задълженията и договоритѣ, най-добръ е била изпълнена мисията на Народното Събрание, като се е старало то да прѣведе добръ закона; трѣбва, обаче, да прибавж, че въ него самъ-тамъ има нѣкои мѣста недобръ прѣведени. Но колкото се касае до Закона за наследството, азъ съмъ съгласенъ съ мнѣнието на г. Каравелова и съ онова на г. Панайотова, че този законъ отъ една страна улесни наистина сждилищата, но отъ друга страна се внесе голѣма пертурбация въ нашия народенъ битъ. На сжщото мнѣние азъ ще бѣдж колкото се касае и до настоящия законопроектъ. Не можж освѣнъ да похвалж старанието на г. министра да кодифицира всичката материя по гражданското право, но тази негова грижа сама по себе си нѣма да бѣде достатѣчна, разбира се, да ни застави да приемемъ онова, което ни се прѣдлага току-така. Самъ г. министрътъ въ мотивитѣ на законопроекта казва, че той го прѣдлага на Народното Събрание, за да го обсжди и да прибави онова, което мисли за полезно, за да излѣзе той по-точенъ, по-пълненъ и по-съобразенъ съ нашитѣ нужди, съ нашитѣ потребности. Прочее, ако вземемъ за изходна точка това, което ни казва г. министрътъ въ мотивитѣ си, менъ ми се чини, че далеко ние не ще можемъ да приемемъ този законопроектъ, както ни се прѣдстави. Защо? Защото въ единъ законопроектъ нарѣченъ „Законъ за имуществата, собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения, ние, които боравимъ отъ дълги години съ законитѣ на Отоманската империя, сме свикнали да виждаме, или да на-

мираме распорѣждания касателно распрѣдѣляването на имуществата на частни, обществени, послѣ значението на имуществата отъ послѣдната категория и т. н.; нѣща, които въ настоящия законопроектъ ги нѣма. Сега, какъ да си истѣлкуваме послѣдния членъ на този законопроектъ въ свѣзка съ факта, че голѣма частъ отъ специалния турски Законъ за земитѣ липсва въ настоящия законопроектъ? Може да се допусне или че се е имало прѣдъ видъ да останжтъ въ сила ония постановления отъ Закона за земитѣ, които тукъ не сж урегулирани съ тоя законопроектъ, или же се е мислило, че тоя законопроектъ трѣбва окончателно, по единъ или по другъ начинъ, да обеме цѣлата материя по имуществата. Ако е първата мисль, азъ ще кажж, че тя е нещастна мисль, защото е желателно да имаме всичко въ проектъ, а ако е втората, азъ ще кажж, че тя е недостатѣчно изказана и трѣбва, необходимо е да се попълни. Защо? Ние имаме у насъ работи, които не се срѣщатъ, поне не въ тоя размѣръ, въ Италия и Франция, отъ гдѣто е заимствуванъ законътъ; ние имаме правоотношения, на които обязательно трѣбва да наблѣгнемъ, ако не искаме съ прѣдлагаемия законопроектъ да направимъ единъ прѣривъ съ нашето минало, относително меритѣ. Въ Закона за земитѣ има цѣлъ редъ постановления относително меритѣ, а въ тоя законопроектъ ние нѣмаме нищо за тѣхъ; тамъже имаме цѣлъ редъ распорѣждания за вакуфскитѣ имоти. Азъ мислж, че ако уреждаме имуществата въ България, трѣбва да погледнемъ на въпроса всестранно, както трѣбва. Ако мислимъ да го разрѣшимъ съ настоящия законъ, т. е. да приемемъ, че собствеността на вакуфскитѣ имуществата се намира въ рѣцѣтъ на тия, които ги иматъ, мислж, че далече ще отидемъ. Сетнѣ, имаме сплетения въпросъ на примѣръ за оризищата. Въ отдѣла за сервитутитѣ въ проекта, азъ нищо, подъ което би могли да се подведжтъ тия правоотношения, създадени у насъ въ ония части отъ България, гдѣто се сѣе ориза, не намѣрвамъ, а пѣкъ вие знаете колко е важно да се разрѣши веднажъ за винаги тоя въпросъ.

Най-сетнѣ нѣма да го скриж, че и единъ принципиално важенъ въпросъ би заслужилъ тукъ да се повдигне, относително прѣминаването отъ непълната собственост къмъ пълната собственост. Г-нъ Каравеловъ зачекна тоя въпросъ и, ми се чини, че добръ направи. Има страни, гдѣто отлични умове, като че ли се старажтъ да ограничжтъ пълната собственост, като че ли се старажтъ на общността, на държавата да даджтъ по-голѣми права върху пълната собственост. Даже нѣкои отиватъ дотамъ, като прѣдлагатъ експроприирането на частната собственост въ полза на държавата и раздаването ѝ на ония, които я работжтъ. Не искамъ да кажж, че постановленията на нашия Законъ за земитѣ би могли да се сведжтъ подъ такъвъ знаменателъ, какъвто ще намѣрите въ книгата на американеца Хенри Джорджъ; но има нѣщо общо на всѣки начинъ между идеитѣ на тоя американски икономистъ — социологъ и между онова, което се е спазило въ турския Законъ за земитѣ. Та ми се чини, че и ние, които отъ толкова години насамъ сме живѣли подъ сѣнката на тоя Законъ за земитѣ, не би било злѣ да видимъ: дали дѣйствително

си струва труда да прѣминемъ безъ повече отъ непълната собственостъ къмъ пълната; отъ интереса на общото, къмъ интереса на отдѣлната личностъ, на индивидуума, — въпросъ цѣненъ отъ икономическа точка зрѣние, и отъ социална, ако искате, и който не е зачекнатъ, нито въ членоветъ на проекта, нито въ доклада.

Но има още нѣщо. У насъ, въ България, ако има правови обичаи, заимствувани отъ миналия режимъ, отъ турския режимъ и, слѣдователно, ако ние и въ това отношение не можемъ и не би трѣбвало току-така да се отдѣляме отъ Закона за земитѣ, има и обичаи, които не могатъ да се нарѣкнатъ обичаи на господствующето по-прѣди плѣме, а тѣ сж, кажете ги български, обичаи южно-славянски или обичаи общечеловѣчески; защото, споредъ писателитѣ по тая материя, това, което го има у насъ, нѣкога го е имало и въ другитѣ страни. Рѣчта ми е за сѣмейнитѣ имоти и за тѣй нарѣчената сѣмейна задруга. Азъ крайно съжالياвамъ, че въ Закона за наслѣдството тоя институтъ, е почти съвсѣмъ забравенъ. Въ Закона за настояничеството се забвѣлзва само, че ако бащата се помине опекунъ на малолѣтния отъ сѣмейната задруга се брои не неговата майка или нѣкой отъ неговитѣ ближни, а главата на задругата. Това е всичкото, което нашитѣ модерни закони сж направили за узаконението на тоя старъ у насъ обичай. Не искамъ непрѣмънно да приемете този мой възгледъ и да узаконите за напрѣдъ сжществуването на сѣмейната задруга въ цѣла България — онова, което е разрушено, трѣбва да се счита за разрушено — но фактъ е, че сѣмейната задруга сжществува въ извѣстна частъ на България, а отъ извѣстни икономисти, като Лавеле и други, тя се счита, като срѣдство за разрѣшението на оная икономическа криза, която спояда Западна Европа. Та ми се чини, когато урегулируваме въпроса за собствеността на имуществата, трѣбвало би да обърнемъ внимание и на тия сѣмейни задруги. Ония, които боравятъ прѣдъ сждилищата въ граждански спорове, трѣбва да знайтъ, колко е мѣчно да се защищаватъ интереситѣ на тия сѣмейни задруги прѣдъ нашитѣ сждилища; защото, каквито и да бждѣтъ нашитѣ обичаи, но по-горѣ отъ обичаитѣ стоѣтъ писанитѣ закони и сждията ще даде прѣдимство на закона прѣдъ обичаитѣ. Касационниятъ сждъ като че ли е направилъ една отстъпка и като че признава сжществуването на тия сѣмейни задруги, но той е призналъ това много прекерно. Ви било желателно, въ интереса на института на сѣмейната задруга, да можеше да се помѣстѣтъ повече распореджания за запазване имотитѣ на задругата и за урегулиране въобще на нейното положение. Азъ намирамъ, че тукъ би му било мѣстото да се помѣстѣтъ нѣкои членове относително тая материя.

Вие виждате отъ нѣколко думи, които казахъ, какъ азъ гледамъ на законопроекта за имуществата. Азъ съмъ на мнѣние, че дѣйствително нашето гражданско право трѣбва да се кодифицира, и нека благодаримъ на г. министра, че прѣдставя нѣщо тукъ, но заедно съ това, мислѣхъ, че тепърва настава задача за Народното Събрание да измѣни тоя законопроектъ въ много отношения, и да го допълни

по такъвъ начинъ, щото той да обърне всичката материя и да се отнася до всички ония правоотношения, които иматъ интересъ за нашия юридически битъ. И стане ли туй, тогава само ще имаме единъ законъ пълненъ, ще имаме единъ законъ, съ който да може да се влѣе яснота тамъ, гдѣто владѣе тъмнота, за да може да се избѣгнатъ спороветѣ и да знае всѣки, какво има и съ какво може да располага. Но всичко това, за да може да се постигне, трѣбва врѣме. Дали можемъ ние да го направимъ въ тая сесия, малко се съмнѣвамъ, защото въобще нашитѣ сесии сж кжси. Ако искаме да разгледаме такъвъ единъ законопроектъ, както трѣбва да бжде той разгледанъ, малко е врѣмето до края на сесията, даже да имаме постоянно засѣдания въ Народното Събрание. А пъкъ ние, покрай тоя законопроектъ, още колко други има да прѣкараме и гласуваме! Та че, при всичката добра воля да може да се прѣгледа тоя законопроектъ, азъ мислѣхъ, че това ще бжде мѣчно. И затуй, колкото на пръвъ погледъ идеята на г. Каравелова да се вижда непрактична — да се остави разглеждането на законопроекта за идущата сесия — пакъ би могла да се приеме тя въ тази форма: да се избере комисия, и нека тая комисия да се занимае съ него. Ще зависи отъ комисията да дойде да каже тукъ: готова ли е или не е готова. И, ако комисията бжде тѣй внимателна, да обърне внимание на тия въпроси, които се зачекнахъ, азъ съмъ убѣденъ, че сама ще исповѣда, че не е въ положение сега да ги разрѣши и да докладва, и въ такъвъ случай ще остане докладването на законопроекта за слѣдующата сесия. Значи, азъ не прѣдлагамъ непрѣмънно да остане той за слѣдующата сесия, но обръщамъ вниманието на онѣзи, които сж въ комисията по Министерството на Правосждието, да не бързатъ, а да иматъ прѣдъ видъ да видоизмѣнятъ прѣдставения законопроектъ, като се въодушевятъ отъ всички ония мисли, които исказахъ нѣкой г. г. оратори, и къмъ които имахъ честта да прибавѣхъ и азъ нѣкои дребни бѣлѣжки. Стане ли туй, тогазъ ми се струва, че отъ само себе си ще бждемъ турнати въ невъзможность до 15-й декемврий да направимъ отъ законопроекта законъ. Ако, обаче, сесията се продължи, или, ако една нова извъредна сесия се свика по другъ въпросъ, то нѣма съмнѣние, че разглеждането на този законопроектъ може да стане и по-рано отъ идущата редовна сесия.

Съ тия бѣлѣжки азъ свършвамъ.

Спасъ Ивановъ: Г-да прѣдставители! Слѣдъ туй, което г. г. прѣдговорившитѣ оратори казахъ, на мене малко остава да кажъ. Но все таки и азъ ще кажъ нѣщо, което вѣрвамъ ще има горѣ-долу малко значение при обсжждането на внесенія законопроектъ въ комисията. Азъ ще се придържамъ най-главно о мотивитѣ, които сж изложени въ доклада къмъ законопроекта на г. министра.

На първата страница отъ мотивировката е казано, че когато се е изработвалъ този важенъ законопроектъ, както обяснихъ г. г. прѣдговорившитѣ оратори, г. министърътъ се е придържалъ главно о нѣколко законоположения, които той изброява — най-главно италианското, слѣдъ него слѣдва германското, испанското, отчасти французското, и

най-послѣ, казва, и нашитѣ обичаи, които имаме. Но г. министърътъ не е нито дума казалъ, не е нито зачекналъ въ този законопроектъ единъ важенъ источникъ при изработването му — нашата съдебна практика, който источникъ се е ималъ на всѣкъдѣ и който и у насъ трѣбваше да се взема. Това личи отъ съдържанието на проекта. Този важенъ источникъ, който е създавалъ и прѣди, въ древнитѣ врѣмена, законитѣ, съвсѣмъ у насъ е сега игнориранъ. Никъдѣ не е отбѣлзано, че г. министърътъ е взелъ прѣдъ видъ тази наша съдебна практика. Каквато и да е тя, макаръ и млада, отъ 22 години, можеше поне послѣдната частъ отъ тази съдебна практика на нашитѣ юристи — практиката на нашия Върховенъ Касационенъ Сждъ — да се вземе прѣдъ видъ, и на основание на нея, да се издаде нѣщо що-годѣ полезно, съобразно и съгласяюще се съ нашитѣ обичаи и прави. Защото нашитѣ прави не сж кодифицирани, нѣма нѣщо събрано по нашитѣ обичаи и прави, за да може да знаемъ какви сж тѣ изобщо; тѣ трѣбва да бждѣтъ общи, постоянни и неизмѣнни, а това се констатира чрѣзъ коренно изучаване. Наистина, има нѣщо събрано по нашитѣ обичаи и прави, но то още не е кодифицирано. Има горѣ-долѣ единъ два такива малки трудове на г. г. Бобчевъ и Оджаковъ, но не знамъ дали сж вземени прѣдъ видъ, когато е съставляванъ този законопроектъ, поне това не личи отъ съдържанието му; въ всѣки случай не се говори за него въ мотивитѣ и вѣрвамъ, че не е вземени прѣдъ видъ. А пъкъ така да се говори, че нашитѣ прави и обичаи сж кодифицирани само отъ мнѣнието на тия длъжностни лица, на които е испращанъ този законопроектъ да си дадѣтъ мнѣнието, ми се струва, че тѣ не могатъ да направятъ това, защото и азъ съмъ служилъ по правосъдието. При тази прѣтрупаностъ на работа, нашитѣ сждии гледатъ да минаватъ часоветѣ и да съглашаватъ своитѣ рѣшения съ законитѣ; но да търсѣтъ законитѣ и да ги съгласяватъ съ разнитѣ обичаи, много малко врѣме имъ остава и малко се занимаватъ съ това. Още по-малко ще се занимаватъ съ единъ законопроектъ, като този, който имъ се испраща отъ г. министра. Та казвамъ, че при тази прѣтрупаностъ на работа, тѣ едно казѣнно само мнѣние ще дадѣтъ по такъвъ единъ законопроектъ. Г. министърътъ казва въ мотивитѣ си, че е взелъ свѣдѣния отъ такива лица и ги ималъ прѣдъ видъ, при съставянето на настоящия кодексъ. Ние, обаче, знаемъ, че г. министърътъ е Министъръ на Правосъдието отъ 18-й януарий т. г., и оттогава досега, особено до юний мѣсецъ, докогато е билъ оконченъ законопроектътъ, минали сж се 3—4 мѣсеца; въ такова едно кжсо врѣме да испрати единъ законопроектъ, като той, на длъжностнитѣ лица и тѣ да си дадѣтъ своето мнѣние, абсолютно е невъзможно. И ако е дадено нѣкое мнѣние, то е дадено, безъ всѣко съмнѣние, повърхностно, само за да си изпълнятъ длъжностнитѣ лица обязаността. По такъвъ единъ важенъ законопроектъ, който както казахъ г. г. Даневъ и Каравеловъ, може да измѣни съвършено нашия общественъ и сѣмѣненъ битъ, трѣбваше да има по-дълги размисления и по-сериозна критика. Даже, не само повече врѣме, но, по моему, трѣбваше да се назначи комисия отъ вѣщи лица

и чрѣзъ конкурсъ и една премия на най-добритѣ съставители или критици да се изработи законопроектътъ, за да може да се заинтересуватъ хората и да дадѣтъ едно що-годѣ по-самостоятелно мнѣние. Но затова трѣбва да имъ се даде повече врѣме, за да изучѣтъ този законопроектъ. Повтарямъ, че при казѣното изучаване, и казѣнно мнѣние ще дадѣтъ. Ето защо, казвамъ, тия мнѣния, които сж дадени на г. министра, сж официални. Отъ тѣхъ абсолютно, по моему, не може да се състави едно понятие, отъ което да може да се изработи единъ такъвъ важенъ законъ.

Азъ мислѣхъ, че въ интереса на самия г. министъръ Пешева, да не кажѣтъ въ послѣдствие, че и той е внесълъ тоя законопроектъ съ нѣкакви цѣли — както се говори за г. министра Тончева, че той е прокаралъ Закона за наслѣдството само за да си издаде и прокара своитѣ коментарии по тоя законъ — въ неговъ интересъ, казвамъ, е всестранно и по най-сериозенъ образъ да се изучи тоя законопроектъ и да се внесе съ една надлежача критика, за да не станѣтъ по-послѣ такива разсѣждения и осѣждания, и, отъ друга страна, да не станѣтъ такива пертурбации въ нашия общественъ животъ, които съ закони и закончета ще трѣбва отсетнѣ да се измѣняватъ всѣка година и въ всѣка сесия. За да не постигне и този законопроектъ участъта на Закона за наслѣдството — а азъ ще кажъ и на Търговския законъ, който съдържа много нѣща, които не трѣбваше да се внасятъ и отъ които още дълги години ще се примѣняватъ нѣкои само членове, а други ще стоѣтъ мъртва буква, защото сж непримѣними — та казвамъ, най-добрѣ е да се отложи разглеждането на настоящия законопроектъ поне на една година, и съ това да се даде възможностъ на всички наши юристи, които не липсватъ у насъ и отъ които има достатъчно свѣдуци, да си дадѣтъ мнѣнието, да го обсъдѣтъ по единъ най-сериозенъ начинъ. Ето защо, прѣдлагамъ, ако се приеме, разбира се, да се учреди една премия, за да се заинтересуватъ тия г-да, които работѣтъ, защото, знаете, че хората трѣбва да бждѣтъ малко-много заинтересувани и обезпечени, понеже малко сж ония, които жертвуватъ врѣме за науката. Затова, азъ, като се присѣдинявамъ къмъ мнѣнието на г. г. Данева и Каравелова, ще моля, като се внесе този законопроектъ на комисията, да ѣ се рекомандува главно да има прѣдъ видъ, освѣнъ тия закони, които сж изрично указани въ самия законопроектъ, и нашата съдебна практика, съвмѣстно съ правитѣ и обичаитѣ ни.

Не е неизвѣстно на г. Пешева, че главнитѣ источники въ старо врѣме за изработване старитѣ закони е именно практиката на юриститѣ; на основание на нея сж създавани законитѣ, а пъкъ ние сега съвършено я игнорираме. Азъ мислѣхъ, че тѣ, юриститѣ, най-много могатъ да изразѣтъ нашитѣ нужди и обичаи, защото тѣ иматъ непосредствено стълкновение съ сждбитѣ на оѣзи хора, на които се приспособяватъ законитѣ. Лесно е да се прѣведе единъ законъ, но много мжчно е да се приложи; защото този, който съставлява закона, много пжти бива канцеларски човѣкъ, който нѣма понятие отъ народа и неговитѣ нужди. Човѣкъ, който е чуждъ на правитѣ и обичаитѣ народни, който прѣ-

вежда — както справедливо забѣлѣжи г. Панайотовъ — закони никакъ неродствени намъ нито по традиции, нито по обичаи, нито по вѣра, неговитѣ закони, ми се струва, въ много отношения ще иматъ разлика въ примѣненіето по отношение къмъ тия, къмъ които се примѣняватъ. Ето защо, азъ скърбѣя, гдѣто г. министърътъ не си е направилъ трудъ да заимствува нѣкои статии отъ рускитѣ закони. Ние имаме много свѣжъ примѣръ, който краснорѣчиво говори и въ практиката: Наказателниятъ законъ, който се състави, може да се каже, изключително на основание на инороднитѣ закони, нищо не струва въ онази си частъ и материя, гдѣто дохожда въ стѣлкновение съ Уложението за наказанията, които се прѣведохъ у насъ отъ руския законъ. Ако бѣше запазенъ оня законъ, който бѣше специално за мировитѣ сѣдии, щѣше да бѣде много по-умно. Той се прилагаше отъ мировитѣ сѣдии по-добрѣ, защото го разбирахъ. Сега единъ мирови сѣдия прѣобрѣща цѣлия Наказателенъ законъ и едва намира подходящъ членъ — общата частъ съвсѣмъ не обрѣща. Ето защо, има едно силно течение между адвокатитѣ и народа да се възстанови старииятъ законъ — Устава за наказанията, които се налагатъ отъ мировитѣ сѣдии; защото той по-отговаря на нашитѣ прави и обичаи. Азъ повтарямъ да кажа, че скърбѣя, за гдѣто г. министърътъ не си е направилъ трудъ да вземе въ съображение тукъ законоположенията на родствения намъ руски народъ и да заеме отъ тѣхъ това, което руситѣ примѣняватъ. Дѣйствително, въ много мѣста се примѣняватъ нѣкои обичаи, особено въ търговскитѣ правила; но има много други положения, които много лесно могатъ да се приспособятъ къмъ насъ и къмъ нашия народъ и да способуватъ за правилното прилагане на законитѣ. Та азъ казвамъ, че трѣбва да се рекомандува на комисията да вземе въ съображение и критиката по тоя законъ, да го видоизмѣни; да вземе прѣдъ видъ всичкитѣ тѣзи данни, които г. г. ораторитѣ, било отъ лична практика, или отъ знание рекомандуватъ и, като направи една критика съ нашитѣ прави, да ни даде едно нѣщо такова, което да не дойдемъ утрѣ други да го измѣняваме. Самитѣ сѣдии, както и адвокатитѣ да могатъ съ улеснение да го приспособяватъ, да не бѣде законъ, който се внася въ Събранието само за да стои въ архивата и да се запише, че еди-кой си министъръ е внесълъ еди-какъвъ законъ.

Ето защо, азъ, като се присѣдинявамъ — още единъ пѣтъ казвамъ — къмъ прѣдговорившитѣ оратори, ще моля поне комисията, ако не Събранието, да продължи внасянето за разглеждане тукъ на този законъ до идущата сесия, за да се даде възможностъ на всички специалисти да дадѣтъ своето мнѣние по него.

Иванъ Вѣлиновъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ нѣма да говорѣя твърдѣ много, понеже въпросътъ за приеманіето на внесенія законопроектъ по принципъ се е вече доста исчерпалъ, та не смѣтамъ за нужно да се качвамъ на трибуната. Азъ имамъ да допълня казаното съ нѣколко бѣлѣжки, относящи се до внесения законопроектъ изобщо, понеже сега отива обсъждането му по принципъ. А тия бѣлѣжки се свеждатъ къмъ слѣдующето: законопроектътъ,

тъй както се прочете и както е внесенъ отъ уважаемия г. Министъръ на Правосѣдието, може, както всѣки законопроектъ, да прѣслѣдва главно двѣ цѣли: или тѣсно кодификационна, т. е. свеждане въ едно на всички съществуващи законоположения по известна материя; или пъкъ широка законодателна цѣль, която има прѣдъ видъ да опрѣдѣли, да урегулира по известенъ начинъ правоотношенията на хората по поводъ на имуществата, на собствеността и нейнитѣ видоизмѣненія. Ако г. Министърътъ на Правосѣдието е гонилъ първата цѣль, една цѣль тѣсно кодификационна, тя, очевидно, съ този законопроектъ не е постигната; защото законопроектътъ далечъ отъ да обнема всичката материя на въпроса за имуществата, собствеността и нейнитѣ видоизмѣненія; въ сжщностъ прибавя още едно законче къмъ многото български закони и закончета и прави и за сѣдии, и за адвокати, и за всички, боравящи съ законитѣ въобще, едно излишно затруднение. Нѣма да споменувамъ, какви именно отрасли отъ вещното право не обема настоящиятъ законопроектъ, защото г. г. прѣждеговорившитѣ колеги ги обяснихъ. Въ всѣки случай, съ този законъ въ рѣка, ние, боравящитѣ съ законитѣ въ страната, не ще можемъ изключително да си служимъ; ще ни трѣбва и мед-желето и другитѣ турски закони; ще ни трѣбва специалниятъ Законъ за меритѣ, за земитѣ и т. н. Съ една рѣчь, както казахъ, съ тоя законопроектъ ще прибавимъ още едно законче къмъ масата ония закони, които у насъ съществуватъ, които често пакти противорѣчатъ едни на други и съ които не само гражданитѣ, но и самитѣ ние, боравящитѣ съ законитѣ, не можемъ да се справимъ.

Ако ли же, казвамъ, законътъ гони широка законодателна цѣль, то и тая цѣль не се постига; защото не само този законъ, който урежда най-важниятъ клонъ отъ правото въобще, но и всѣки законопроектъ изисква малко по-подробно и по-широко изучаване. Въ Германия Гражданското уложение е работено въ течение на 17 години; въ Русия Гражданското уложение се работи вече 10 години. (Константинъ Панайотовъ: 15 години) Или даже 15 години. Въ Черна-Гора, Черногорското правителство си работи уложението 12 години и, най-послѣ, прѣди да го внесе за одобреніе и прилагане, повика известния професоръ по гражданското право въ Петербургския университетъ г. Богичевичъ и слѣдъ като изслуша и взе неговото мнѣние, и слѣдъ като самъ Богичевичъ поиска и изслуша мнѣніята на всички видни цивилисти въ свѣта, тогава уложението се въведе въ дѣйствие. Сега, ако това го правятъ държави като Германия и Русия, гдѣто юристи има повече, отколкото у насъ, и гдѣто юриститѣ сигурно разбиратъ правото по-добрѣ отъ насъ, естествено е, че и ние имаме нужда, не само да посвѣтимъ всичкитѣ наши сили върху изучаването на този въпросъ, ами даже имаме нужда, да се посвѣтваме съ тогова и оногова. Ако би ни се възразило, че Русия и Германия, като голѣми държави, иматъ възможностъ да правятъ единъ луксъ въ своето законодателство, да назначаватъ комисии, които да съществуватъ по 10—12 и 15 години, да плащатъ на комисари, и на професори, и на съвѣтници, то азъ ще отговорѣя, че и Черна-Гора, която не

е от ония голѣми и богати държави, и тя го направи. Право забѣлѣжи единъ прѣдговоривши колега, че съ единъ законъ за имуществата и собствеността може: или дѣйствително да се урегулиратъ правнитѣ отношения на хората за имуществата и по поводъ на имуществата, или пъкъ да се внесе такава пертурбация въ икономическия и юридически битъ на единъ народъ, щото законътъ да постигне тъкмо противната цѣль отъ оная, която почитаемииятъ Министъръ на Правосъдието гони. Ето защо, азъ мисля, че понеже законътъ, споредъ изложението на мотивитѣ и споредъ разбирането му отъ прѣдговорившиятъ оратори, гони послѣдната цѣль, именно иска да нормира у насъ, посредствомъ единъ законодателенъ актъ, правнитѣ отношения на хората къмъ имуществата, къмъ собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения, то необходимо е къмъ участието въ изработването на тоя законъ да се привлѣкжтъ всичкитѣ сили, които могатъ да бжджтъ полезни. И естествено е, че за това нашитѣ сили, макаръ въ тази Камара да има 60 души адвокати, сж недостатъчни. Необходимо е, къмъ участие въ изработването на тоя законъ, да се привлѣкжтъ всички сили, които боравжтъ съ законитѣ, а за тази цѣль е необходимо не само отлагането на законопроекта и разглеждането му въ друга една сесия, но трѣбва да се направи още и слѣдующето: да се публикува тоя законопроектъ — ако може да бжде малко видоизмѣненъ — въ „Държавенъ Вѣстникъ“ и така да се даде възможностъ на всички български граждани, които интересуватъ тая материя, на всички български печатъ и специално на юридическия, да се искажжтъ, и всичкитѣ исказани по тоя поводъ мнѣния, убѣждения, свѣсти, положения и т. н. да се събержтъ въ едно, като даже специално се издаджтъ напечатани, и слѣдъ като всичкитѣ тоя суровъ материалъ, суровъ трудъ, тѣй да се каже, бжде събранъ на едно мѣсто, основани на него да можемъ ние да изработимъ единъ законопроектъ за вещното право. Това може да стане, ако се приеме прѣдложението на г. Каравелова, видоизмѣнено отъ г. Данева, така: ония членове отъ парламентарната комисиия по Министерството на Правосъдието, които живѣжтъ въ София, нѣколко отъ членоветѣ на Върховния Касационенъ Сждъ, нѣколко души отъ членоветѣ на сждилищата, които се намиратъ въ София, нѣколко души отъ чиновницитѣ въ Министерството на Правосъдието, които занимаватъ административни длѣжности и пр., по распореджането на г. Министра на Правосъдието, да съставжтъ една особна кодификационна комисиия ad hoc, която да се занимае специално съ това, което азъ изложихъ, т. е. съ събиране на материали, на мнѣния и убѣждения по въпроса за вещното право, съ изработване на единъ законопроектъ, който да бжде основанъ върху извлѣчената есенция отъ всичкитѣ тия мнѣния и убѣждения, и чакъ слѣдъ това да бжде сезирано народното прѣдставителство и да се иска отъ него одобренieto на законопроекта. Ще кажете, че за да стане това, ще трѣбва да мине много време. Нѣма нищо. По-добрѣ нека се минжтъ 1, 2 или 3 години и да се изработи добъръ законъ, отколкото прибързано да приемемъ тоя законъ, както сме

приели и други, и по тоя начинъ да внесемъ и въ тоя клонъ на нашитѣ юридически отношения, въ вещното право, сжщата оная пертурбация, която сме внесли въ законитѣ по другитѣ клонове на нашето гражданско право. Г-нъ Министърътъ на Правосъдието, ако бжде опълномощенъ отъ Народното Собрание да извърши това, което азъ говоржъ, и ако Народното Собрание състояще се отъ толкова видни юридически сили се присѣдини къмъ това мое мнѣние, мисля, че цѣльта, която гони законопроектътъ, най-добрѣ ще се постигне и че г. Пешевъ, сегашниятъ Министъръ на Правосъдието, ще принесе най-голѣмата услуга на българското правосъдие.

Славчо Вабаджановъ: Отказвамъ се.

Атанасъ П. Краевъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Слѣдъ това, което казахъ г. г. прѣдговорившиятъ народни прѣдставители, менѣ твърдѣ малко остава да кажъ по законопроекта, внесенъ отъ г. Министра на Правосъдието.

Всички съзнаваме — и безспорно е — че тоя законопроектъ се занимава съ най-важната материя отъ областта на гражданското право и че прѣди ние, като български законодатели, да кажемъ своята дума по тоя въпросъ, е необходимо да направимъ обстоятелствено изучаване, да вникнемъ въ нашия икономически и социаленъ битъ, и като се възползуваме отъ вѣковния опитъ на другитѣ по-напрѣднали отъ насъ въ културно отношение народи, и като заимствуваме най-мѣдритѣ, най-подходящитѣ и съотвѣтствующи на нашата страна постановления отъ тѣхното положително законодателство, да съставимъ нашитѣ закони.

За да може да се направи нѣщо, трѣбва да се почне; изисква се рѣшителност. (Прѣдсѣдателъ: Молж публиката да пази тишина!) Никога не е късно да се започне едно добро дѣло; но винаги е рано за да се направи едно свършено дѣло. Като имаме прѣдъ видъ това, нека се заловимъ за работа, безъ да се плашимъ отъ възможната необходимостъ, щото още въ първата бждща сесия на Камарата, слѣдъ като вотираме тоя или нему подобенъ законъ, да бждемъ принудени да се повърнемъ и да го допълнимъ или измѣнимъ. Прѣди всичко, ние, като хора, сме погрѣшници; а като млада държава, не можемъ да имаме претенцията да бждемъ свършени като законодатели.

Азъ мисля, г-да, че е погрѣшно мнѣнието на нѣком отъ нашитѣ другари, състояще въ това, че когато законодателствуваме, трѣбва повече да се придържаме о туй, което сме наслѣдили отъ турското управление, нежели отъ онова, което е творение на цивилизована Европа. Консервативниятъ духъ има своето значение, но не винаги, и особено въ законодателството, азъ мисля, че трѣбва да се отбѣгва. Отивамъ даже по-нататѣкъ и казвамъ, че винаги съмъ готовъ да поддържжъ всеко правителство, всеки министъръ, който би се явилъ готовъ да направи една рѣшителна стѣпка на прѣдъ, като отритне прѣдразсжджцитѣ и като остави обичаитѣ, които сж отъ естество да спжватъ на прѣдъка, развитието на страната.

Още по-малко трѣбва да има значение егоизмътъ въ смисълъ, както го прѣдстави г. Панайотовъ: да прѣд-

почитаме, щото нашето законодателство да бжде заимствувано повече отъ руското, или отъ сръбското, или отъ черногорското, защото сме били славяни, нежели отъ законодателствата на Франция, Италия, Германия или друга нѣкоя западноевропейска държава. Азъ съмъ се занимавалъ и съ руското законодателство, но нека ми позволи г. Панайотовъ да му кажж, че по нѣкои въпроси отъ областта на гражданското право не съмъ можалъ, въ много случаи, да наметнѣмъ онѣзи упътвания, онѣзи разяснения, онѣзи освѣтления, каквито могатъ да се наметнѣтъ въ френското законодателство, въ френската доктрина и юриспруденция.

Константинъ Панайотовъ: Най-хубавитѣ закони у насъ сж заимствувани отъ руското право!

Министръ Д-ръ Василъ Радославовъ: Само процесуалнитѣ!

Атанасъ П. Краевъ: Кои сж, г-нъ Панайотовъ, освѣнтъ Врѣмнитѣ съдебни правила и Законътъ за нотариуситѣ?

Константинъ Панайотовъ: Гражданското сждопроизводство!

Атанасъ П. Краевъ: Мислите ли, че и то не е заето отъ френското, като изключимъ „дознанието чрѣзъ околни людѣ“, което е собствено дѣло на руситѣ?

Константинъ Панайотовъ: То е заимствувано отъ Аненкова!

Атанасъ П. Краевъ: Вземѣте Аненкова, и ще видите, че като коментиръ на руското гражданско сждопроизводство, той се води прѣимуществено по Boitard'a — *leçons de procédure civile*. И азъ мислж, че кодификационната комисиия, която засѣдава отъ години въ Петербургъ, нѣма да довърши своето дѣло, прѣди да види довършено дѣлото на кодификационната комисиия въ Германия.

Прочее, не трѣбва да ни адресирвате непрѣмѣнно и прѣимуществено къмъ руското законодателство. Нашето почитание къмъ рускитѣ юристи; съ удоволствие да се възползуваме отъ всичко, което е добро у тѣхъ; но само заради това, защото сж наши братя по раса, че сж славяни като насъ, не трѣбва да прѣдпочитаме тѣхното.

Каза се — и много на мѣсто — отъ страна на г. г. Каравелова, Д-ръ Данева, Панайотова, сжщо и отъ г. Спаса Ивановъ, че съ Закона за наслѣдството направихъ се извѣстни пертурбации въ нашия народенъ битъ. Добрѣ, г-да, азъ съмъ съгласенъ съ васъ въ нѣкои отношения; но, вѣрвамъ, ще се съгласите и вие, че нашиятъ Законъ за наслѣдството е едно малко-много усъвършенствувано дѣло. И ако има недостатѣци въ тоя законъ, тѣ, по моето мнѣние, се свеждатъ само въ слѣдующитѣ три точки: първо, въ равностойността между сънаслѣдницитѣ отъ двата пола, — безъ да се държи смѣтка за обстоятелството, че наслѣдницитѣ отъ мъжкия полъ, слѣдъ задомяването на сънаслѣдницитѣ имъ отъ женския полъ, сж останали въ сѣмейната задруга и продължавали сж работата на наслѣдодателя, та до откриването на наслѣдството сж увеличили десетократно онова, което е съставлявало патримониумътъ и което сънаслѣдницитѣ бихъ получили при една дѣлба въ врѣмето на задомяването на наслѣдницитѣ отъ женския полъ. — Второ, — допустимостта да се раздѣля наслѣдството всекога, щомъ като нѣкой отъ

сънаслѣдницитѣ поиска, — безъ да се чака достигането на пълнолѣтие отъ страна на малолѣтнитѣ сънаслѣдници. — На трето мѣсто азъ поставямъ крайно сложнитѣ и стѣснителни формалности за дѣйствителността на завѣщателнитѣ распорѣждания, както и распорѣдитѣ за даренията. Ето, само въ тия три точки Законътъ за наслѣдството (Константинъ Панайотовъ: Тѣ сж най-главнитѣ!) дойде въ конфликтъ съ нашитѣ обичаи и причини пертурбации въ нашия социаленъ битъ. Но това още не е достатѣчно, за да съкруши цѣлия законъ. Азъ мислж, че и г. Министрътъ на Правосждието ще се съгласи съ насъ, какво че въ това отношение — което не е най-простата материя въ Закона за наслѣдството — нашиятъ народъ настоятелно и съ право изисква да станжтъ извѣстни измѣнения и улучшения отъ естество да се запазжтъ неговитѣ традиции и да се обезпечи правдата въ по-голѣмъ размѣръ, отколкото тя е гарантирана при сегашнитѣ постановления на закона. И ако — самъ г. Министрътъ на Правосждието, нѣмайки врѣме — нѣкой отъ нашитѣ колеги вземе инициативата да внесе въ тая още сесия едно прѣдложение за уреждането на тия въпроси, по начинъ, който да отговаря на нашия народенъ битъ, обичамъ да вѣрвамъ, че г. Министрътъ на Правосждието нѣма да бжде противенъ. Надѣвамъ се, прочее, че всички г. г. народни прѣдставители ще бжджтъ съгласни да се повърнемъ на Закона за наслѣдството, за да го прѣработимъ и усъвършенствуваме на отечествена почва.

Относително новия законопроектъ за имуществата, собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения, азъ имамъ да кажж, че не можемъ да го не приемемъ по принципъ и испратимъ въ комисиията; поддържамъ, обаче, забѣлжжката на г. Д-ръ Данева, че липсватъ нѣкои постановления, които би трѣбвало да се помѣстжтъ въ закона. И азъ бихъ си позволилъ, г-да, да се спрж малко повече на въпроса за вакуфитѣ. Този въпросъ е отъ голѣма важностъ.

Относително вакжфитѣ, доколкото ми е извѣстно, има извѣстни постановления въ Закона за земитѣ и въ нѣкои послѣдующи издадени устави, правилници и наставления отъ турското правителство. Слѣдъ послѣдната руско-турска война, Санъ-Стефанскиятъ договоръ прѣдвиждаше учредяването на една смѣсена българо-турска комисиия, която, въ течение на двѣ години, да уреди въпроса по вакжфскитѣ имоти. Тамъ бѣше постановено, че ако до този срокъ такава комисиия не се състои или въ сжщия срокъ не свърши работата си, всичкитѣ вакжфски имоти, както и принадлежащитѣ на Високата-Порта, ще се продажжтъ и отъ придобитата стойностъ ще се помага на пострадалитѣ отъ войната. Въ Берлинския договоръ, като се възпроизведе сжщиятъ членъ отъ Санъ-Стефанския договоръ, изостави се послѣдното распорѣждане, не се прѣвидѣ никаква санкция, т. е. не се постанови какво ще стане съ тия имоти, въ случай че въ двѣ-годишния срокъ не се състави такава смѣсена комисиия, или, ако се конституира, въ този срокъ не свърши работата си. И понеже Берлинскиятъ конгресъ остави въпроса откритъ, азъ мислж, че той трѣбваше да бжде разрѣшенъ, ако не — трѣбва да го считаме за разрѣшенъ споредъ постановленията на международното право

и споредъ ония на нашата Конституция. А пъкъ тия постановления сж извѣстни; тѣ сж кжси и ясни: всичко, което се намира въ територията на една новосъздадена държава, принадлежи на тая държава; никоя друга външна сила не може да се мѣси въ распоредбитѣ на тая държава, относително имуществата и лицата, които се намиратъ въ нейната територия. Наистина, имахме вакѣфски комисии, има вакѣфски комисаръ; но отъ освобождението и досега, доколкото знаѣх, нищо не е извършено въ смисълъ да се счита правителството ни длъжно да изключи вакѣфскитѣ имоти отъ ония, които подпадатъ подъ режима на нашето законодателство и, слѣдователно, подлежатъ подъ пълнѣйшето распореджане на българското правителство. Вакѣфитѣ сж посвещения за благотворителни и богоугодни цѣли; тѣхното експлоатиране по традиция прѣимуществено се намира въ рѣцѣтъ на лица отъ мюсюлманската народност — мютевелии по завѣщание или по назначение отъ мюфтията. Въ отсъствие на единъ рационаленъ законъ, нашитѣ власти не се рѣшаватъ да потърсѣтъ смѣтка отъ мютевелиитѣ или мюфтиитѣ, нито да отстранѣтъ злоупотрѣбленията. Вслѣдствие на това, състоянието на вакѣфитѣ е едно отъ най-окаянитѣ. И докато общинитѣ и окрѣжитѣ се грижатъ за заведенията и посвещенията, чешми, мостове и пр., за поддръжката на които сж били завѣщани цѣнни имоти и приходи, държателитѣ на много вакѣфи, частни лица, сж распродали вакѣфскитѣ имоти, прибрали сж или прибиратъ паритѣ и сж се изселили или гласѣтъ изселването си изъ прѣдѣлитѣ на Княжеството. Азъ мислѣх, че добръ ще бѣде, щото въпросътъ за вакуфитѣ, като се изучи всестранно, да бѣде регулиранъ, да бѣде уреденъ съ настоящия законъ. Както въ другитѣ страни, г-да, па и въ проекта, който ни е внесенъ отъ правителството, е прието началото, щото това, което се намира подъ повърхността, да принадлежи на оновова, който е собственикъ на повърхността. У насъ, въ България, не виждамъ да бѣде за добро запазването на сжщото начало. Напротивъ, споредъ мене, ще бѣде по-справедливо, по-рационално и по-полезно за общността, за държавата едно отклонение отъ това начало, въ смисълъ, щото земното богатство, всичко това, което се намира подъ повърхността, което не е дѣло на човѣка, което не е създадено отъ притежателя на почвата на земята, да принадлежи на държавата, да бѣде собственост на общността. И, като горещъ партизанинъ на това начало, азъ бихъ желалъ, щото чл. 32-й отъ законопроекта да се не узаконява; напротивъ, вмѣсто сегашната редакция, да бѣде поставенъ новъ единъ членъ, който да обявява за собственост на държавата всичкитѣ богатства, които се намиратъ подъ повърхността. Наистина, може да ми се каже, че чл. 24-й, който гласи: „Минитѣ, кариеритѣ и солницитѣ се уреждатъ съ особени закони“, запазва, до извѣстна степенъ, началото, което азъ поддръжамъ; доколкото, обаче, знаѣх и тия закони не сж свършено въ този духъ. Ето защо, би било желателно, когато този законъ, едновременно и този принципъ, бѣде обсъжданъ отъ надлежната комисия, сжщевременно да се обсъждатъ и постановленията на законитѣ, за които се говори въ чл. 24-й, за да се хармонизиратъ.

Менѣ ме е страхъ, г-да, че чл. 33-й, — който дава право на всѣки собственикъ да принуди своя съседъ за да се установѣтъ на общи разности граници между съседнитѣ имъ едно до друго недвижими имущества, — може да даде мѣсто на много излишни, нежелателни и съ печални послѣдствия процеси. И бихъ желалъ, понеже чл. 34-й дава право на всѣки стопанинъ да загради своята земя, безъ да врѣди на другото, или безъ да наруши сервитутнитѣ права, които принадлежатъ на трети лица, чл. 33-й съвсѣмъ да се прѣмахне, като се прилага началото, което е освѣтено въ послѣдующитѣ членове.

Съ тия бѣлѣжки, г-да, азъ мислѣх, че можъ да слѣзжъ отъ трибуната. Има да кажж само, че поради кжсото врѣме, което имахъ на расположеение да разгледамъ законопроекта, азъ неможахъ да направѣхъ бѣлѣжки, освѣнъ до 35-й членъ. До тамъ азъ намѣрихъ нѣкои недостатѣци, които не считамъ за умѣстно сега да указвамъ; задържамъ си правото, или въ комисията, или при второто четене на законопроекта въ Събранието, да ги указж.

Ще свършж, като кажж своето мнѣние по въпроса, повдигнатъ отъ г. Бѣлинова. До колкото знаѣх, г-да, Законъ за имущества, собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения се внася вече за трети пѣтъ въ Народното Събрание. Първиятъ законопроектъ, мислѣх, бѣше внесенъ въ VII-то Обикновено Народно Събрание, вториятъ въ VIII-то и третиятъ сега, въ X-то Обикновено Народно Събрание. Оттогава до сега, въ нашата юридическа литература има нѣколко статии, които сж зачеквали нѣкои въпроси, които влизатъ въ постановленията на този законопроектъ; оттогава до сега е ималъ възможностъ почти всѣки, който се е живо интересувалъ съ въпроса, да напише една монография, единъ трудъ, една критика — ако не единъ новъ проектъ — на тия, които бѣхж прѣдставлявани. Освѣнъ туй, хората у насъ сж толкозъ много заняти, толкозъ много записани съ ежедневнитѣ си работи, които имъ доставятъ насжщия хлѣбъ, щото, безъ да ги свикате въ една специална комисия и безъ да имъ дадете едно богато възнаграждение, мжчно бихж се завзели за една работа, каквато би очаквалъ г. Бѣлиновъ. Достатъчно е, мислѣх, ако сждебната комисия, съ съдѣйствието на всички просвѣтени народни прѣдставители, изучи зрѣло този законопроектъ и го внесе съ единъ мотивиранъ докладъ въ Събранието. Достатъчно ще бѣде слѣдъ туй, ако при разглеждането му на второ четене си поставимъ като правило, да нѣма прѣкрятяване на дебатитѣ; да се даде всѣкому най-широка възможностъ по всѣкой членъ да искаже своето мнѣние; да се пазимъ щото второто четене да се не свърши въ едно заседание; слѣдователно, да не мине законътъ „прѣзъ купъ за грошъ“; нека да го гласуваме по-бавно, колкото е възможно по-кжсно, но за то по-обмислено. Мислѣх, че ще има достатъчна гаранция, за да можѣтъ всички г. г. прѣдставители да се занимажтъ и произнесжтъ по всѣки въпросъ отдѣлно, ако се съгласимъ, щото на заседание да не прѣминаваме повече отъ 30 члена. И понеже цѣлиятъ законопроектъ има 300 члена, да му посветимъ 10 заседания. Но тѣй като е възможно, щото нѣкои отъ нашитѣ другари да не

могът да вземът думата, или да не могат да се вредят да искажат мнението си, а може да се случи да сж болни и или въспрѣпятствува да дойдѣтъ въ засѣданието, когато ще се разглежда законопроектътъ, за да дадѣтъ мнението си или да прѣдставѣтъ публично своитѣ възражения, азъ мислѣхъ, че нищо не прѣчи на Събранието, ако дадемъ този законопроектъ на всичкитѣ комисии да го обсъждѣтъ; ако, съ други думи казано, този законъ бѣде обсъденъ по начинъ, какъвто се прѣдлагаше въ началото при избирането на комисии, именно: цѣлото Събрание да се раздѣли на секции и всѣка секция да се занимае съ законопроекта; докладчицитѣ на всѣка отдѣлна секция да съставляватъ по право централната секция, която, като прѣгледа и наново обсъди бѣлѣжкитѣ на всѣка една секция отдѣлно, да изработи общъ мотивиранъ докладъ, по който да стане второто четене или гласуването на закона членъ по членъ.

Заклучавамъ, че е добръ да приемемъ законопроекта по принципъ, и като мине въ комисията или въ секциитѣ, да го изучимъ колкото е възможно по обстоятелствено и по-добросъвѣстно; толкозъ повече, че това не е политически или партизански законъ: той еднакво интересува всинца ни и, слѣдователно, трѣбва да излезе отъ Събранието обработенъ и подобренъ съ съдѣйствието на всички ни, безъ да го оставяме за до година или за до трета. И пожелавамъ, безъ, обаче, да прѣдлагамъ гласуване спѣшностъ — защото тогава докладитѣ не се печатѣтъ — щото този законъ да бѣде гласуванъ на второ и трето четене въ течението на настоящата сесия.

Никола Хр. Габровски: Г-да прѣдставители! Азъ ще ви моля да имате търпѣние да изслушате и друго едно мнѣние, което ще искажъ. (Вълко Нейчовъ: Азъ не съмъ ли записанъ, г. прѣдсѣдателю! — Прѣдсѣдателъ: Записани сте, г-нъ Нейчовъ! — Вълко Нейчовъ: Азъ мислѣхъ, че съмъ прѣди г. Габровски!) Като се съгласявамъ прѣди всичко съ всичкитѣ г. г. народни прѣдставители, които се искажажъ, че законътъ е отъ капитална важностъ, и че съ него се внасятъ цѣлъ редъ прѣобразования, подготвяла се цѣлъ прѣвратъ въ нашия икономически битъ, не могъ да не искажъ своето съжаление, за гдѣто на бърза рѣка сме принудени да го приемемъ на първо четене безъ прѣдварителни изучвания. Всички трѣбва да се съгласимъ, че такъвъ единъ законъ заслужава много по-обширни дебати, много по-сериозни разисквания отъ тия, които ставатъ тукъ, и то твърдѣ повърхностно. И азъ съмъ единъ отъ тия, който добръ не съмъ изучилъ този законъ, защото завчера ни се даде — въ послѣдното засѣдание — и не съмъ ималъ възможностъ даже повърхностно да го прѣгледамъ, а камо ли да вникнѣ въ него. Това врѣме не е достатъчно. Трѣбваше да имаме възможностъ да го изучимъ, да се възползуваме отъ всичкия материалъ, който Министерството на Правосъдието е имало на рѣка, когато е съставлявало този законъ. Ние трѣбваше да имаме всичкитѣ данни, всичкитѣ елементи, които му сж послужили при съставянето на закона, и тогава да дадемъ мнението си. Обаче тукъ нищо подобно нѣмаме. Азъ мислѣхъ, че той трѣбваше да бѣде раздаденъ по-рано въ пресата, да се дебатира въ нашитѣ списания, научни, юридически, и отъ

тамъ народнитѣ прѣдставители да могатъ да почерпнѣтъ нужния материалъ, който имъ е потребенъ сега, за да искажѣтъ едно зрѣло мнѣние по него. Ако е работата да се приеме законопроектътъ, сега на бърза рѣка, по-лесно отъ туй нѣма. Ще го пратимъ въ комисията; но какво ще стане по-нататъкъ? Или това, което стана въ 1894 год. — въ Стоилово врѣме се внесе пакъ тоя законопроектъ, който се прие тогава, испрати се въ комисията и тамъ умрѣ — или пъкъ комисията, която тѣй сжщо, както и ние, не е приготвена сериозно, ще ни го внесе съ незначителни редакционни поправки; ще се тури законътъ въ сила и веднага ще се видѣтъ неговитѣ недостатѣци, тѣй както се видѣхъ недостатѣцитѣ и на Търговския законъ, който още не е приложенъ. По този начинъ ние ще гласуваме и приемаме не закони, а недоносчета, които цѣматъ никаква трайностъ и отъ които не можемъ да очакваме ония резултати, които има право да очаква българскиятъ народъ.

По-нататъкъ. Азъ не съмъ съгласенъ съ възгледитѣ, които се искажажъ отъ г. г. прѣдговорившитѣ по тоя важенъ въпросъ. Азъ забѣлѣжихъ двѣ течения, собствено, двѣ мнѣния: единитѣ искажажъ опасения, че съ този законъ се посѣга върху старото устройство на нашия народенъ битъ; че съ това се ускорява разрушението на сѣмейната задруга, която и безъ туй достатъчно е вече засѣгната, достатъчно е расклатена, и се искажажъ желание да се запази сѣмейната задруга, да се запази общинното владѣние на земята дотолкова, доколкото то сжществува — това е едното мнѣние —; другото е тъкмо противното, което мнѣние е отъ части въ полза и на законопроекта; то е: да прѣпнѣмъ чуждитѣ закони по собствеността и по този начинъ да се индивидуализира собствеността, по-скоро да се усили распадането на общинното владѣние. По тоя въпросъ азъ мислѣхъ малко по-другояче. По моето мнѣние, законитѣ въ една страна трѣбва да бѣдѣтъ въ хармония не само съ нейнитѣ правови обичаи, не само съ нейния юридически битъ, както го е създала и създава историята, но тѣй сжщо и съ общата тенденция на нейното обществено и икономическо развитие. Като казвамъ това, нека се обяснѣ.

Обичаитѣ въ една страна не сж нѣщо неизбежно; тѣхъ ги създава народниятъ животъ и народниятъ битъ, но народниятъ битъ сжщо тѣй се развива и измѣнява подъ влиянието на новитѣ условия въ живота, подъ влиянието на техниката и на историческия процесъ. Ето, тая послѣдна тенденция не може никой законодатель да игнорира, и тия, които искатъ *coûte que coûte* да запазѣтъ онова, което законитѣ на общественото развитие осѣждатъ на загинване, тѣ искатъ да ни повърнѣтъ назадъ; тѣ искатъ да ритатъ противъ рѣженъ; тѣ просто не могатъ да разберѣтъ, че не може да се върви противъ законитѣ на историческото развитие и че нуждитѣ, които се създадохъ и поддържажъ общинното владѣние въ цѣлъ свѣтъ, се измѣнихъ. Новата техника, капиталистическото развитие разрушава общинното владѣние. Кой не знае, че бѣше врѣме, когато общинното владѣние господствуваше въ цѣлъ свѣтъ — това е първобитниятъ комунизъмъ. Но собствеността се видоизмѣнява; тя е подложена на сжщата икономическа еволюция, както

всички други човешки учреждения, и че въпреки нашата воля, въпреки нашето желание да запазимъ старото, хубавото, милото, което по-напредъ е удовлетворявало нуждитъ на народа, ние сме принудени да се простимъ съ старитъ наредби. Подъ натиска на всеобщата конкуренция, подъ влиянието на новитъ обществени нужди, подъ натиска на европейската цивилизация, нашитъ правови обичаи се разрушаватъ. Добъръ ли е или не е добъръ, това не е въпросъ, тукъ сега, за да разсуждаваме. Но научниятъ въпросъ е: кое можемъ да запазимъ, кое е за запазване и какво трѣбва да въведемъ? На своето врѣме сѣмейната задруга е напълно удовлетворявала нашитъ обществени нужди. Но кога бѣше това? Тогазъ, когато у насъ господствуваше натуралното стопанство. То е онзи периодъ за народитъ, когато задругата сама е удовлетворявала своитъ собствени нужди: работи сама за себе си, произвежда всичко, каквото ѝ е нужно; за собствено употребление, а не за пазаря. Когато не сж произвеждали стоки за продажъ, а за собствено употребление и раздѣлната е била много ограничена. Тамъ задругата е на мѣстото си, тамъ тя отговаря на общественитъ нужди и нищо не може да я покжтне. Тя въ сжщото врѣме е била и гаранцията за политическата, за обществената и за правствената, ако щете, независимостъ на личноститъ, които живѣхъ въ нея. Въ задругата е била основата на нашия народенъ битъ. Но какво виждаме ние отъ нѣколко години насамъ? Главниятъ ударъ се нанесе на задругата слѣдъ Севастополската война, когато Турция, разбита и истощена икономически, се принуди да увеличи данѣцитъ, понеже имаше нужда отъ повече пари. Тогава се нанесе първиятъ ударъ на общинното владѣние. Освобождението още повече разгърна производителнитъ сили на нашата страна; данѣцитъ се увеличавахъ отъ година на година; нуждитъ на населението растѣхъ; конкуренцията се усили; прогласихме свободата на търговията и т. н. Всичко това не малко спомогна за распадането на общинното владѣние. Не виждаме ли сега общинскитъ мери и гори да се заграбватъ отъ частнитъ лица и да се индивидуализирва собствеността? Но това не е станало само у насъ. Това е ставало на всѣкъдъ. Въ Руссия тѣй наречената „мира“ — общинното владѣние — въ своето врѣме тоже е била гаранция за самостоятелността, гаранция за независимостта на руския селянинъ. Въ Германия „марката“, тоже общинно владѣние, е почти унищожено подъ влиянието на новитъ условия. Е, кажете ми къдъ се е запазило общинното владѣние въ оная форма, каквото още сжествува у насъ? Въ Европа нѣма мери. На всѣкъдъ частната собственостъ е проникнала подъ влиянието на новото капиталистическо производство, което кара хората да произвеждатъ не за себе си, но за неизвѣстенъ пазаръ, за неизвѣстни консоматори; непотрѣбими произведения, а стоки за всемирния пазаръ. Ето, тази е новата икономическа тенденция въ нашия животъ, която се усилва постоянно и никакви закони не можтъ да я спржтъ. Даже, ако бихме оградили България съ китайска стѣна, пакъ не бихме могли да запазимъ старитъ обичаи въ нашия животъ. Тѣ се расклащатъ, колкото и да съжаляваме за това. Бѣше врѣме, когато общинното владѣние напълно дѣйствиелно задово-

ляваше нуждитъ на народа и създаваше му благоденствие и щастие; напротивъ, сега то създава страшна мизерия. Въпросътъ се касае тукъ именно, за какъ да се урегулиратъ тия нови правови отношения, които се развиватъ у насъ, като се запазжтъ и онѣзи правови обичаи, които иматъ още смисълъ на сжществуване у насъ и които можтъ да се задържжтъ още, и какъ да се туржжтъ въ хармония обичаитъ, или по-лобръ обичайното право, доколкото то е запазено въ общинното владѣние въ свръзка съ новитъ обществени нужди, както и въ свръзка съ развитието у насъ. Този е главниятъ въпросъ. Азъ мислж, че законопроектътъ не отговаря на тоя въпросъ. Сега не му е мѣсто да разискваме подробно този законопроектъ. Това ще бжде на второ четене. Но и на второ четене, повтарямъ да кажж, ние пакъ не ще да имаме достатъчно данни, за да можемъ съ пълно знанис на работата да изработимъ единъ законъ, какъвто е нуженъ при сегашното положение на страната, и който да може да се приложи. Трѣбватъ по-дълги изучавания. И азъ, въ туй отношение, поддържамъ мнѣнието на ония г. г. отъ прѣдговорившитъ оратори, които молѣхъ г. министра да оттегли този законопроектъ поне за идущата сессия, или, най-малко, да ни се прѣдостави повече врѣме, за да можемъ да го изучимъ. Защото, само по този начинъ азъ мислж, ще може да направимъ единъ законъ горѣ-долу да отговаря на сегашнитъ нужди на нашия народъ.

Миланъ Макавѣвъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Говоренето отъ отличнитъ оратори и юристи, които нашата Камара брои, оратори и юристи, въ случая, при дебатирането на прѣдложения законопроектъ, отъ разни политически мнѣния и отъ разни, ако щете, школи, е, споредъ мене, едно отраднo явление, толкозъ повече, че дебатирането става съ най-голѣма, най-строга толерантност, каквато подобава на една камара, и съ най-голѣмото желание да се послужи на дѣлото, а не на партията. Нищо по-приятно отъ това, да чуемъ мнѣния по единъ законопроектъ, въ който правнитъ науки стожтъ на пръвъ планъ, мнѣния отъ хора, които сж отъ разни школи, тѣй като ние изслушахме мнѣния и на юристи отъ руската школа, мнѣния на юристи отъ западната школа, като захванемъ отъ Швейцария, Франция и т. н., и чуемъ даже мнѣния на хора държавници и юристи отъ по-стари и отколѣшни врѣмена и школи въ случая въ лицето, на г. Каравелова. Тѣй щото, моята роль въ случая, прѣдъ тия отлични оратори и юристи и при тия отлични свѣдѣния, които се дадохъ, ще бжде по-скоро да резюмирамъ казаното, доколкото азъ могъ да го направж съ своитъ скромни сили, и да искажж едно мнѣние, което по-скоро ще има въ основата си по-практически мотиви, а не толкозъ научни, отъ каквито се ржководихъ нашитъ колеги.

Когато се внесе, прѣди 3--4 дена, законопроектътъ, азъ имахъ случай съ много отъ нашитъ другари да размѣнж по него общи мнѣния, ако не детайлни, и всѣки единъ отъ насъ тогазъ, па както виждамъ и сега, не можа да се оттегли отъ идеята, че единъ законъ за собствеността, или по-добръ за имуществата, съ всичкитъ ѝ разграничения и измѣнения, и за собствеността е належащъ

и необходимъ за страната. Дотолкозъ, казвамъ, належащъ, доколкото интереситъ на българскитъ граждани всѣки день се срѣщатъ съ единъ отживѣлъ и съ принциптъ си, и съ философията си, ако щете, законъ, какъвто бѣше турскиятъ граждански законъ. Азъ намѣрвамъ, че г. Краевъ намѣсто фрази употрѣби, като каза — за който въпросъ и азъ ще кажъ нѣколко думи — че за една страна, която прави всичко за да прогресира и върви по пътя на цивилизацията, било би срамъ за нея да не намѣри въ разстояние на 20 години, при участие въ управлението на свѣтли умове при разнитъ министерства, да прокара единъ такъвъ законъ, колкото и да не бѣде той въ съвършенство, защото никой отъ васъ не претендира за себе си и азъ не можъ да претендирамъ за себе си съвършенство; та казвамъ, и азъ се чудя, какъ ние не можемъ да разберемъ, че ние още нареждаме нашитъ имуществени отношения по турския граждански законъ, въ който има работи, които не само цивилизацията въ днешно врѣме не търпи и ги осмива, но нѣща, които прѣждтъ още, ако щете, въ развитието на извѣстни наши обществени нужди и постоянно фоворизира извѣстни наши обществени недѣзи. И въ една свободна конституционна България, въ една България, която се движи въ единъ вѣкъ на цивилизация, ние още срѣщаме въ нашитъ материални законоположения, че не смѣешъ да потропашъ на вратата на извѣстенъ харемъ, ако не вземешъ извѣстни мѣрки прѣдварително. (Константинъ Панайотовъ: Къдѣ го има?) Въ турския граждански законъ. Или, ако отидете да берете круши, по-напрѣдъ трѣбва да сторите хабери въ харема. Това нѣщо го има въ тия закони, съ които вие отивате въ сѣдилищата подъ мишница. Ако г. Панайотовъ не знаеше това, той трѣбваше да ме попита въ коридоритъ, защото смѣшно е за извѣстни работи да се пита тукъ. (Константинъ Панайотовъ: Турскиятъ законъ за земитъ е най-добъръ — разберете! Вие не знаете нищо!) Ето защо казвамъ, даже само това съображение ако би било, ние пакъ би трѣбвало да направимъ постѣпка за внасянето, за приемането, за налагането на обществото единъ законъ такъвъ, какъвто е този законъ за имуществата, за собствеността и нейнитъ разграничения и т. н. Първото нѣщо, което се каза отъ всички и което, ако щете, и азъ ще го рѣкъ, е, че този законъ не е съвършенъ, затова, защото, както се изразихъ по-рано, въ парантесъ, нѣма въ свѣта нищо съвършено, па и ние въ нашия животъ, нищо съвършено за наша смѣтка не можемъ да извършимъ, толкозъ повече, може да има претенцията единъ народъ за усъвършенствувание извѣстни свои пѣтища, за прогресиране и за нареждане интереситъ на своитъ граждани. А че вие всички ще се съгласите съ мене, показва това обстоятелство, че и въ Русия сводътъ на законитъ се измѣнява сега, подиръ 30—40 години. И трѣбва да приемемъ, че въ 1864 год. въ Русия тоже имаше свѣтли умове, тоже имаше отлични юристи. Прочее, вие ще се съгласите съ мене, че съвършенство не може да има човѣкътъ, толкозъ повече такова не може да има въ обществото, толкозъ повече — въ законодателството, и че историята на всички народи, тамъ гдѣто законодател-

ствуватъ самитъ народи, па ако щете и тамъ, гдѣто монарситъ издаватъ и налагатъ законитъ, и тамъ тия закони постоянно се измѣняватъ и попълватъ по двѣ причини: отъ обществена нужда, отъ една страна, и, отъ друга, отъ онова несъвършенство, което се налага, ако щете, отъ естеството на човѣка. Тѣкъвъ е този законъ — говорихъ мнозина отъ насъ — и азъ ще кажъ, че съвършенъ не е затова, защото ние поне, съврѣмниците на България, нѣма да доживѣемъ до това съвършенство. И като се основаватъ напѣтъ почтени другари на това, казватъ, понеже не е съвършенъ и понеже ние не можемъ и нѣмаме врѣме за два мѣсеца да направимъ нѣщо съвършено, оттеглете го.

Оставамъ на страна възражението, че сме нѣмали повече отъ два мѣсеца врѣме за разглеждане на такива законоположения. Но, останалото възражение на г. Габровски, че нѣмаме врѣме да се ползуваме отъ источниците на Министерството на Правосъдието, е, споредъ мене, неоснователно и даже компрометирующе оратора; защото, ако единъ Габровски, юристъ, ако единъ народенъ прѣдставителъ, ако единъ общественъ дѣецъ, прѣдставителъ, ако щете, на едно обществено, на едно политическо мнѣние въ страната, повъпроси, като тѣзи, които въ този законъ се повдигатъ почти отъ първи до послѣдния параграфъ, въпроси, които сж отъ неговата политическа програма, когато такъвъ човѣкъ дойде да ви каже: не съмъ готовъ, че нѣмамъ всичката материя, която министерството е имало прѣдъ видъ, ми се струва, че той прави политика отъ този въпросъ; или обратното: че този човѣкъ дѣйствително прави едно признание, споредъ мене не твърдѣ добръ прѣпоръчающе го. Вѣрно е, че ние, може би, съ една особена внимателностъ даже този законъ само ако имахме въ тази сесия, въ тия два мѣсеци наредъ да разглеждаме, много работи бихъ се прокарали съ слабостъ, а може би, не съ голѣма ясностъ. Но противното на това възражение, кое е? Противното на това е, че не можемъ да говоримъ, не можемъ да се произнесемъ за нѣщо абсолютно никога дотогава, докогато това право на управление, или по-добръ на законодателствуване отъ страна на народа, по Конституцията, не се измѣни за повече врѣме; или ако дойдѣтъ да ни убѣждѣтъ нѣкои отъ нашитъ другари, че на съврѣмеството на законоположенията, а въ случая на тоя законопроектъ, може да се тури една прѣграда, може да се опрѣдѣли. Всичко ще бѣде, естествено, относително. Не е ли така, г-да? Ако е това тѣй, ако за всички тия работи, за тѣхното изучаване, врѣмето и срѣдствата сж нѣщо относително, въ свѣръзка съ желанието, въ свѣръзка съ развитието, въ свѣръзка съ разума, въ свѣръзка съ познанията, въ свѣръзка съ способността на тия, които боравятъ и го съставляватъ, то азъ ще отговорѣ съ това, което отговори г. Краевъ, че три пѣти наредъ е внасянъ *mot à mot* този законопроектъ. Прочее, всичкитъ тѣзи свѣтли умове, които искалахъ своитъ възгледи тукъ, можехъ да искажѣтъ мнѣнията си въ колонитъ не само на специалнитъ юридически, но и въ политическитъ списания, и не само въ принципитъ, но и въ такива детайли, които днесъ бихъ могли да наводимъ нашитъ срѣдства, или по-

хубаво, нашата възможност, за да изработимъ нѣщо хубаво, нѣщо добро. Съжалѣте всички и кажете, че ние, отъ Народното Сѣбрание, сме хората, които съ при сърце гледаме на тия работи. Врѣмето ще ги създаде, подиръ 20 или 30 години ние ще имаме Анѣнковци и разни други коментатори юристи, които да се посветятъ изключително на това. Ето защо, тия врѣмѣнни срокове, тия срѣдства отъ врѣме и срокове, които се искатъ, по-скоро ми се вижда — макаръ и да се водятъ отъ една хубава идея, отъ едно хубаво желание — че е нѣщо непригодно, нѣщо неприложимо. И ако тѣ почитатъ себе си вътрѣшно, ако прослѣдятъ даже своята дѣятелностъ и дѣятелността на своятъ ближни, ще се убѣдятъ, че отъ това врѣме тия срокове, които сж имали за голѣмо съжаление, нашитѣ умни хора — въ случая юриститѣ — не сж съумѣли да се възползватъ. Тѣй щото, по отношение на врѣмето и срока недѣйствително сѣмъ въпроса. Не казвамъ, че не ще създадемъ нѣщо свършено; ще създадемъ нѣщо относително, нѣщо такова, каквото на всѣкъдѣ въ свѣта има; такова, каквото въ парламентарнитѣ или конституционнитѣ държави се видоизмѣнява и попълнява постоянно, послѣдствие пробелитѣ, послѣдствие нуждитѣ, които се явяватъ отъ прогресирането или отъ прилагането на законитѣ и т. н. Но има едно хубаво мнѣние, изказано отъ такива отлични юристи и умове, като тѣзи на г. г. Данева, Панайотова и Бѣлинова — ще ме извини г. Спасъ Ивановъ ако не споменъ неговото име... (Спасъ Ивановъ: Нѣма нужда!) Тѣ настояватъ най-много, защо въ този законопроектъ не сж въкарани принципитѣ на едно руско, тѣй нарѣчено право вещно, и отъ г. Панайотова даже увеличено въ право общо славянско и т. н.; една школа, която и азъ въ много отношения съмъ я поддържалъ; но това е едно мнѣние, то е една доктрина, една школа, на която ние съ г. Панайотова се покланяме, но може би, г. Пешевъ да не се покланя. И всички тия школи ще се срѣщатъ тукъ и азъ забѣлжихъ по-рано, че ето мѣстото, гдѣто нашитѣ умове ще трѣбва да изкажатъ своето мнѣние по законопроекта: да разгледаме пробелитѣ, да разгледаме несъответственоститѣ, да разгледаме принципитѣ, които сж прокарани въ него, и всички тия мнѣния — ще се помолжатъ стенографитѣ, да не кажъ да се настои, часъ по-скоро да ни дадѣтъ протоколитѣ и въ комисията ще можемъ, всѣка минута да се справимъ.

По-нататѣкъ. Да не се обижда г. Панайотовъ, на когото рѣчитѣ, знанията по дѣлата, поне на мене сж правили всѣкога впечатление най-силно, въ случая, като че излѣзе слабъ. Г-нъ Панайотовъ каза, че понеже проектътъ ималъ цитати или нумерация на членове отъ французки и италиански закони, този законъ е само прѣведенъ. Азъ не желаехъ да пускамъ остроты отъ тукъ, че ако г. Министерътъ на Правосѣдието не бѣше употребилъ цифри, г. Спасъ Ивановъ нѣмаше какво да говори. Но защо да се забравя, че като се ръководятъ писачитѣ — прѣводчитѣ, ако щете — отъ италиански и французки, по-нататѣкъ отъ испански, германски и т. н., най-послѣ министерството е имало прѣдвидѣ и слѣдующето: при изработването на законопроекта не се изгуби изъ прѣдвидѣ, че той трѣбва да съответ-

ствува и на нашитѣ нрави, обичаи и практика. Е, питамъ азъ: кой другъ, освѣнъ г. Краева и отчасти г. Габровски, дойде да разгледа поне единъ принципъ, прокаранъ въ този законъ; поне единъ институтъ, който убива или унищожава известни наши нрави, обичаи, исторически обичаи, тѣй да кажъ? Никой. Но и г. Краевъ направи критика на закона, доколкото му бѣше възможно въ кжето врѣме, което имаше. Той намѣри единъ пробелъ по въпроса за вакуфскитѣ имоти и нѣкоя непълнота въ отдѣла за сервитутитѣ. И неговото мнѣние ще бѣде взето въ внимание отъ комисията. Това направи отчасти и г. Габровски. Азъ разбирамъ да се тълкува и критикува единъ законъ, но съ това тълкуване и критикуване азъ разбирамъ да внесемъ нѣщо въ закона отъ себе си, било като тълкуващъ непълнотата му или като му дадемъ едно по-широко тълкуване, което можешъ да исканешъ въ комисията. Но това не дочакахъ азъ и съжалявамъ, че не чухъ подобно нѣщо. Въ всѣки случай, хвала заслужаватъ всички тия умове, които дойдохъ да кажатъ по нѣщо по тоя законопроектъ, защото, то ще бѣде необходимо нужно. Малкитѣ нѣкои частични условия или мотиви, които ръководятъ почитаеми г. г. юристи, азъ ще кажъ, не би трѣбвало да се растѣгатъ; затова, защото тѣ не усилятъ и, може би, не намалятъ нѣкои свои мотиви, които отъ само себе си бѣхъ първи или главни. Едно нѣщо, за което най-много би трѣбвало да се размисли е: имаме ли нужда отъ такъвъ законъ или не? Ако нѣкой може да каже, че нѣмаме нужда, тогава то ще бѣде най-благодарната тема, по която може да се говори; но, че той не билъ пълненъ, че не се съгласявалъ съ известни нрави, че билъ прѣведенъ повече, че билъ заимствуванъ отъ други, всичко това е слабъ мотивъ. Ако е непълненъ, той може да се попълне, защото всичкитѣ тия познания и данни, които се проявихъ тукъ отъ г. г. говорившитѣ, ще се проявятъ и на второто четене на законопроекта, толкова повече, че, за голѣма радостъ въ комисията по Министерството на Правосѣдието влизатъ хора, които боравятъ съ науката и които иматъ знания, за да могатъ всячески да внесатъ нѣкои измѣнения и допълнения въ законопроекта. Послѣдното нѣщо, което може още да се каже по въпроса, е, че врѣмето нѣма да ни стигне, за да го прокараме въ тѣзи два мѣсеца или 1½ мѣсеца. Азъ мислѣхъ, че всичко може да стане, стига да имаме добра воля. До колкото можахъ да разгледамъ законопроекта, азъ намирамъ, че само по нѣколко важни въпроса ще трѣбва да се установимъ, и желателно е това да стане въ комисията; а по всички други редакционни въпроси, ако се спремъ и захванемъ да разискваме на дълго и широко, тогава нѣма да имаме такъвъ законъ не за два мѣсеца, но и за двѣ години. Прочее, като заключавамъ, че понеже всички почти — едни мълчаливо, други алтернативно, а трети прѣмо — признаватъ нуждата отъ такъвъ законъ, съ тая само разлика, че билъ непълненъ и че врѣмето било кжсо — азъ смѣтамъ, че почитаемото Сѣбрание ще приеме законопроекта. И желателно е и въ комисията да се прояви това искрено желание, съ каквото се захващамъ и свършвамъ рѣчитѣ на г. г. Панайотовъ, Д-ръ Даневъ и Каравеловъ. Тамъ тѣхнитѣ

знания ще бждът полезни, и азъ ще бждж единъ отъ тия, които свещено ще ги изслушамъ.

Илия Вълчевъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Прѣди да кажж нѣщо по въпроса, който ни занимава, ще заявж, че не съмъ съгласенъ съ онѣзи г-да, които по единъ или другъ начинъ се очудватъ на нѣкои отъ мнѣнията, изказани отъ прѣдговорившитѣ г. г. оратори. Менѣ ми се струва, че по-добрѣ ще бжде да не се очудваме прѣдъ никое мнѣние, а, напротивъ, да го изслушваме съ надлежното внимание, та да почерпимъ и се спремъ върху всичко онова, което ни интересува въ случая, и да видимъ отъ тия мнѣния, които се полагатъ на нашето обсъждане, има ли нѣщичко, което да вземемъ, да ни помогне въ работата, или пъкъ изказаното е такова, което не заслужава внимание и трѣбва да го отстранимъ, при вземането на едно или друго рѣшение. Дълженъ съмъ, прочее, да заявж, че изслушахъ съ особено внимание всѣко едно отъ изказанитѣ мнѣния, безъ да гледамъ отъ кого иде то, безъ да обръщамъ внимание отъ кого се говори, защото тукъ имаме работа съ единъ законъ отъ първостепенна и голѣма важностъ, съ законъ такъвъ, който лѣжи въ основата на нашата държава. Кой каквото ще може да казва, кой както ще може да излиза и атакира тоя законъ, но да поддържа и говори въ смисълъ да се не взема той подъ разглеждане и приемане, мислж, че прави голѣма погрѣшка. Безспорно е, че откажъ се освободи България, ние се сдобихме и си имаме вече купъ закони; но върѣте ли се по-внимателно, вие ще видите и се увѣрите, че много отъ тия закони и закончета, които уреждуватъ тази и онази материя, едвамъ ли сж били прѣдизвикани отъ нѣкоя особена нужда, а, между това, жизнениятъ въпросъ за имуществата, собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения е останалъ и досега неразрѣшенъ и не урегулиранъ въ най-сжществената си частъ, когато тоя въпросъ, както казахъ и по-рано, лѣжи въ самата основа на всѣка една държава, сжщо и на нашето Княжество, и трѣбва частъ по-скоро да се урегулира.

Многоуважаемиятъ г. Каравеловъ пръвъ разгледа и изказа своето мнѣние по тоя законопроектъ. Азъ мислж, че г. Каравеловъ, който, било е врѣме, когато е управлявалъ България, като министъръ-прѣдсѣдатель, и който знае много отъ нуждитѣ на страната, ще се съгласи, че трѣбва съ едно хладнокрѣвие, както подобава на народни прѣдставители, да разискаме и обсъдиме неговото мнѣние и да видимъ: съ това, което той поднася и прѣдлага днесъ за приемане, дали ще може да се помогне нѣщо въ случая или пъкъ, напротивъ, ще се нанесе врѣда на дѣлото, което ни занимава. И ако видимъ наистина, че ще може да се помогне, тогава всички, безъ изключение, трѣбва да пригърнемъ неговото мнѣние; ако ли пъкъ намѣримъ, че това, което г. Каравеловъ истъква на разглеждане, е отъ естество да ни забатачи, тогава ще отстранимъ това мнѣние. И така, на въпроса.

Прѣди всичко и на първо мѣсто г. ораторътъ искаше да каже прѣдъ г. г. народнитѣ прѣдставители, че съ тоя законъ се посѣгало, ако не прѣмо, то косвено на частната собственостъ. (Петко Каравеловъ: Това не съмъ ка-

залъ!) Молж, ако не съмъ схваналъ добрѣ вашата мисль, можете да вземете думата и да ми отговорите. Вие виждате, че разисквамъ въпроса, отъ такова гледище, както отъ Васъ биде поставено, безъ да се спирамъ върху онова, за което прѣдполагате, че злѣ съмъ Ви разбралъ. (Петко Каравеловъ: За общиннитѣ владѣния казахъ!) Между друго, г. Каравеловъ ни каза, че тоя въпросъ ще засѣгне главно нашитѣ земледѣлци — селското население. Това сж Ваши думи, г-нъ Каравеловъ! (Петко Каравеловъ: Това е вѣрно!) Сетнѣ, понеже г. ораторътъ поддържа, че тоя законопроектъ ще засѣгне собствеността на нашия селянинъ и съ това ще се ограничи и накърни неговото право, неговиятъ поминѣкъ, то, менѣ ми се струва, че това мнѣние веднажъ така истѣкнато на масата, ние трѣбва да го разискаме и видимъ вѣрно ли е, истина ли е и най-сетнѣ допуска ли го логиката и здравиятъ разумъ. (Петко Каравеловъ: Това нѣщо не съмъ говорилъ!) Молж, малко търпѣние! По-нататѣкъ. Г-нъ Каравеловъ въ рѣчта си се яви като защитникъ и партизанинъ да се запази старото — сжществуващо сега — положение, сирѣчь турскиятъ законъ за земитѣ, или по-добрѣ казано законътъ наслѣденъ отъ бившето, турското правителство. Това сж думитѣ на г. Каравелова. (Петко Каравеловъ: Вѣрно!) Да разгледаме сега тоя възгледъ, или това мнѣние, което въ тѣзи нѣколко думи, биде изказано отъ г. оратора. На първа рѣжа моитѣ аргументи срѣщу това, споредъ менъ, погрѣшно мнѣние, сж слѣдующитѣ. Не трѣбва да се забравя, а и г. Каравеловъ трѣбва най-добрѣ да помни, че още въ първото Учредително Велико Народно Събрание, съ създаването на България въ самостоятелно Княжество, тоя въпросъ, който ни занимава сега, е разрѣшенъ въ противоположна смисль, отъ това, което поддържа г. Каравеловъ. (Петко Каравеловъ: Не е истина!) Молж, молж! (Петко Каравеловъ: Моето прѣдложение бѣше да се не узаконява посесията!) Въ чл. 67-й отъ Конституцията — това не е лѣжа, г-нъ Каравеловъ — е казано така: „Правата на собствеността сж неприкосновени“ (Петко Каравеловъ: Това е за мюлка!) Молж, недѣйте ме прѣкъсва, изслушайте ме съ търпѣние, както азъ Ви изслушахъ. А въ чл. 68-й се прѣдвижда, че принудително отстъпване на недвижимъ имотъ за държавна и обществена полза, става по строго опрѣдѣленъ редъ и пр. Сега, въ първото наше Учредително Велико Народно Събрание народното прѣдставителство е имало прѣдъ видъ, че ние не можемъ да останемъ и правилно да се развиваме и живѣемъ при ония законоположения на бившето турско правителство, които сж поставени на съвършено друга основа по отношение въпроса за правото на собствеността. Това е вѣрно. Турското законоположение, или по-добрѣ казано, Законътъ за земитѣ е такъвъ, че съ него се запазва за Държавата правото на собствеността на земитѣ и днесъ, макаръ да сжществува на книга тоя законъ, той въ сжщностъ е отмѣненъ у насъ съ редъ закони, и то въ най-сжщественитѣ му части. А г. Каравеловъ мисли, че сега ще го отмѣняваме! (Цвѣтко В. Таслаковъ: Въ всички сѣдилища се приспособява!) Молж Ви се, имайте добрината да ме изслушате, че послѣ ми

отговорете. Така е редътъ, мислѣж. Сега да прѣминемъ по-нататѣкъ, и да видимъ дали съмъ правъ въ това, което излагамъ прѣдъ васъ. Не е ли извѣстно г-да на всички ни, че още въ врѣме на окупацията се издадохъ специални правила, а слѣдъ това и особенъ Законъ за нотариуситѣ; питамъ сега: както съ първитѣ правила, така и съ Законъ за нотариуситѣ, по реда на които е ставало и става отчуждението и прѣхвърлянето правото на собствеността, не е ли измѣненъ коренно Законътъ за земитѣ? Г-нъ Каравеловъ, вѣрвамъ, ще бѣде добъръ, да ме изслуша, защо това е така. По Закона за земитѣ, въ турската държава собствеността принадлежеше на държавата, а сега у насъ, както на покрититѣ стежания, така и на нивитѣ, ливадитѣ и други земи собствеността прѣмина на българскитѣ граждани, и това начало е проведено въ основния законъ и Закона за нотариуситѣ и други правила; държавата не запази и нѣмаше защо да запазва за себе си правото на собствеността надъ тия имоти. И така, собствеността у насъ е изключително право на българскитѣ граждани. Въпросъ е сега: ако въ разни врѣмена сж били издадени у насъ редъ правила и закони — по силата на самия основенъ законъ — и ако нашитѣ нотариуси навредъ изъ България прѣхвърлятъ правото на собствеността, било на ниви, било на ливади, било на стежания, съ крѣпостни актове, то за какъвъ турски законъ за земитѣ може да се говори? (Константинъ Панайотовъ: Ами хюджетитѣ въ Турция нѣматъ ли сжщото значение?) Моля, моля! — Не смѣшайте въпроситѣ. Ако сте прави, то отъ какво се стрѣскаете? Г-нъ Каравеловъ ни расправише, че цѣлъ да се ошети селянинътъ. Напротивъ, селянинътъ, сжщо и гражданинътъ, ако досега е ималъ на нивата, ливадата, или корията само правото на ползуване, отъ днесъ нататѣкъ, споредъ законопроекта, ще има и правото на собственостъ. Селянинътъ се по-добъръ гарантира; слѣдователно, какво е това опасение, за което ни се говори отъ г. Каравелова? (Петко Каравеловъ: Ще ви отговорѣжъ?) Азъ съ внимание ще ви изслушамъ, г-нъ Каравеловъ! Значи, страхътъ който подхвърля г. Каравеловъ, е страхъ неоснователенъ. Този страхъ не сжществува затова, защото той не е правъ въ самата си основа. Не може да се страхуваме отъ работи, които не сжществуватъ. Така че, повтарямъ да кажж, г. Каравеловъ, по отношение новия законъ за имуществата, собствеността, както и за нейнитѣ видоизмѣнения, не е правъ и неговиятъ страхъ е свършено неоснователенъ.

Сега, да разгледаме друго едно обстоятелство. Нѣкои отъ другитѣ г. г. оратори, именно уважаемиятъ г. Бѣлиновъ, както и г. д-ръ Даневъ ни казахъ: г-да на народни прѣдставители, този въпросъ е много важенъ и за това нѣдѣйте да го бутаме! Докога това така? Да прѣкараме още половинъ вѣкъ ли въ чакане? Защо да го не бутаме и разгледаме? Значи, да се занимаваме само съ закони и закончета, които нѣматъ абсолютно нито една стотна часть важность отъ онази, която има този законъ. Съгласенъ съмъ съ г. Бѣлинова, че ние, може би, нѣма да направимъ нѣщо пълно, нѣщо свършено като въ Германия, Франция, или Русия, но мислѣж, че единъ най-

непълненъ законъ по тази материя, какъвто бихме съставили ние въ тази сесия, ще бѣде много по-полезенъ отъ най-свършения въ други страни, защото у насъ въ това отношение сжществуватъ редъ законоположения, противорѣчущи едни на други. Това не трѣбва вече да се търпи по никой начинъ, Та искамъ да кажж, че ония, които поддържатъ, че въпросътъ като много сериозенъ, трѣбвало да се отложи за нѣколко врѣме, не сж прави и много грѣшатъ. Като че ли малко се е чакало вече цѣли 20 години! (Константинъ Панайотовъ: Не се е работило) Ако не се е работило, но е виновато днешното Народно Събрание! (Константинъ Панайотовъ: Ние не го обвиняваме!) Моля, малко търпѣние, да ме изслушате!

Да прѣминемъ по-нататѣкъ. Като говорѣхъ нѣкои отъ ораторитѣ, а особено г. Д-ръ Даневъ, азъ обърнахъ особено внимание на неговата рѣчь и аргументация по въпроса, защото знаж, че той като юристъ и адвокатъ, борави съ законитѣ, и слѣдѣхъ да схванж вѣрка негова дума, защото мислѣхъ и прѣдиологахъ, че неговото мнѣние ще бѣде едно отъ по-меродавитѣ въ случая. Г-нъ Д-ръ Даневъ, обаче, прѣди всичко, ще забѣлѣжж, забрави сжществуването на Закона за задълженията и договоритѣ. Въ него има цѣла глава, въ която се третира въпросътъ за прѣхвърлянето правото на собствеността и пр. Ако вне разгледате този отдѣлъ въ тоя Законъ за задълженията и договоритѣ, който включавъ въпроса за продажбата, начинаая отъ чл. 217-й, като свършва съ чл. 326-й, вие ще видите, че има едни откъслечи, които отчасти уреждатъ материята, която е прѣдметъ на разглеждане. Но по-добъръ ли е да държимъ страната съ такива откъслечи отъ разни закони, а да не урегулируме въпроса съ единъ особенъ и добъръ обмисленъ законъ? Азъ мислѣж противното, защото като адвокатинъ изъ сждилищата често имаме работа съ тѣзи въпроси и една минута по-рано трѣбва да се прѣкрати и тури край на сжществуващата аномалия. Ако разбираме, прочее, интереситѣ на страната, ако цѣнимъ интереситѣ на земледѣлцитѣ, които г. Каравеловъ несполучливо се лѣява да защищава, то като български граждани, би трѣбвало часъ по-скоро да прѣкратимъ сжществуващата бъркотия. (Константинъ Панайотовъ: Наведѣте единъ примѣръ отъ Закона за земитѣ!) Нѣдѣйте ме прѣкъсва, г-нъ Панайотовъ!

Азъ виждамъ, че трѣбва да кажж още нѣколко думи по тоя въпросъ, защото, може би, г. Панайотовъ не е могълъ да ме разбере. Въ Закона за задълженията и договоритѣ, както казахъ, има особенъ отдѣлъ, въ който се прокарватъ принципитѣ и началата за прѣхвърлянето правото на собственостъ и за нейнитѣ видоизмѣнения, и г-нъ Панайотовъ, по какви съображения, не знаж, неоснователно твърдите, че нѣмало такъвъ законъ, когато той сжществува. (Константинъ Панайотовъ: Това е за продажбитѣ!)

Г-нъ Д-ръ Даневъ, като говорѣше навещаваше ни, г-да народни прѣдставители, като мотивъ обстоятелството, че съ този законопроектъ се нарушавало основното начало на нашата задруга. Азъ считамъ за своя длѣжност да

заявих тукъ публично прѣдъ васъ; а заедно съ това и прѣдъ цѣлия Български народъ, че задругата въ България е единъ нещастенъ институтъ, който задържа и прави сериозни прѣчки на нашия напредъкъ. И това съ факти ще подкрѣпѣхъ. (Константинъ Панайотовъ: Не е вѣрно!) Молжъ, молжъ! Може оттукъ да излъзете, да ми отговорите, а не оттамъ да ме прѣкъсватъ. Азъ съ съжаление ще констатирамъ отъ тая трибуна, че въ всички ония мѣста, отъ освобождението на България досега, гдѣто е имало задругата, тамъ застоятъ е най-голямъ, и положението повече отъ отчаяно. Тамъ бѣдността и нѣмотията сж просто непоносими. Задругата въ днешно врѣме е отживѣла вече своето значение. Едно врѣме, когато бѣхме подъ турското управление, да, идеята на задругата бѣше оправдателна, бѣше положителна, а, ако щете, и неизбежна: тя запазваше, както и упаци и спомогна на Българския народъ и българскитѣ граждани въобще въ много отношения — било спрѣмо тогавашната угнетителна иновѣрна властъ, която бѣше чужда за насъ, било по отношение на други отъ първа важностъ отечествени интереси: но азъ читамъ, г-да народни прѣдставители, какъ можете днесъ да поддържате единъ обичай, който е вече отживѣлъ врѣмето си? Ако е въпросъ да спазимъ българскитѣ обичаи, азъ съмъ първиятъ поклонникъ на тия обичаи и казвамъ: дайте единъ обичай, полезенъ за страната и народа, азъ ще го поддържамъ съ всичкитѣ си сили. Сега, нека кажъ, въ нѣколко думи, защо не заслужава нашата поддржка, като отживѣла врѣмето си. Въ сѣмейната община, както знаете, първенството всѣкога е на най-стария и, докато той е живъ, другитѣ трѣбва да пасуватъ — това което главата на сѣмейството заповѣда и распореди, това трѣбва да се върши. Не е ли ви извѣстно, г-да прѣдставители, че както въ една държава, или община, или же една сѣмейна задруга, врѣмето ражда нови сили, способни и прѣдприемчиви дѣйци, съ бистра инициатива, които искатъ да направятъ много добри работи, било за сѣмейството но; главата на сѣмейната община повечето пжти отговаря: не, това не бива, не позволявамъ. При такива условия, мислимъ ли е какъвъ-тодѣ напредъкъ по земледѣлието, скотовѣдството, когато главата на задругата по привычка се противи несъзнателно на всѣки прогресъ и на всѣко нововведение, което може да повдигне нашето селско благосъстояние? Ето защо, ако сѣмейната задруга на врѣмето си е имала значение, сега това значение по силата на обстоятелствата е паднало вече. Заявявамъ, прочее, че ония, които искатъ да поддържатъ сѣществуването на тая задруга, тѣ несъзнателно турятъ една прѣчка на напредъка. Въ днешно врѣме това не може да се позволи. Ние трѣбва да махнемъ, трѣбва да отстранимъ всички прѣчки, които спъватъ нашитѣ земледѣлци въ тяхното провдигане. Едно врѣме имаше причини, щото нашитѣ черкви и мѣнастири да се правятъ въ най-затѣнитѣ мѣста, защото по другъ начинъ мжчно бѣше да се извършватъ на открито и достъпно мѣсто нашитѣ черковни и християнски обряди. Сега, обаче, така ли е? Какъ ли трѣбва да отиваме да правимъ черкови по мжчно-достъпнитѣ балкани? Не. Сега това положение е измѣнено. Съ промѣняването на бившия турски държавенъ

строй и създаването на Княжеството промѣнихъ се и нуждитѣ. Ето защо, азъ не можъ да бѣджъ поддржатель на ония работи и обичаи, които на врѣмето си, може да сж били много добри. Днесъ не само, че не сж полезни, но сж врѣдни, и като такива, никой не трѣбва да плаче за тяхъ. Ето защо, казвамъ, че ние трѣбва полека-лека да ги исхвърлимъ и замѣстимъ съ други нови, отговарящи на нуждитѣ ни. Значи, въ настоящия случай, нѣма основание за никакви опасения, за които говорихъ, толкозъ много нѣкои отъ г. г. прѣдставителитѣ на дѣвицата, че съ този законъ ще се посѣгне на едни обичаи или на едно основно начало, по силата на което сж се основали и развивали нашитѣ сѣмейни задруги при турското владичество.

Нѣкои отъ г. г. ораторитѣ навѣдохъ и другъ мотивъ срѣщу законопроекта. Казахъ ни още, че този законъ е прѣждеврѣмененъ и не може сега да се приеме, и като аргументирахъ, че съ него ще стане една цѣла перетурбация въ правото на собствеността на българскитѣ граждани, като че ли искахъ да кажъ, че досега българскитѣ граждани сж имали само правоползуването, а не и правособствеността. Ако е тъй, тогава защо сме плащали досега и плащаме емлякъ и въ послѣдно врѣме поземеленъ налогъ? Ако ние плащаме емлякъ и поземеленъ налогъ, то какъ да се обясни това нѣщо? Плащаме тия даждия затуй, защото имаме собствеността. Е, тогава турскиятъ законъ за земитѣ въ сила ли е? Значи, нищо не е вѣрно отъ онова, което се говори тукъ. (Петко Каравеловъ: Самиятъ внесенъ законъ за десетъка показва, че сѣществуватъ този законъ!) Законътъ за десетъка е друго нѣщо, г-нѣ Каравеловъ! (Константинъ Панайотовъ: Десетъкътъ е основанъ на Закона за земитѣ!)

Сега, да разгледаме и другитѣ направени възражения. Посочи ми се като мотивъ и това, че стариятъ турски законъ отговарялъ на нашия битъ. Заявявамъ, че това нѣщо не е вѣрно. Ако трѣбваше да почитаме и завардимъ турския Законъ за земитѣ, като нѣкоя светица, цѣлъ, непожтитъ, то защо не запазиме неговитѣ законоположения и за рудницитѣ, за солницитѣ, за кариеритѣ? Защо ги измѣнихме? Измѣнихме ги затуй, защото не отговаряхъ на нуждитѣ и на напредъка на населението. Вие знаете, че по тази материя се внесохъ и приехъ нови закони. У насъ е уреденъ вече въпросътъ за кариеритѣ на съвършено нови начала; за солницитѣ сжщо. Този, който се ползува сега отъ кариера, има като своя собственостъ и земята, както и онова, което е подъ нея. Ако има, прочее, и сж внесени такива сжществени видоизмѣнения въ Закона за земитѣ, то нѣщо ново ли е това, което сега се прѣдлага? Важното е, че съ този законопроектъ се урежда исцѣло материята за собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения; нѣма да я търсимъ отдѣлно, на откъслечи въ разни закончета, а ще я имаме събрана въ единъ общъ законъ пригоденъ къмъ нашия битъ и мѣстнитѣ условия. Безспорна истина е, че съ този законъ се урежда единъ много важенъ и отъ грамадно значение въпросъ — правото на собствеността и пр.; а пъкъ това е много нѣщо. Сега, нека допуснемъ за минута, както ми каза г. Д-ръ Даневъ,

че законътъ, ако и много добъръ, обаче, не ще имаме нужното време да го обмислимъ, и ще излѣзе непълнъ. Менѣ ми се струва, че не трѣбва да се забравя, г-да, че единъ законъ далечъ не може да се счита за лошъ, защото не билъ пълнъ. На всѣки законъ, азъ мисля, че трѣбва да се гледа главно отъ точка зрѣние на общия принципъ, прокаранъ въ него — дали той отговаря на нуждитъ на страната и тоя принципъ, лѣгналъ въ неговата основа, отъ съврѣменнитѣ ли е по правната наука? Ако той отговаря на тия условия и на нашитѣ съврѣмени нужди, не ще съмнѣние, че ние трѣбва да го приемемъ и сме длъжни да направимъ това колкото е възможно по-рано. Азъ казахъ, че ако ние, сжщо и комисията, не можемъ сега, или по-добъръ, не успѣемъ всестранно да изучимъ законопроекта, какво ни прѣчи въ друга сесия, слѣдъ година-двѣ или три, като видимъ и прослѣдимъ на практика, какви сж лошитѣ му страни и непълноти, да го поправимъ и допълнимъ. Тукъ не е важно това, дали е пълнъ или не законопроектътъ, защото попълнението може да стане безъ особно затруднение. (Никола Хр. Габровски: Все сборници ще издаваме!) Не стои така въпросътъ, г-нъ Габровски. (Константинъ Панайотовъ: Ние това искаме да се избѣгне!)

Сетнѣ, казватъ ни още, че законопроектътъ не билъ пълнъ и затова, защото не урегулирвалъ, не прѣдвидѣлъ и материята за меритѣ и оная за вакѣфитѣ. Значи, трѣбва да се грижимъ прѣди всичко за вакѣфитѣ; нашитѣ интереси да изоставимъ на страна и по-напрѣдъ да уредимъ въпроса за вакѣфитѣ. И защото нѣмало, казватъ, въ законопроекта нищо прѣдвидѣно за вакѣфитѣ, законътъ не билъ добъръ! Менѣ ми се струва, че ние не сме повикани тукъ за такива и тѣмъ подобни цѣли. Нашата задача е малко по-друга. Ние сме пратени да уреждаме и посвѣтимъ врѣмето си за интереситѣ на Българския народъ, на българскитѣ граждани. Така че, въпросътъ до вакѣфитѣ, може да бѣде заминатъ отъ насъ безъ всѣко внимание. Той може да се уреди и съ нѣкои прѣходни правила, защото нѣма да имаме съ всѣкове вакѣфи и не знамъ какви си вакѣфски комисии, които нищо не работятъ, и за тѣхното сжществуване знаятъ само казначействата. Азъ повторно заявявамъ, че не е мотивъ — и не може да бѣде — заявлението на нѣкои отъ г. г. ораторитѣ, че понеже въ законопроекта нѣмало нищо за вакѣфитѣ, то законопроектътъ трѣбвало да се отхвърли. Този мотивъ, слѣдователно, е неоснователенъ. Азъ не бихъ желалъ въ нашето законодателство, въ такъвъ единъ важенъ законъ, да прѣдвидѣме отдѣлъ за вакѣфитѣ. Споредъ мене, вакѣфитѣ по силата на обстоятелствата, сж умрѣли, и ние трѣбва да ги считаме за такива. Ако сж останали нѣкои малки останки неуредени, тѣ може да се уредятъ съ особенъ правилникъ и свършена работа. Нѣма защо вакѣфитѣ да се мѣсжатъ въ тоя важенъ законъ за собствеността, и нѣма защо за вакѣфитѣ да плачемъ. (Константинъ Панайотовъ: За вакѣфитѣ никой не плаче, но въпросътъ е, че тѣ сжществуваатъ!) Азъ ви казахъ и по-напрѣдъ, че вакѣфитѣ най-много може да се уредятъ съ прѣходни правила и че

тѣ нѣматъ мѣстото си въ единъ законъ, какъвто е настоящиятъ. (Константинъ Панайотовъ: Тия прѣходни правила за вакѣфитѣ трѣбва да бѣдѣтъ заедно съ този законъ!) За вакѣфитѣ, впрочемъ, говори г. Краевъ по-напространно и азъ нѣма да се спирамъ повече върху този въпросъ, защото за мене вакѣфитѣ не струватъ ни счупена бодка. Въ заключение ще кажж, че въпросътъ за вакѣфитѣ е въпросъ, съ който може да се натовари една комисия, ако щете административна, ако щете вакѣфска — или какъвто щете я назовете — и върху нея да се възложи тая работа. Тая прицѣлна точка, прочее, на лѣвицата, е толкова неудачна и неотговаряща на цѣльта, щото язжжъ за загубеното врѣме.

Сега, прѣминавамъ, г-да, по-нататѣкъ. Казватъ ни нѣкои: всичко добъръ, ама съ законопроекта не се урегулирватъ и меритѣ! Ако го говорѣхъ нѣкои хора, които не боравятъ съ законитѣ, то пакъ иди-доди, простено имъ би било. Но ония, които боравятъ всѣки день съ закони, да дойдѣтъ тукъ да казватъ подобно нѣщо и да поддържатъ, че „защото нѣмало нищо за меритѣ, затова законопроектътъ е лошъ“, е много казано. И ето защо. По закона за меритѣ собствено би имало много нѣщо да се каже, но, за да не ви държж много, има да забѣлѣжж само това, че по тоя въпросъ ние имаме специаленъ законъ, който се знае отъ всички ни, особено отъ ония, които сж адвокати. Така щото, нѣма защо да се спирамъ повече по тоя въпросъ. Ако тоя законъ, съ който се уреждатъ меритѣ е въ нѣщо непълнъ и ако трѣбва да се попълни, това всѣкога може да стане. (Цвѣтко В. Таслаковъ: Вие падате въ противорѣчие!) Не падамъ въ никакви противорѣчия. Азъ ще добавж да кажж, че законътъ за меритѣ е въпросъ, който би могълъ, ако искате, да го помѣстимъ въ тоя общъ законъ — то никакъ не е мжчна работа. Питамъ: забравилъ ли е г. Министерътъ на Правосъдieto на почитаемитѣ народни прѣдставители и казалъ ли имъ е: не, вие тукъ никакви нови отдѣли или членове не можете да помѣстяте? Не. Азъ бихъ молилъ всички, които иматъ нѣщо приготвено, или би могли да приготвятъ въ случай за разрѣшението на тоя въпросъ, нека направятъ своитѣ прѣдложения, и всичко, което се намѣри за добро и полезно, ще бѣде прието, вѣрвамъ, както отъ г. министра, така и отъ г. г. народнитѣ прѣдставители. Ако, казвамъ, тоя законопроектъ не обгрѣща и въпроса за меритѣ, това още не е и не може да бѣде прѣчка, която да ни спре, да не можемъ да слѣдваме своята работа. Напротивъ, ако вие чувствувате належаща потрѣба, да се добави къмъ тоя законопроектъ и особенъ отдѣлъ за меритѣ, за които имаме специаленъ законъ, никой нѣма да бѣде противъ. Пригответе какъвто мислите за по-цѣлесобразно и ще го приемемъ, а не току-така да се говори, че това било, онова било и че законопроектътъ не билъ добъръ. Менѣ ми се струва, че това гледище на работата е неоснователно.

Нѣкои пъкъ отъ г. г. ораторитѣ отидохъ много по далечъ. Законътъ, казватъ тѣ, е добъръ, но е копиранъ или заимствуванъ отъ италианския законъ, и питатъ: защо да е отъ италиански? Азъ увѣрявамъ тия г. г. оратори, че

ако нашият законопроект, бѣше билъ заимствуванъ отъ руския или француския, щѣхъ да кажатъ: защо не е отъ германския? (Константинъ Панайотовъ: Не е истина! Пакъ щѣхъ да Ви кажъ: искаме врѣме да го изучимъ!) Недѣйте ме прѣсича, г-нъ Панайотовъ. — Искамъ да отговорѣя, на ония г-да, които дохождатъ да говорѣтъ и критикуватъ едностранчиво законопроекта само затова защо да не бѣде прѣведенъ и почерпенъ отъ руски, а отъ, италиански источники? (Вълко Нейчовъ: Искаме да провѣримъ, дали е добръ прѣведенъ. — Смѣхъ.) Моля. Менѣ ми се струва, г-да прѣдставители, че не е грѣхъ — нека го разберѣтъ всички — да се заимствуватъ и да се прѣвеждатъ закони отъ тамъ, гдѣто ги намѣримъ по-добръ усъвършенствувани и които по-добръ да отговарятъ на нашитѣ нужди. (Константинъ Панайотовъ: Да, „на нашитѣ нужди!“) Само като се държимъ о тоя принципъ ще бѣдѣтъ по-сполучливи нашитѣ добри начинания и законодателни задачи.

Да се повѣрѣмъ за минута на турския законъ за земитѣ. Тоя сѣщи законъ г. Каравеловъ, вѣрвамъ знае, че тоже е прѣведенъ отъ италианския? (Петко Каравеловъ: Кой? — Константинъ Панайотовъ: Прѣведенъ отъ римското право? — Смѣхъ.) Въ основата му сѣ проведени началата на римското право (Константинъ Панайотовъ: Вие казахте: прѣведенъ отъ римското право!) Моля. (Константинъ Панайотовъ: Дайте да четемъ тия институти, които сѣ прѣведени. Вие, вижда се, нѣмате понятие отъ римското право! — Глъчка.) Благодарѣя. Вие, г-нъ Панайотовъ, правите смѣшени въ понятията си и смѣсвате цѣлъ купъ работи въ едно, та не може човѣкъ да Ви разбере какво искате. (Прѣдсѣдателъ: Г-нъ Панайотовъ! Не прѣкъсвайте оратора, моля!) Нужно ли е да се спирамъ на фактъ всеизвѣстенъ, за че въ турския законъ за земитѣ, сѣ легнѣле принципитѣ на римското право, както и че търговския турски законъ и меджелето сѣ прѣведени отъ френскитѣ законоположения? (Константинъ Панайотовъ: На френски текстъ го има, а не е прѣведенъ отъ френски!) Моля, г-нъ Панайотовъ! Трѣбва да имате малко търпѣние, защото, ако искате по тоя начинъ да вървите, нѣма да отидемъ далечъ. (Константинъ Панайотовъ: Ама Вие говорите нѣща, които не сѣ вѣрни!) Да се говори, г-нъ Панайотовъ, съ извѣртливостъ и да се отрича една истина, азъ не го разбирамъ. Още повече, Вие да го правите! (Д-ръ Никола Геннадиевъ: До второ пришествие ще отричаме!)

Отивамъ по-нататѣкъ. Италианскитѣ закони, отъ които сѣ натякване казвате, че е заимствувано много нѣщо, какви сѣ? — Белки е грѣхъ да се заимствува отъ тѣхъ? (Константинъ Панайотовъ: Не е!) Азъ мисля, че такива упреци да се правѣтъ никакъ не е прѣпоръчително за нашитѣ многоуважаеми г. г. съдругари и не знамъ каква цѣлъ може да се гони. Г-да противникитѣ на законопроекта може да бѣдѣтъ отъ всичко друго ръководени въ случай, но не и отъ цѣлъ и желание да може да излѣзе и се изработи нѣщо по-хубаво отъ Народното Сѣбрание. Г-нъ Бѣлиновъ и други добри оратори справедливо забѣлѣжихъ, че по такъвъ законопроектъ, подобенъ на нашия, по въпроса,

който ни занимава, цѣли 12—13 години се е работило надъ него въ Германия; сѣщото е станало и става и въ Русия, гдѣто дѣлото още не е завършено и на която работа сѣ се посвѣтили най-просвѣтенитѣ руски авторитети по тая материя. Ако бихме поискали въ случая да заимствуваме, нѣщо отъ тая братска страна, то това възможно ли бѣ. Както виждате, и въ самата Русия още нѣматъ такъвъ пѣленъ по въпроса законъ, какъвто има въ Италия, за да можемъ да се ползуваме. Какво тогава да заимствуваме? Впрочемъ, и да имаше, пакъ това не е мотивъ, че законопроектътъ не е добръ. Така щото, азъ намирамъ че и тия възражения, които се правѣхъ отъ г. Панайотова и други, сѣ възражения съвършено несъстоятелни и, като такива, не трѣбва да се взиматъ въ внимание.

Остава ли нѣкой другъ въпросъ, който може да ни прѣчи тукъ, г-да народни прѣдставители, за да можемъ ние сега да се произнесемъ по внесения за разглеждане законопроектъ по принципъ? Защото, менѣ ми се струва, че всичко засега къмъ тая точка трѣбва да се сведе. Ние сега не го вотираме, закона, членъ по членъ, и асѣ при общитѣ дебати това трѣбва да става. Слѣдователно, прѣдлежи ни по принципъ въобще да се произнесемъ добръ ли е, полезенъ ли е и ще помогне ли на страната. Това е всичкото. Ако, прочее, прѣдлагаемиятъ законопроектъ отговаря на нашия битъ и нужди, тогава ще го приемемъ по принципъ и да се прѣпрати въ комисията. И азъ питамъ: когато тоя законопроектъ иде въ комисията, не е ли свободенъ всѣки единъ отъ васъ да участвува въ разискванията и да каже мнѣнието си по всѣки членъ. Ако комисията намѣри, че единъ членъ има незгоди и че не може да се приеме, ще го отхвърли, ще го допѣлни съ другъ, и слѣдъ това законътъ ще получи своята пълнота и ще отговаря на нуждитѣ на населението? Но съ прѣдложението, което се правѣше, да се чака още съ години, не съмъ съгласенъ. Азъ ще ви моля, засега, понеже тукъ не разискваме, както казахъ, законопроекта членъ по членъ, а ще му дойде врѣмето по-послѣ, когато всѣки отъ насъ ще може да каже това което мисли по него, за да се попълни и поправи, то да се съгласимъ за приемането му по принципъ още повече, че това ни се налага отъ скжнитѣ отечествени интереси и отъ ония на българскитѣ граждани, и колко по-рано, толкозъ по-добръ. (Гласове: Исчерпанъ е въпросътъ!)

Понеже слушамъ гласове, че въпросътъ е исчерпанъ, (Константинъ Панайотовъ: Недѣйте прѣдлага прѣкращението на дебатитѣ, защото ние искаме да отговоримъ!) прѣдлагамъ прѣкращението на дебатитѣ. (Глъчка.) Азъ мисля, че въпросътъ е исчерпанъ. Нека г. прѣдсѣдателътъ да попита Сѣбранието. (Константинъ Панайотовъ: Не е исчерпанъ въпросътъ! Оставете ни да се искаемъ!)

Прѣдсѣдателъ: Има прѣдложение да се прѣкратѣтъ дебатитѣ. (Константинъ Панайотовъ: Моля Ви, г-нъ прѣдсѣдателю! Той не е направилъ такова прѣдложение! Моля, г-да! Г-нъ Вълчевъ направи прѣдложение и вие сте властни да го приемете или да не го приемате. (Гласове: Не е така!)

Константинъ Панайотовъ: Вие видѣхте, че той наговори маса глупости и ние не можемъ да му отговоримъ!

Вълко Нейчовъ: Ами мене защо ме оставихте най-назадъ, да не мож да говоря? (Смѣхъ.)

Прѣдсѣдателъ: Молж ония г. г. народни прѣдставители, които сж съгласни да се прѣкратятъ дебатитѣ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Дебатитѣ се прѣкратяватъ.

Константинъ Панайотовъ: Съжалявамъ, че не можахъ да отговорѣя на г. Вълчева.

Цвѣтко В. Таслаковъ: Той не заслужава отговоръ!

Министъръ Петъръ Пешевъ: Г-да народни прѣдставители! Съ особено удоволствие изслушахъ бѣлѣжитѣ на г. г. ораторитѣ по настоящия законопроектъ. Г-нъ Каравеловъ захвана, а г. Илия Вълчевъ завърши бѣлѣжитѣ, които можехъ да се направятъ по принципитѣ, които лежатъ въ основата на този законопроектъ. Говорихъ, може да се каже, най-свѣдуци хора по материята, която се урежда отъ законопроекта. Г-да Даневъ, Каравеловъ, Бѣлиновъ и Панайотовъ, отъ лѣвицата, (Константинъ Панайотовъ: Азъ съмъ отъ центъра!), а сжщо и социалистътъ г. Габровски, които не само че сж юристи, не само че сж обществени дѣйци, но иматъ всичката възможность, по своята житейска опитность, да дадатъ едно правилно сжждение по законопроекта. (Вълко Нейчовъ: Азъ бѣхъ приготвилъ най-компетентна рѣчь по въпроса! — Веселостъ.) Не се съмнѣвамъ че и другитѣ г-да, които взехъ думата, между които е и г. Нейчовъ, щѣхъ сжщо тѣй да дадатъ полезни указания и щѣхъ да искажатъ хубави сжждения, за да се поправи този законопроектъ, който, всички трѣбва да признаемъ, не е свършено дѣло. Въ самитѣ мотиви къмъ законопроекта е казано, че Министерството се осланя на народното прѣдставителство, щото то да поправи, допълни и видоизмѣни онова, което не е пълно, не е свършено въ законопроекта. Защото, нито Министерството, нито ония, които сж го работили могатъ да иматъ тия познания отъ народния битъ, каквито иматъ г. г. народнитѣ прѣдставители, защото народното прѣдставителство е, което изхожда отъ народа, то знае неговитѣ нужди, условията на живота му и, слѣдователно, то може да внесе въ законопроекта онова, което канцеларията не е могла да знае. Този Законопроектъ, г-да народни прѣдставители, не е писанъ отъ Министра на Правосъдието; той е писанъ, съставенъ е, съчиненъ е отъ нашитѣ сждебни дѣйци, които знайтъ нашето и чуждото право и които иматъ тази сждебна практика, за която ни говори г. Спасъ Ивановъ. Нашитѣ най-добри юристи сж участвували въ съставянето на тоя законопроектъ и всичко онова добро, което сж тѣ знаели и намѣрили въ чуждитѣ законодателства, въ чуждата юриспруденция и сждебна практика, взели сж го и сж го вмѣстили въ законопроекта.

Разбирамъ, че врѣмето е много малко за да могатъ г. г. народнитѣ прѣдставители основателно да се произнесатъ по принципитѣ на законопроекта; врѣмето, дѣйствиелно, е било малко за да можете тутакси слѣдъ внасянето му да го изучите основателно и да се произнесете по него днесъ; но, г-да народни прѣдставители, съ

внасянето на тоя законопроектъ, още въ началото на сесията, азъ съмъ се ръководѣлъ отъ желанието, щото колкото е възможно повече врѣме да има народното прѣдставителство да изучи този законопроектъ и въ второто му четене, да може да го приеме съ пълно съзнание, а не да бжде приетъ прѣзъ купъ за грошъ, тѣй както сж приети много по-важни или еднакво важни съ него закони. Азъ не настоявамъ, щото тоя законопроектъ да бжде приетъ въ едно, двѣ или три засѣдания; нека се посвѣти повече врѣме за изучаването му, за да стане такъвъ свършенъ законъ, какъвто народното прѣдставителство желае. А за това до края на сесията има врѣме.

Азъ изслушахъ съ особено внимание всички бѣлѣжки, които се направихъ по този законопроектъ; но трѣбва да се признае, че никакви критики не се направихъ по принципитѣ на законопроекта, затуй може би, защото, както казахъ и по-рано, г. г. ораторитѣ, които говорихъ, както и тѣ сами признахъ, не сж имали достатъчно врѣме за да го изучатъ. И зарадъ туй именно тѣхнитѣ бѣлѣжки никакъ не се отнасяхъ до съществуото на законопроекта, но се касаяхъ до ония материи, които отъ едно повърхуносно прѣглеждане ораторитѣ сж могли да констатиратъ, че ужъ не се засѣгатъ и уреждатъ отъ законопроекта, като напр. въпросътъ за меритѣ, за вакѣфитѣ и пр.

Прѣди всичко, най-сериозната бѣлѣжка, която се направи по законопроекта, е тази, че той не билъ достатъчно добръ изученъ отъ съставителитѣ и че Народното Собрание не щѣло да има достатъчно врѣме да го проучи и поправи, за да може да излѣзе отъ него единъ свършенъ законъ. Ако сждимъ по онова, което се прави въ чуждитѣ държави по изучаването на такива важни закони, както сж случантѣ напр. въ Германия и Русия, по проектитѣ за гражданското уложение, трѣбва да признаемъ, че у насъ по законопроекта не е употребено толкова врѣме, не сж посвѣтени толкова трудове, познания и вѣщина, колкото сж употребени за сжщата работа въ Германия и Русия. Но, г-да народни прѣдставители, нека се попитаме: при сжщитѣ ли условия се намира нашата държава, при сжщитѣ ли условия ли е поставено нашето законодателство, както е това въ Русия или въ Германия? Имаме ли ние тия материални срѣдства и морални сили, съ които располагатъ Германия, за да създадемъ нѣщо велико, каквото прилича на една такава държава, каквата е Германия? Располагаме ли ние съ тия научни сили, съ тия сждебни дѣйци, съ ония свѣтила на правната наука, съ които е богата Русия и които съ десетки години работятъ тамъ върху подобни законопроекти, та да можемъ и ние по сжщия начинъ да приготвяме нашитѣ законопроекти? Азъ вѣрвамъ, че всички ще признаете, че ние нѣмаме тия сили, нѣмаме тия срѣдства, за да можемъ да направимъ туй, което тамъ правятъ; ний даже нѣмаме нужнитѣ материални срѣдства, за да можемъ да възнаградимъ трудоветѣ за изработването на единъ законопроектъ по начина, какъвто се изработва другадѣ. Всичко, което у насъ е способно и достойно да изработи, да състави нѣщо добро, се е посвѣтило на изработването на настоящия законопроектъ. (Вълко Нейчовъ: Нема

само тия сж всички тѣ учени? Други нѣма ли?) Министерството на Правосъдието е имало най-голѣмото желание, щото и всички други наши просвѣтени умове, всички свѣдущи по тази материя, до които се докосва законопроектътъ, да дадѣтъ своето мнѣние по него. Зарадъ туй отъ 1893 год., откакъ е билъ приготвенъ първоначалниятъ законопроектъ, той е публикуванъ нѣколко пѣти въ всичкитѣ наши юридически списания. Той даже е билъ распрашанъ на по-виднитѣ наши сѣдебни дѣйци, за да си дадѣтъ мнѣнието. Съ една рѣчь, министерството е направило всичко, което е било възможно, за да стане тоя законопроектъ по-свършенъ. Не може никой отъ г. г. народнитѣ прѣдставители да се извини съ това, че отъ 6 години насамъ нѣма извѣстие за този законопроектъ. Може би мнозина свѣдущи хора не сж имали достатъчно врѣме, не сж имали тази охолностъ за да се посвѣтѣтъ на изучаването на тоя законопроектъ. Но фактъ е, че отъ 6 години насамъ, този законопроектъ е извѣстенъ; той е публикуванъ, както казахъ, въ всичкитѣ наши юридически списания, и всѣки, който е ималъ присърце да поработи по него, могълъ е да поработи и да внесе изработеното въ министерството, което отъ своя страна, като го проучи, да извлѣче доброто и полезното и да го внесе въ законопроекта. Това, което е имало, и туй, съ което е располагало министерството отъ 6 години насамъ, то го е направило. Да остане неразгледанъ още 6 години, да се отлага отъ сесия на сесия, той ще си остане пакъ сжщиятъ тоя законопроектъ, какъвто е сега, защото никой не ще се посвѣти специално на него да го изучи и поправи. Прижъртъ отъ 6 години насамъ е достатъченъ. Ако искаме да привлѣчемъ и други хора, освѣтъ съставителитѣ му, да го изучѣтъ, то трѣбва да отпуснемъ специална за това сума, трѣбва да учредимъ комисия да работи още 10 години и да направи толкова свършенъ законопроекта щото да не могатъ да се чуватъ за него тия критики, на каквито той е подложенъ днесъ. Въпрѣки всичко това, което се каза днесъ отъ ораторитѣ, доколкото съмъ викиналъ въ законопроекта, можъ да кажъ, въ основата му лежѣтъ най-добритѣ начала, които историята на правнитѣ науки е създадала, които юриспруденцията и практиката е изработила и които не могатъ туку-тъй да се измислѣтъ и стчинѣтъ. Въ подробноститѣ си законопроектътъ може да бѣде критикуванъ, но началата му сж взети отъ най-модерното право, върху което сж работили най-добритѣ юристи въ всичкитѣ държави и народи. Не чухъ, щото нѣкой отъ ораторитѣ да критикува тия принципи. И асѣж може ли да бѣде правена такава критика? Ако въ Русия сж създали проектъ за гражданско уложение, въ основитѣ на това уложение не могатъ да влизатъ други начала, освѣнъ онѣзи, които сж влизали въ основитѣ на италианското уложение. Може да има разлика въ подробноститѣ, но принципитѣ оставатъ такива, каквито ги е изработила науката, историята на правото и сѣдебната практика. Въ това се състои напредѣкътъ на законодателствата. Ето защо, г-да народни прѣдставители, не могатъ да бѣждѣ критикувани и оборвани началата, които сж основата на настоящия законопроектъ. Може да се говори, че липсва на този за-

конопроектъ това и онова, може да се каже, че той не обгрѣща еди-каква и еди-каква материя, че той не е пълень по отношение на меритѣ, по отношение на важнитѣ, по отношение на други нѣкои прѣдмети, които урежда вещното право; но да се говори по принципъ, че законопроектътъ е неприемливъ, азъ мислѣ, че нѣма никакво основание. И това нѣщо не се каза нито отъ единъ отъ прѣговорившитѣ г. г. народни прѣдставители. Тия бѣлѣжки, които се направихъ, може би сж много основателни, но при изучаването на законопроекта отъ комисията, тѣ могатъ да се обсѣждѣтъ и вземѣтъ въ внимание. Никакъвъ амониторге нѣма да има въ мене, или въ ония, които сж съставили този законопроектъ. Защото този законопроектъ не е партизанско, нито политическо дѣло; той не урежда отношенията на партиитѣ, нарежда правнитѣ отношения за цѣлъ народъ. Ако той бѣде добъръ, ще бѣде добъръ за всички ни, безъ разлика на вѣра и партия. Ето защо, желателно е, всички, безъ разлика, както сме заинтересувани отъ напредѣка на нашата държава, да поработимъ за неговото усвършенствование.

Говори се, че този законопроектъ трѣбва да бѣде отложенъ, за да се внесе въ друга сесия. Азъ не виждамъ каква полза ще има отъ това, че ще се внесе въ друга една сесия, защото и тогазъ ще се внесе пакъ сжщиятъ; защото нѣма кой другъ да го прѣработи, защото никой не се е заинтересувалъ повече, както е било досега, за да го усвършенствува. Нѣма у насъ тѣло, което специално да се занимава съ изработване на законопроекти, та да се надѣваме, че този проектъ, като остане за по-подиръ, ще бѣде усвършенствуванъ. Но каза се, че врѣмето отъ два мѣсеца не е достатъчно, за да може да бѣде отъ насъ усвършенствуванъ и приетъ добръ. Хубаво. Нѣмамъ нищо. Но какво прѣчи, щото най-добритѣ сили на страната, най-добритѣ юристи, които виждамъ по всичкитѣ скамейки въ Народното Събрание, да посвѣтѣтъ 1 — 2 мѣсеца на обсѣждане и поправяне законопроекта? Ако народнитѣ прѣдставители го поправѣтъ, като внесѣтъ въ него нѣкои хубави измѣнения, каквито условията на нашия животъ би изисквали, отъ това ще има полза, както законопроектътъ, тъй сжщо и Народното Събрание, па и Българскиятъ народъ. Законътъ може да не мине въ тази сесия, може да не бѣде достатъчно врѣмето, за да бѣде разгледанъ и приетъ членъ по членъ; но ще загуби ли отъ това законопроектътъ? Ако най-добритѣ юристи, които засѣдаватъ въ Народното Събрание, прѣдложѣтъ нѣкои измѣнения при разгледването му въ комисията, това ще е отъ голѣма полза за законопроекта, даже и въ случай, че той не успѣе въ тая сесия да стане законъ. Нека изучимъ този законопроектъ въ комисията, нека направимъ измѣненията, подобриятъ, нека да укажемъ гдѣ и какъ да се подобри законопроектътъ, па нека той, ако не остане врѣме, не се приеме окончателно. Материалътъ, който ще се събере сега, ще послужи за усвършенствването на законопроекта при внасянето му въ друга една сесия. Но сега, да оттеглямъ законопроекта неразгледанъ, да го внасямъ азъ или моятъ за-мѣстникъ въ слѣдующата сесия, това ще е бесполезно.

Г-да народни прѣдставители! Въ 1894 год. азъ внесохъ сѣкия този законопроектъ; подиръ менъ, другъ единъ министъръ е внесълъ сѣкия. Днесъ, въ 1899 год., азъ го внасямъ пакъ сѣкия. Ако сега го оттегля, въ идущата сесия ще бѣде внесенъ може би пакъ сѣкиятъ отъ мене или отъ друго, който дойде подиръ мене. Какво ви прѣчи да пореботите сега върху него? Ако искате да се изработи добъръ законопроектъ, дайте вашето съдѣйствиє въ комисията, та тия, които дойдѣтъ слѣдъ насъ, да иматъ на рѣка единъ по-добъръ материялъ, за да внесѣтъ по-добъръ законопроектъ, ако не успѣемъ ние въ тая сесия да излѣземъ съ единъ добъръ законъ за имуществата, собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения.

Ето защо, г-да народни прѣдставители, безъ да ви отегчавамъ по-нататѣкъ и безъ да влизамъ въ подробно-ститѣ, защото врѣмето и тѣй е напрѣдвало, ще моля да приемете законопроекта по принципъ. Вѣрвайте, че нищо лошо въ него нѣма; нѣма нищо, което българскиятъ гражданинъ досега е спечелилъ, да го изгуби, както се боѣтъ нѣкои; наопаки, съ него държавата и гражданитѣ ще спечелѣтъ, защото той ввежда по-голямъ редъ въ вещното право, което е сега въ сила у насъ. (Ржкоплѣскане.)

Прѣдсѣдателъ: Ще турѣ на гласуване законопроекта. Моля ония отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Приема се.

Какъ иска Народното Събрание, още сега ли да стане второто му четене или да се испрати въ комисията? (Гласове: Въ комисията!)

Никола Хр. Габровски: Таквозъ питане не може да става.

Прѣдсѣдателъ: Съгласно чл. 33-й отъ Правилника, Събранието може да рѣши да пристѣпи незабавно къмъ разискването на законопроекта или да го прѣдаде на комисията за изучване.

Атанасъ П. Краевъ: Като се прие този законопроектъ по принципъ, би трѣбвало да отиде въ комисията. Но азъ бихъ молилъ, ако е възможно, сега да се разрѣши този въпросъ. Законопроектътъ, вмѣсто само отъ сѣдебната комисия, да се изучи отъ всичкитѣ комисии. Азъ, ако възбуждамъ този въпросъ, да не мислите, че искамъ да се възползувамъ отъ този случай, за да прокарамъ своята мисль, прокарана по-оная день. Мисля, че най-хубаво е да дадемъ възможность на всичкитѣ народни прѣдставители, не само ония, които влизатъ въ сѣдебната комисия, да го изучѣтъ. Най-сетѣ, азъ се отказвамъ отъ тази идея, ако това ви е неприятно, че е прѣдложено отъ менъ. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, отъ едната или другата страна, да формулиратъ друго едно прѣдложение; въобще да се постанови тѣй, щото този законопроектъ да се обсъди не само отъ една сѣдебна комисия, но и отъ по-големо число народни прѣдставители. Ако щете, приемете прѣдложението, всичкитѣ комисии да го изучѣтъ и обсъждѣтъ.

Вълко Нейчовъ: Г-да! Азъ моля Народното Събрание да констатира едно злоупотрѣбление, което извърши г. прѣдсѣдателътъ на Народното Събрание спрѣмо менъ, като ме истиква, истиква и така ме остави най-накрая,

безъ да ми даде възможность да кажа и азъ моята слаба дума по тоя важенъ законопроектъ.

Прѣдсѣдателъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ протестирамъ противъ языка, който г. Нейчовъ държи спрѣмо мене. Азъ бѣхъ записалъ г. Нейчова слѣдъ г. Вълчева и понеже дебатитѣ се прѣкратихъ, не можа да дойде редъ на г. Нейчова да говори. Затова, не искамъ да ме обвинява. Даже, азъ мисля, г. г. Габровски и Таслаковъ дохождахъ да провѣриватъ списѣка и сж видѣли това.

Вълко Нейчовъ: Вѣрно е, че г. прѣдсѣдателътъ ме истика подиръ 10 души и така ме остави назадъ!

Константинъ Панайотовъ: Азъ прѣдлагамъ да се испрати законопроектъ въ комисията. Освѣнъ това, ще моля г. Министра на Правосѣдието, ако има нѣкои материали отъ оная комисия, която е съставила тоя законопроектъ, и нѣкои протоколи, отъ които да може да се узнае, какво сж вземали въ внимание ония законодатели, да се прѣдставѣтъ въ комисията, която пѣкъ да ги прѣдстави на насъ, за да имаме възможность да видимъ какви сж основанията да се приеме това или онова начало.

Министъръ Петъръ Пешевъ: Всичко, каквото има на разположение Министерството на Правосѣдието, то е на разположението и на комисията. Въ Министерството на Правосѣдието нѣма тайна за никого. Всѣкога, когато искатъ, г. г. прѣдставителитѣ могатъ да се отнесѣтъ до министерството и тамъ ще имъ се дадѣтъ всички книжа. Въ министерството има свободенъ достѣпъ за всички прѣдставители. Има достѣпъ за всички ония, които желятъ да участвуватъ и въ комисията. Мисля, че и Правилникътъ позволява туй нѣщо. Така щото, мисльта, която исказа г. Краевъ, напълно е прокарана и допусната въ Правилника. Всѣки, който има желание, може да участвува въ комисията.

Константинъ Панайотовъ: Думата ми бѣше да не ходимъ въ министерството всички, а да бѣдѣтъ тукъ въ комисията всички материали, отъ които сж се ползували съставителитѣ на законопроекта.

Министъръ Петъръ Пешевъ: Докладчикътъ или който и да е членъ отъ комисията, който иска, нека поиска каквито ще книжа и тѣ ще му се дадѣтъ.

Атанасъ П. Краевъ: Често пжти се случаватъ, че и самитѣ членове на нѣкоя комисия не знаѣтъ кога ще се събира комисията на засѣдание. Послѣ, констатирамъ, че много закони сж прокарани, безъ да се свикватъ комисаритѣ съ покана, и, въобще, безъ да се знае, кога известна комисия, за примѣръ, ще има засѣдание; а само като се съберѣтъ комисаритѣ по личната покана на нѣкого отъ тѣхъ, съобщава се, че ще се разгледва еди-кой си законопроектъ, и то въ оная минута, когато законопроектътъ ще трѣбва да се разгледа въ послѣдното засѣдание на комисията. И така, нѣкои сж присѣствували само въ послѣдното засѣдание. (Прѣдсѣдателъ: Това ще се има прѣдъ видъ!) И Търговскиятъ законъ, въ миналото Събрание, се прокара въ комисията въ продължение на единъ часъ. (Прѣдсѣдателъ: То не е наша грѣшка!) Това искахъ да кажа да се има прѣдъ видъ, та да не отиваме дотамъ, щото

въ едно заседание да се прокаратъ всички закони безъ разискване.

Прѣсѣдатель: Ще турж на вотиране прѣдложението да се испрати законопроектътъ за имуществата, собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения на надлежната комисиия, за изучване.

Молж ония отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, които сж съгласни, щото законопроектътъ за имуществата, собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения да се испрати на комисията по Министерството на Правосъдието, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Приема се.

На дневенъ редъ слѣдва... (Гласове: Да се вдигне заседанието!) Понеже врѣмето е късно и нѣма приготвени доклади по изборитѣ, то останалитѣ въпроси отъ дневния редъ ще останжтъ за идущето заседание.

Има да съобщж на г. г. народнитѣ прѣдставители, че съмъ разрѣшилъ на г. Димитра Барзовъ четиридневенъ отпускъ и на г. Никола Константиновъ 10-дена.

Има и едно заявление отъ г. Тодора Табаковъ за отпускъ; но понеже съмъ му далъ вече 7-дневенъ отпускъ, а пѣкъ сега той иска още 7 дена и понеже това излиза вече вѣнъ отъ моитѣ прерогативи, ще трѣбва Народното Събрание да му разрѣши. Който отъ г. г. прѣдставителитѣ е съгласенъ да се даде още 7 дена отпускъ на г. Тодора Табаковъ, да си вдигне ржката. (Меншество.) Не се разрѣшава.

Атанасъ П. Краевъ: На кого се иска да се разрѣши отпускъ?

Прѣсѣдатель: На г. Тодора Табаковъ. Той е искалъ 7 дена отпускъ и азъ съмъ му разрѣшилъ; но сега иска още 7 дена.

Прѣсѣдатель: Жечо А. Бакаловъ.

Секретари: { Д-ръ Пеню Динчевъ.
Коста Ранковъ.
Д-ръ Христо Йордановъ.
Миланъ Макавѣевъ.
Иванъ Бѣлиновъ.
Д-ръ Петъръ Гудевъ.

Атанасъ П. Краевъ: Идвалъ ли е тукъ? Ако не е идвалъ, нѣма право на дневни пари.

Прѣсѣдатель: Молж, г-да народни прѣдставители! Има да ви направж слѣдующето съобщение. Днесъ е раздаденъ законопроектътъ за врѣмenni одрѣжки отъ заплатитѣ на чиновницитѣ и служащитѣ. Ще се постави на дневенъ редъ за идущето заседание.

Вѣнъ отъ доклада на анкетнитѣ комисиии и на комисията по провѣрката на допълнителнитѣ избори, които имаше да се докладватъ, ще се докладватъ и изборитѣ, станали въ околитѣ: Ловчанска, Тетевенска, Луковитска, Бѣлослатинска, Софийска, Царибродска и Анхиаиска.

Тодоръ Шипковъ: Въ едно отъ миналитѣ заседания, както и въ настоящето, Вие, г-не прѣсѣдателю, съобщихте, че сте разрѣшили отпускъ на нѣкои отъ г. г. прѣдставителитѣ по за 5, 6 и 10 дена. Азъ прѣдлагамъ, щото всички тия г. г. прѣдставители, които сж взели отпускъ, да се лишжтъ отъ дневни пари.

Прѣсѣдатель: Трѣбва да се измѣни Правилникътъ.

Спасъ Ивановъ: Азъ ще молж г. министра да внесе законъ за кадастра, защото законъ за имуществата, собствеността и нейнитѣ видоизмѣнения не може да има безъ законъ за кадастра.

Прѣсѣдатель: Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 7 часѣтъ и 20 минути слѣдъ пладнѣ.)

Подпрѣсѣдатели: { Д-ръ Сава Иванчовъ.
Йовъ Титоровъ.

Секретари: { Владимиръ Недѣлевъ.
Д-ръ Йорданъ Ц. Нейовъ.
Д-ръ Кирякъ Н. Провадалиевъ.
Д-ръ Василъ Дочевъ.
Д-ръ Фоти Симеоновъ.
Кръстанъ Доцевъ.

Началникъ на Стенографическото Бюро: Т. Хр. Гължбовъ.